

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПОЛИЧ Мар'яна Іванівна

УДК 94 (477):32 1875/1950

ДИСЕРТАЦІЯ
**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЛОНГИНА ЦЕГЕЛЬСЬКОГО (1875–1950 РР.)**

07.00.01 – історія України

03 – гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів має посилання на відповідне джерело

_____ М. І. Полич

Науковий керівник: **Дацків Ігор Богданович**, доктор історичних наук,
професор

Тернопіль – 2018

АНОТАЦІЯ

Поліч М. І. Громадсько-політична та державотворча діяльність Лонгіна Цегельського (1875–1950 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 – «Історія України». – Тернопільський національний економічний університет, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2018.

У дисертації всебічно проаналізовано діяльність Лонгіна Цегельського – відомого українського громадсько-політичного та державного діяча. Системно переосмислено напрацювання українських і зарубіжних істориків, з'ясовано стан і ступінь наукової розробки зазначеної проблематики, виявлено додаткову джерельну основу теми, визначено методологію та методику подальшого напрямку дослідження проблеми.

Простежено формування світогляду та особистості Л. Цегельського. Зроблено акцент на маловідомих сторінках його біографії. З'ясовано, що визначальними періодами, які особливо вплинули на процес формування особистості Л. Цегельського та його подальшої життєвої позиції, було дитинство та юність, передусім родинне оточення та виховання. Навчання у гімназії та університеті стало логічним продовженням процесу утвердження тих основ світогляду і цінностей, які Л. Цегельському прищепило родинне виховання.

Розглянуто особистість Л. Цегельського як політика і громадського діяча в останній період існування Австро-Угорської імперії. Охарактеризовано його участь у студентському русі та перші кроки у політичній кар'єрі. Як голова «Академічної громади» у 1898 – на початку 1899 р. Л. Цегельський відзначався лідерською ініціативою та організаторськими здібностями. Він ініціював багатолюдне проведення віча у справі заснування українського університету у Львові.

Зазначено, що з початком ХХ ст. Л. Цегельський, частково відійшовши від діяльності у студентських організаціях, активно включився у роботу політичних і громадських товариств. На установчих зборах товариства «Січ» у Львові Л. Цегельський був у комітеті засновників, згодом його обрано до складу проводу товариства.

Висвітлено участь діяча в Українській національно-демократичній партії, проаналізовано його посольську діяльність у Віденському парламенті та Галицькому сеймі. Підкреслено, що посольська діяльність Л. Цегельського розпочалася в період, коли західноукраїнське суспільство перебувало у правовому полі Австро-Угорської монархії. Завдяки чіткій позиції та ораторським здібностям, він викривав антинародну політику цісарського правління, критикував і засуджував галицьке москвофільство, захищав інтереси і права українських селян. Окрім того, проаналізовано політичну діяльність Л. Цегельського у роки Першої світової війни.

У дослідженні всебічно вивчено державотворчу та дипломатичну діяльність Л. Цегельського у роки національно-визвольних змагань 1918–1921 рр. Відзначено, що серед галицького політикуму Л. Цегельський виділявся теоретичною та політичною підготовкою, далекоглядністю та переконливою позицією. З початку визвольних змагань політик виступав за повне забезпечення автономії і політичної рівноправності національних меншин, реалізацію яких можна було б здійснити насамперед мирними, легітимно-правовими методами.

Зазначено, що особливої уваги заслуговує період життя Л. Цегельського, пов'язаний із його державотворчою діяльністю у часи Західноукраїнської Народної Республіки. Політик виступав ініціатором різного роду державно-політичних акцій, виявляв чималу активність у різних зустрічах, зібраннях, маніфестаціях і нарадах.

З'ясовано, що державно-політичний світогляд Л. Цегельського деякою мірою трансформувався у напрямку центрizmu. Він активно підтримував та симпатизував політиці Гетьманату П. Скоропадського. На початку жовтня

1918 р. Л. Цегельський був присутній на урочистому відкритті державного українського університету у Києві, де виступив з урочистою промовою, акцентуючи увагу на соборницьких принципах.

Із проголошенням УНРади Л. Цегельський брав активну участь у її роботі, став головою виконавчого органу.

У ході національно-визвольних змагань був делегатом від ЗУНР під час укладення договору з УНР у Фастові, чим висловив свій намір працювати для справи національного об'єднання.

Зазначено, що Л. Цегельському випала місія офіційно проголосити спочатку у тодішній столиці ЗУНР Станіславові Ухвалу Української Національної Ради про злуку Західноукраїнської Народної Республіки з Українською Народною Республікою як авторство самого Акта про Злуку, який урочисто було довершено 22 січня 1919 р. на Софійській площі у Києві. Л. Цегельський був у складі офіційної галицької делегації. Після проголошення злуки українських земель Л. Цегельський став заступником міністра закордонних справ УНР у Києві.

За перший місяць діяльності у зовнішньополітичному відомстві Л. Цегельський вирішив дві важливі справи: організацію Державного секретаріату закордонних справ та закордонних представництв та реалізував ідею злуки ЗУНР з УНР.

У дисертації висвітлюється також громадсько-політична, наукова та культурна діяльність Л. Цегельського в еміграції у США. Простежено світоглядні позиції науковця, проаналізовано його внесок у розвиток наукового та громадсько-політичного життя української громади в еміграції та налагодження українсько-американських відносин.

Зазначено, що у 1923 р. у зв'язку з ухвалою Ради послів про приєднання Східної Галичини до Польщі посольська місія Л. Цегельського завершилася. Л. Цегельський, не погоджуючись на курс прорадянської політики Є. Петрушевича, знехтував посадою посла. Останні роки життя Л. Цегельський проживав у США, де його політична діяльність стала досить

обмеженою. Він працював викладачем українознавчих предметів у протестантській теологічній семінарії та продовжував особливу увагу приділяти одній із важливих сфер діяльності свого життя – журналістиці. Залишивши викладацьку роботу, почав редагувати часопис «Український вісник» у Нью-Йорку, згодом журнал «Шлях» у Філадельфії та став редактором газети «Америка».

Помер Л. Цегельський у Філадельфії 13 грудня 1950 р.

Ключові слова: Лонгин Цегельський, громадсько-політична діяльність, Українська національно-демократична партія, Віденський парламент, Галицький сейм, національно-визвольні змагання, Державний секретар, державотворення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Полич М. І. Участь Лонгина Цегельського у громадському і політичному житті Східної Галичини кінця XIX – 20-х рр. XX ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. Вип. 1. С. 171–176.
2. Полич М. І. До питання про парламентську діяльність Лонгина Цегельського на початку XX ст. // Гілея. Збірник наукових праць. Київ : ВІР УАН, 2012. Вип. 65. С. 135–143.
3. Полич М. І. Формування суспільно-політичних і національних поглядів Лонгина Цегельського наприкінці XIX ст. // Історичні записки. Збірник наукових праць. Луганськ : Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2012. Вип. 35. С. 200–208.
4. Полич М. І. Життєвий і суспільно-політичний шлях Лонгина Цегельського в контексті боротьби за національну ідею та незалежність України // Питання історії України. Збірник наукових праць кафедри історії України

Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2012. Т. 15. С. 160–166.

5. Полич М. І. Еміграційний період громадсько-політичної та журналістської діяльності Лонгіна Цегельського // Мандрівець. Національний університет «Києво-Могилянська академія», Вид-во «Мандрівець», 2013. № 1. С. 10–14.
6. Полич М. І. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського в контексті суспільно-політичного життя Східної Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. / голова редкол.: член-кор. НАН України О. П. Реєнт. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2013. Вип. 22. С. 193–202.
7. Полич М. І. Становлення Лонгіна Цегельського як особистості, науковця та громадського діяча (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Вип. 1. Ч. 1. С. 115–120.
8. Полич М. І. Місце Лонгіна Цегельського у політичному і державотворчому житті ЗУНР і УНР // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 1. Ч. 2. Тернопіль. 2015. С. 146–151.
9. Дацків І. Б., Полич М. І. Лонгин Цегельський в історії української дипломатії (до 140-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. 2015. № 3. С. 108–121.
10. Полич М. І. Еміграційний період діяльності Лонгіна Цегельського // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Історія, міжнародні відносини. Вип. 18. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 254–261.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Дацків І. Б., Полич М. І. Лонгин Цегельський – український дипломат і політичний діяч // Матеріали Третьої всеукраїнської наукової конференції «Людина у структурах повсякдення в історії України» (м. Луганськ, 23–24 листопада 2011 р.). Луганськ, 2011. С. 42–44.
12. Полич М. І. Державотворча та дипломатична діяльність Лонгина Цегельського у роки національно-визвольних змагань (1918–1921 рр.) // Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст. Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Івано-Франківськ, 2–3 березня 2012 р.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. С. 436–443.
13. Полич М. І. Суспільно-політична діяльність Лонгина Цегельського в добу Української революції 1917–1921 рр. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)». Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. Ч. 1. С. 147–150.
14. Полич М. І. Лонгин Цегельський: з історії життя та діяльності // Матеріали П'ятої міжнародної наукової конференції «Актуальні питання вітчизняної, світової історії та історії науки: пошуки, роздуми, знахідки» (м. Луганськ, 25–26 квітня 2012 р.). Луганськ, 2012. С. 118–120.
15. Полич М. І. Ідея Української державності у працях Лонгина Цегельського // Матеріали П'ятої всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Білі плями» в історії України в контексті світового розвитку» (м. Луганськ, 10–11 травня 2012 р.). Луганськ, 2012. С. 79–81.
16. Полич М. І. Дипломатична діяльність Лонгина Цегельського // Всесвітня історія та проблеми міжнародних відносин. Статті та матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2012. С. 142–145.

17. Полич М. І. Науково-інформаційна та публіцистична діяльність Лонгіна Михайловича Цегельського // Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив. Матеріали Дев'ятої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 19–21 листопада 2012 р.). Ч. 3. Київ, 2012. С. 10–13.
18. Полич М. І. Постать Лонгіна Цегельського в історії української дипломатії // Актуальні проблеми зовнішньої політики України. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Чернівці, 15 листопада 2013 р.). Чернівці : Технодрук, 2013. С. 21–23.
19. Дацків І. Б., Полич М. І. Лонгін Цегельський: штрих до політичного портрета // Науково-теоретичні аспекти глобальних проблем сучасності. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 17–18 квітня 2015 р.). Дніпропетровськ : НО «Відкрите суспільство», 2015. С. 13–16.

SUMMARY

Polych M. I. Public-political and state-building activity of Lonhyn Tsehelskyi (1875–1950). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

A thesis on the degree of Candidate of Historical Science (Doctor of Philosophy) in Specialty 07.00.01 – History of Ukraine. – Ternopil National Economic University, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, 2018.

The formation of the worldview and personality of L. Tsehelskyi has been traced. The little-known pages of his biography have been focused on. It has been found out that childhood and youth, first of all, the family environment and education were the defining periods, which especially influenced on the process of forming the personality of L. Tsehelskyi and his further life position. Studying at the gymnasium and university was a logical continuation of the process of

establishing the foundations of such a worldview and values that L. Tsehelskyi that was instilled by family education.

It has been considered the personality of Lonhyn Tsehelskyi as a politician and social activist in the last period of the existence of the Austro-Hungarian Empire. His participation in the student movement and the first steps in his political career have been described. L. Tsehelskyi was marked by a leader's initiative and organizational skills as chairman of the «Academic Community» in 1898 – early 1899. He initiated a crowded holding of an assembly on the founding of a Ukrainian university in Lviv.

It has been noted that from the beginning of the XX century L. Tsehelskyi actively participated in the work of political and public associations by moving away from activity in students' organizations to a certain extent. L. Tsehelskyi was a member of the committee of founders at the constituent assembly of the society «Sich» in Lviv and later he was elected to the leadership of the company.

It has been highlighted the participation of L. Tsehelsky in the Ukrainian national democratic party, and it has been analyzed his ambassador's activity in the Vienna Parliament and the Galician seim. It has been emphasized that L. Tsehelsky's ambassadorial activity began in the period when the Western Ukrainian society was in the legal field of the Austro-Hungarian monarchy. Due to his clear position and oratory skills, he exposed the anti-people policies of the tsisar government, criticized and condemned the Galician Russo-philism, defended the interests and rights of Ukrainian peasants. In addition, it has been analyzed the political activity of L. Tsehelskyi during the First World War.

The research comprehensively analyzes the state-building and diplomatic activity of L. Tsehelskyi during the years of the national liberation struggles of 1918–1921. It has been noted that L. Tsehelskyi was distinguished by theoretical and political preparation, far-sightedness and convincing position among the Galician politician. Since the beginning of the liberation struggle, the politician has been advocating for full autonomy and political equality of national minorities, the

realization of which could be carried out primarily by peaceful, legitimate and legal methods.

It has been noted that special attention should be paid to the period of L. Tsehelskyi's life, which is connected to his state-building activity at the time of the Western Ukrainian People's Republic. L. Tsehelskyi was the initiator of various kinds of state-political actions, showed considerable activity in different meetings, gatherings and manifestations.

It has been clarified that the state-political worldview of L. Tsehelskyi to a certain degree was transformed towards centralism. He actively supported and sympathized with the policy of Hetman P. Skoropadskyi. At the beginning of October 1918 L. Tsehelskyi was present at the grand opening of the State Ukrainian University in Kyiv, where he made a solemn speech, focusing on the principles of the championship.

With the proclamation of the Ukrainian National Council, L. Tsehelskyi actively participated in activity of it. He became the chairman of the Executive Board of the Ukrainian National Council.

During the national liberation struggle, he became a delegate from the West Ukrainian People's Republic during the conclusion of the agreement with the Ukrainian People's Republic in Fastiv, which expressed his intention to work for the cause of the national association.

It was noted that L. Tsehelskyi had the mission to formally declare in the then capital of the the West Ukrainian People's Republic Stanislav the Decree of the Ukrainian National Council on the unification of the West Ukrainian People's Republic with the Ukrainian People's Republic, as the authorship of the Association Act itself, which was solemnly completed on January 22, 1919, on St. Sophia Square In Kiev L. Tsehelskyi was a member of the official galician delegation. After the proclamation of the union of Ukrainian lands, L. Tsehelskyi became simultaneously the Deputy Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic in Kyiv.

During the first month of work in the foreign affairs department L. Tsehelskyi resolved two important issues: the organization of the State Secretariat for Foreign Affairs and Foreign Representative Offices and implemented the idea of uniting the West Ukrainian People's Republic with the Ukrainian People's Republic.

The dissertation also highlights the socio-political, scientific and cultural activities of Lonhyn Tsehelskyi in emigration to the United States. The scholar's outlooks have been traced, his contribution to the development of the scientific and public-political life of the Ukrainian community in emigration and the establishment of Ukrainian-American relations has been analyzed.

It is noted that in 1923, in connection with the decision of the council of the ambassadors on the accession of the Eastern Galicia to Poland, the ambassadorial mission of L. Tsehelskyi ended. L. Tsehelskyi, disagreeing with the course of Ye. Petrushevych pro-Soviet policy, dismissed the post of ambassador. L. Tsehelskyi lived in the USA in recent years, where his political activity has become rather limited. He worked as a teacher of Ukrainian studies in the Protestant Theological Seminary, and continued to focus on one of the most important spheres of his life-journalism. After leaving the teaching staff, he began to edit the magazine «Ukrainskyi Visnyk» in New York, later the magazine «Shliakh» in Philadelphia, and became the editor of the «America» newspaper.

L. Tsehelskyi died in Philadelphia on December 13, 1950.

Key words: Lonhyn Tsehelskyi, public-political activity, Ukrainian National-Democratic Party, Vienna Parliament, The Diet of the Kingdom of Galicia and Lodomeria, national liberation movement, Secretary of State, state-building activity.

PUBLICATIONS LIST ON SUBJECT OF THE THESIS

Scientific works comprising main scientific results of the thesis:

1. Polych M. I. Participation of Lonhyn Tsehelskyi in the public and political life of Eastern Galicia at the end of the 19th – 20th years of the 20th century // Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series :

- History. Ternopil : Publishing House of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2012. Issue 1. P. 171–176.
2. Polych M. I. On the question of parliamentary activity of Lonhyn Tsehelskyi in the early 20th century // Gilea. Collection of scientific works. K. : VIR UAN, 2012. Issue 65. P. 135–143.
 3. Polych M. I. Formation of socio-political and national views of Lonhyn Tsehelskyi at the end of the 19th century // Historical notes: Collection of scientific works. Luhansk : Publishing House of East Ukrainian Volodymyr Dahl National University, 2012. Issue 35. P. 200–208.
 4. Polych M. I. Life and social-political way of Lonhyn Tsehelskyi in the context of struggle for national idea and independence of Ukraine // Questions of the history of Ukraine. Collection of scientific works of the Department of History of Ukraine of Chernivtsi Yurii Fedkovych National University. Chernivtsi, 2012. T. 15. P. 160–166.
 5. Polych M. I. Emigration period of public-political and journalistic activity of Lonhyn Tsehelskyi // Mandrivets. National University of Kyiv-Mohyla Academy, Publishing House «Mandrivets», 2013. №. 1. P. 10–14.
 6. Polych M. I. Public-political activity of Lonhyn Tsehelskyi in the context of the social and political life of the Eastern Galicia of the late 19th and early 20th centuries // Problems of the History of Ukraine of the 19th – early 20th centuries / Chairman of the editorial board of the member of the National Academy of Sciences of Ukraine O. P. Reient. K. : Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2013. Issue 22. P. 193–202.
 7. Polych M. I. Formation of Lonhyn Tsehelskyi as a person, a scientist and a public figure (the end of the 19th and early 20th centuries) // Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series : History. Ternopil : Publishing House of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2014. Issue 1. Part 1. P. 115–120.
 8. Polych M. I. Lonhyn Tsehelskyi's place in political and state-building life of West Ukrainian People's Republic and Ukrainian People's Republic // Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical

University. Series : History. Ternopil : Edition of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2015. Issue №. 1, part 2. Ternopil. 2015. P. 146–151.

9. Datskiv I. B., Polych M. I. Lonhyn Tsehelskyi in the history of Ukrainian diplomacy (to the 140th anniversary of his birth) // Ukrainian Historical Magazine. 2015. №. 3. P. 108–121.
10. Polych M. I. Emigration period of Lonhyn Tsegelskyi // Ukraine-Europe-World. International collection of scientific works. Series : History, international relations. Issue No.18. Ternopil : Edition of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2016. P. 254–261.

Scientific works proving approbation of materials of the thesis:

11. Datskiv I. B., Polych M. I. Lonhyn Tsehelskyi – a Ukrainian diplomat and politician // Materials from the Third World Scientific Conference «Human in the structures of everyday life in the history of Ukraine». Lugansk, November 23–24, 2011. Lugansk, 2011. P. 42–44.
12. Polych M. I. State-building and diplomatic activity of Lonhyn Tsehelskyi during the years of national liberation struggle (1918–1921) // National Revolution: European Tradition and Ukrainian Context. Materials of the international scientific conference, Ivano-Frankivsk, March 2–3, 2012. Ivano-Frankivsk : Lileia-NV, 2012. P. 436–443.
13. Polych M. I. Socio-political activity of Lonhyn Tsehelskyi in the era of the Ukrainian revolution 1917–1921 // Materials of the International Scientific and Practical Conference «Ternopil and Ternopillia in the history and culture of Ukraine and the world (from ancient times to the present)». Ternopil : Edition of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2012. Part No. 1. P. 147–150.
14. Polych M. I. Lonhyn Tsegelskyi: From the History of Life and Activities // Materials of the Fifth International Scientific Conference «Actual questions of the national, world history and history of science: searches, reflections, discovery». Luhansk, April 25–26, 2012. Luhansk, 2012. P. 118–120.

15. Polych M. I. The idea of Ukrainian statehood in the writings of Lonhyn Tsehelskyi // Materials of the Fifth All-Ukrainian Scientific Conference of Students, Postgraduates and Young Scientists «White spots» in the history of Ukraine in the context of world development». Luhansk, May 10–11, 2012. Luhansk, 2012. P. 79–81.
16. Polych M. I. Diplomatic activity of Lonhyn Tsegelskyi // World History and Problems of International Relations: Articles and Materials of the III International Scientific and Practical Conference. Luhansk : Ltd. «Virtual reality», 2012. P. 142–145.
17. Polych M. I. Scientific-informational and journalistic activity of Lonhyn Mykhailovych Tsehelskyi // Modernity, science, time. Interaction and mutual influence. Materials of the Ninth International Scientific and Practical Internet Conference. November 19–21, 2012. Part No. 3, K., 2012. P. 10–13.
18. Polych M. I. The figure of Longyn Tsehelsky in the history of Ukrainian diplomacy // Actual problems of foreign policy of Ukraine. Materials of the VII International Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists, Chernivtsi, November 15, 2013 Chernivtsi : Technodruck, 2013. P. 21–23.
19. Datskiv I. B., Polych M.I. Lonhyn Tsegelskyi: a stroke to a political portrait // Scientific and theoretical aspects of global problems of the present. Materials of the international scientific and practical conference (city of Dnipropetrovsk, April 17–18, 2015). Dniptopetrovsk : NO «Open society», 2015. P. 13–16.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ	22
1.1. Історіографічний аналіз проблеми.....	22
1.2. Джерельна база дослідження	33
1.3. Методологія дослідження	45
РОЗДІЛ II. СТАНОВЛЕННЯ Л. ЦЕГЕЛЬСЬКОГО ЯК ОСОБИСТОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ЙОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ І НАУКОВИХ ІНТЕРЕСІВ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	67
2.1. Формування суспільно-політичних і національних поглядів	67
2.2. Суспільні спрямування наукової, журналістської та літературної діяльності молодого Л. Цегельського	79
РОЗДІЛ III. Л. ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ ЯК ПОЛІТИК І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ В ОСТАННІЙ ПЕРІОД ІСНУВАННЯ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	95
3.1. Участь Л. Цегельського у громадському і політичному житті Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст.....	96
3.2. Діяльність Л. Цегельського як депутата австрійського парламенту і Галицького сейму (1911–1918 рр.)	104
РОЗДІЛ IV. ДЕРЖАВОТВОРЧА ТА ДИПЛОМАТИЧНА ПРАЦЯ Л. ЦЕГЕЛЬСЬКОГО У РОКИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1918–1923 РР.)	124
4.1. Місце Л. Цегельського у політичному і державотворчому житті ЗУНР і УНР.....	124
4.2. Внесок Л. Цегельського у розвиток української дипломатії (1918–1923 рр.)	156
РОЗДІЛ V. Л. ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ В ЕМІГРАЦІЇ	187
5.1. Громадсько-політичний вектор активності.....	187
5.2. Здобутки журналістської та науково-видавничої діяльності	196
ВИСНОВКИ	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	213
ДОДАТКИ	238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- Держархів Львівської обл. – Державний архів Львівської області.
- ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка.
- ЗУР – Загальна Українська Рада.
- ВР ЛНБ ім. В. Стефаника – Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника.
- РНМ – Рада народних міністрів.
- СВУ – Союз визволення України.
- США – Сполучені Штати Америки.
- ТУГРК – Тимчасовий український головний рахунковий комітет.
- УАКРада – Українська американська координаційна рада.
- УККА – Український конгресовий комітет Америки.
- УНДП – Українська національно-демократична партія.
- УНР – Українська Народна Республіка.
- УНРада – Українська Національна Рада.
- УНС – Український національний союз.
- УПР – Українська парламентарна репрезентація.
- УСДРП – Українська соціал-демократична робітничка партія.
- УЦР – Українська Центральна Рада.
- ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
- ЦЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України в м. Львові.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Історія кожної країни, різних сфер її життя – економіки, політики, дипломатії, культури, науки тощо – персоніфікована, оскільки визначальним чинником суспільно-політичного розвитку є вплив на нього дій та вчинків конкретної особистості. З огляду на це набуло актуальності завдання сучасної вітчизняної історичної науки щодо вивчення життя й діяльності визначних українських громадсько-політичних діячів, імена яких у період засилля тоталітарної системи були викреслені з української історії. Однією з таких постатей, котра має бути повернена із забуття, є Лонгин Михайлович Цегельський (1875–1950 рр.).

До розпаду СРСР і проголошення незалежності України ім'я Лонгина Цегельського було відоме лише вузькому колу фахових істориків, а документи щодо його життя й діяльності зберігалися у спеціальних фондах архівів і бібліотек. Недостатнє вивчення означеної проблеми, а також її актуальність, передбачають необхідність здійснення подальшого наукового дослідження, що дасть змогу проаналізувати громадсько-політичну та державотворчу діяльність Л. Цегельського впродовж 1875–1950 рр., з'ясувати його роль і місце у подіях національно-визвольних змагань 1917–1923 рр., оцінити вплив на формування української національної преси, дослідити та систематизувати його творчий доробок тощо. Як політичний діяч, публіцист та юрист Л. Цегельський був непересічною особистістю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи є складовою частиною науково-дослідної теми кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету «Інформація, документ, комунікація у глобальному світі» (номер державної реєстрації 0112U000074).

Мета дослідження – проаналізувати громадсько-політичну та державотворчу діяльність Л. Цегельського в окреслений період.

Основні завдання:

- дослідити стан вивчення проблеми в українській та зарубіжній історіографії, документальну базу дослідження, теоретико-методологічні засади роботи;
- висвітлити родинне, навчально-виховне й професійні середовища, в яких формувалися погляди Л. Цегельського;
- з’ясувати громадську та публіцистичну діяльність Л. Цегельського до початку ХХ ст.;
- охарактеризувати парламентську й сеймову діяльність Л. Цегельського, спрямовану на захист соціальних, економічних і національних прав українців;
- з’ясувати державотворчу та дипломатичну діяльність політика у роки національно-визвольних змагань;
- простежити редакційно-видавничу й журналістську працю Л. Цегельського в еміграційний період.

Об’єкт дослідження – громадсько-політичні та державотворчі процеси в Україні кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Предмет дослідження – особливості громадсько-політичної та державотворчої діяльності Л. Цегельського в означений період.

Методи дослідження. Важливу методологічну функцію в дисертаційній роботі відведено загальнонауковому принципу об’єктивності наукового пошуку. З метою уникнення тенденційності добору фактів та їхньої інтерпретації використано системний підхід під час вивчення фактичного матеріалу. Істотне значення надано принципів історизму, який потребує при аналізі емпіричного матеріалу врахування конкретної історичної ситуації. Матеріали дослідження опрацьовано крізь призму критичного принципу.

Методологія дослідження має таку етапність дій: вивчення емпіричного матеріалу; хронологічне відтворення життєвого шляху Л. Цегельського, логічна реконструкція його внутрішнього світу – психолого-світоглядних, політичних, журналістсько-редакторських,

літературних та інших поглядів; логічне відновлення історичних ситуацій та умов життя; поєднання реконструкцій і побудова єдиної гіпотези, її доведення із залученням емпіричного матеріалу.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1875–1950 рр., тобто період життя і діяльності Л. Цегельського в Україні та еміграції. Нижня хронологічна межа зумовлена датою його народження – 1875 р. Верхня межа дослідження – 1950 р. – окреслена датою його смерті. Однак при розгляді окремих питань автор вийшла за межі означеної хронології, щоб простежити формування світогляду, громадянської позиції Л. Цегельського, його участь у державотворчих процесах.

Територіальні межі визначені місцем проживання та праці Л. Цегельського. Переважно це Західна та Наддніпрянська Україна, а також окремі місця Європи, США, Японії й Туреччини, з якими пов'язані віхи життя та діяльності політика.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше*:

- системно переосмислено напрацювання українських і зарубіжних істориків, з'ясовано стан і ступінь наукової розробки зазначеної проблематики, виявлено додаткову джерельну базу теми, визначено методологію та методику подальшого напряму дослідження проблеми;

- детально розглянуто становлення Л. Цегельського як особистості, еволюцію його наукової та громадської діяльності;

- висвітлено державотворчу діяльність громадсько-політичного діяча в Українській Національній Раді та уряді ЗУНР, а також у складі уряду Директорії УНР;

- висунуто низку істотно нових положень, що виправляють деякі хибні погляди попередників та спонукають до нових висновків.

Отримало подальший розвиток:

- вивчення таких проблем, як студентський рух у боротьбі за український університет, діяльність Української національно-демократичної партії (УНДП), громадських організацій як у краї, так і в еміграції.

Удосконалено:

– методологічні підходи до вивчення історичних постатей України в контексті складних суспільно-політичних явищ, а також виявлено окремі факти біографії Л. Цегельського щодо початку його громадсько-політичної, парламентської та державотворчої діяльності;

– введено в обіг джерела, які дають змогу реконструювати невідомі досі сторінки не тільки життя вченого, а й українського руху загалом, деяких аспектів державної політики, української еміграції, пов'язаних з його громадсько-політичною, культурно-освітньою та науковою діяльністю.

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, результати та висновки, що викладені в дисертаційній роботі й виносяться на захист, отримані автором самостійно. У публікаціях, виконаних у співавторстві за номерами 9, 11 і 19 (відповідно до списку опублікованих праць за темою дисертації), особистий внесок здобувача становить 60% (М. І. Полич) до 40% (І. Б. Дацків).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, в доповідях на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу ВНЗ, 7-ми міжнародних і 2-х всеукраїнських наукових, науково-теоретичних й науково-практичних конференціях, з них у таких міжнародних: Міжнародній науковій конференції «Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст» (м. Івано-Франківськ, 2–3 березня 2012 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Луганськ, 3–4 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)» (м. Тернопіль, 20–21 квітня 2012 р.); П'ятій міжнародній науковій конференції «Актуальні питання вітчизняної, світової історії та історії науки: пошуки, роздуми,

знахідки» (м. Луганськ, 25–26 квітня 2012 р.); Дев'ятій міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив» (м. Київ, 19–21 листопада 2012 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» (м. Чернівці, 15 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Науково-теоретичні аспекти глобальних проблем сучасності» (м. Дніпропетровськ, 17–18 квітня 2015 р.); всеукраїнських: Третій всеукраїнській науковій конференції «Людина у структурах повсякдення в історії України» (м. Луганськ, 23–24 листопада 2011 р.); П'ятій всеукраїнській науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Білі плями» в історії України в контексті світового розвитку» (м. Луганськ, 10–11 травня 2012 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 19 публікаціях (10 – статті у наукових фахових виданнях, 3 з яких внесено до міжнародних наукометричних баз даних, і 9 – матеріали наукових конференцій).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (317 найменувань) та додатка. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, основний текст – 180 сторінок.

РОЗДІЛ І

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографічний аналіз проблеми

Суспільна діяльність визначних українських громадсько-політичних, культурних, наукових та державних діячів останнім часом привертає дедалі більше уваги дослідників. Однак фактологічне наповнення таких праць та ступінь теоретичного осмислення ролі тієї чи іншої особи в історії в кожному конкретному випадку суттєво відрізняється. Це пояснюється не лише значенням окремої особи в історичних подіях, а й наявністю та доступом до джерельних масивів, їхньою інформаційною наповненістю.

Видатний український історик Я. Дашкевич у своїх наукових працях, повернувшись із забуття для сучасників і для майбутніх поколінь постаті наших видатних політичних і військових діячів – творців української державності. У праці «Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури» дослідник зазначає, що поруч із такими видатними фігурами, як М. Міхновський, Д. Донцов, В. Липинський (хоча їхні думки не завжди збігалися, а часто й розбігалися), теж повертається на належне йому місце постать Лонгіна Цегельського, постать складна і суперечлива, але талановита та заслужена в боротьбі за краще майбутнє України [1, с. 504].

Особистість Л. Цегельського, його громадсько-політична, правознавча, публіцистична, дипломатична діяльність та науковий доробок неодноразово привертати увагу дослідників. Процес вивчення праць ученого триває більше століття, постійно набуваючи наукової глибини та різноспрямованості (історія, політологія, історіографія, історіософія, філософія, соціологія, зовнішня політика) досліджень. Ступінь цих розробок неоднаковий. Про Л. Цегельського як державного діяча вперше почали згадувати в узагальнюючих і довідкових виданнях з історії України та суспільно-політичних рухів.

На наш погляд, аналіз історіографії проблеми доцільно подавати у тій самій послідовності, взявши за основу проблемно-хронологічний метод дослідження, що дає змогу врахувати домінування на певних етапах історії різних ідеологічних концепцій та методологічних засад й особливості тенденцій на кожному з етапів громадсько-політичної діяльності Л. Цегельського, які знайшли відтворення в історіографічній традиції різних суспільно-політичних течій. Відповідно до концептуального підходу на кожному етапі дослідження науково-історичні та публіцистичні праці у процесі аналізу доцільно поділити на такі групи: а) творчий доробок безпосередніх учасників тогочасних подій; б) дослідження зарубіжних істориків, насамперед представників української діаспори; в) праці радянських істориків; г) дослідження сучасних українських істориків доби незалежної України. Саме така структурна схема вивчення і аналізу історіографічної бази дає змогу висвітлити проблему найбільш об'єктивно і повно.

Перші спроби наукового осмислення подій кінця XIX – початку XX ст. належать відомим патріархам історичної науки – М. Грушевському [2–3], І. Крип'якевичу [4], Н. Полонській-Василенко [5]. Ці автори вперше високо оцінили діяльність Української національно-демократичної партії (УНДП), визнавши її керівний орган – Народний комітет «...осередком, який керував усім життям Краю» [5, с. 52].

Значну пізнавальну інформацію дослідникам проблеми надає чотиритомна праця «Українська революція. Розвідки і матеріали» тодішнього міністра внутрішніх справ України П. Христюка [6].

Зародженню і становленню Державного секретаріату зовнішніх справ ЗУНР присвячено статтю К. Левицького «Дипломатична діяльність З.У.Н.Р. 1918–1923 рр.». Автор виклав зовнішньополітичні завдання молодій державі та відтворив перші кроки галицької дипломатії. К. Левицький представив цінні документальні свідчення: список представництв ЗУНР і надзвичайних дипломатичних місій у 1918–1923 рр. та їхній персональний склад [7, с. 3–4].

Найбільш змістовно, об'єктивно, з глибоким і вичерпним аналізом викладено матеріал про зародження і діяльність галицької дипломатії в захисті інтересів молоді республіки у праці М. Лозинського «Галичина в рр. 1918–1920», яка була першою з означеної проблематики. Цінність книги полягає також у тому, що особисті враження в ній підтверджено численними оригінальними документами, які не збереглися в сучасних архівосховищах. Як ніхто інший, М. Лозинський був обізнаний з усіма аспектами проблеми ЗУНР на міжнародній арені [8].

Серед найпомітніших видань з цієї проблематики також варто виокремити двотомне видання Д. Дорошенка, де згадується Л. Цегельський, «...який відіграв визначну роль в політичному житті Галичини» [9, с. 149].

Так, вказані автори розкривають постать Л. Цегельського з державницьких та соборницьких позицій. Водночас зауважимо, що джерельний матеріал цих праць є дуже обмежений, що позбавило окремих висновків достатньої наукової аргументації та безсторонності.

Однак спільною рисою зазначених праць цих та інших авторів було намагання з близької часової відстані описати епохальні події з історії України, а також велика інформативність та ідеологічна спрямованість, прагнення виявити причини тих чи інших явищ і подій. Водночас на глибині осмислення позначились партійно-політичні уподобання, обмеженість документальної бази, однак, незважаючи на неминучий суб'єктивізм в оцінках, їхню пізнавальну цінність і вплив на розвиток історіографії українського визвольного руху першої чверті ХХ ст. перебільшити неможливо.

Упродовж тривалого часу бездержавності України значний внесок в історіографію проблеми зробили дослідники з українського зарубіжжя, творчий доробок яких віднесено до другої групи історіографічних надбань. Значною мірою цьому сприяли два основні чинники: 1) після поразки Української революції в еміграції утворився значний інтелектуальний потенціал в особах колишніх громадсько-політичних діячів, представників

наукової та творчої української інтелігенції, військовиків, які утворили потужні центри й об'єднання, зокрема Воєнно-історичне товариство, навколо яких гуртувалися дослідники; 2) сприятлива ситуація в зарубіжній історичній науці, що характеризувалася плюралізмом та відсутністю ідеологічного тиску, від якого потерпали вчені в СРСР. Саме за межами України було створено значний пласт літератури з історії проблеми.

Отже, перші наукові публікації, в яких фрагментарно висвітлювалися окремі аспекти громадської та політичної діяльності Л. Цегельського, з'явилися саме у діаспорній історіографії. Більшість авторів відображають сторінки, пов'язані з його державотворчою діяльністю у період Західноукраїнської Народної Республіки.

Серед досліджень істориків українського зарубіжжя виокремимо працю С. Ріпецького «Листопад 1918 року в кривому дзеркалі споминів Лонгіна Цегельського» [10]. У ній фрагментарно висвітлено участь Л. Цегельського в «Молодій Україні», таємних середньо-шкільних організаціях у Галичині, погляди вченого на демократичні та державницькі ідеї Т. Шевченка і М. Драгоманова. Загалом у своїй праці С. Ріпецький критично класифікує спогади Л. Цегельського [10, с. 3–6].

Діаспорний учений Т. Гунчак у нарисах «Україна: перша половина ХХ століття» [11] один із перших відводить особливу роль так званій «Молодій Україні» як об'єднанню свідомої молодого інтелігенції, що особливо сприяла поширенню української національної ідеї. Висвітлюючи історичні процеси наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., автор не оминає також постаті Л. Цегельського, стисло цитуючи найважливіші рядки з його виступів на тему самостійності України.

У праці І. Нагаєвського «Історія Української держави двадцятого століття» [12] у четвертому розділі («Західна Українська Народна Республіка») висвітлено рішення УНРади про відправлення до намісника Галичини графа К. фон Гуйна делегації з домаганням передати українцям владу у м. Львові й Східній Галичині. Між делегатами були К. Левицький,

Л. Цегельський, І. Кивелюк, О. Стефанович, С. Голубович і С. Баран [12, с. 177–178].

На увагу заслуговує праця І. Сохоцького «Історичні постаті Галичини XIX–XX ст.» [13]. Хоча автор детально не характеризує постаті Л. Цегельського, проте у вступі стисло прокоментував його роль як активного діяча молодіжного руху у популяризації української соборницько-самостійницької ідеї серед народу [13, с. 89].

У дослідженні С. Ярославина «Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 р. р.» [14] ідеться про визвольну боротьбу на західноукраїнських землях. Автор згадує про постать Л. Цегельського під час проголошення Акта соборності українських земель у січні 1919 р. Водночас автор присвятив окремі підрозділи діяльності секретаріатів внутрішніх та зовнішніх справ, які очолював Л. Цегельський, спробував окреслити певні проблеми, які доводилось вирішувати його керманічам, що дає можливість отримати загальну інформацію про діяльність відомств.

У більшості узагальнюючих праць з історії суспільно-політичних процесів, військової історії проаналізовано питання зовнішньополітичних зв'язків Західноукраїнської Народної Республіки з країнами Європи та діяльності українських громадсько-політичних діячів, до когорти яких входив Л. Цегельський. Серед них праці П. Мірчука [15], С. Наріжного [16], С. Шевчука [17], В. Андрієвського [18], В. Трембіцького [19], Л. Шанковського [20], В. Вериги [21], М. Стахіва [22–24] та інші.

В. Дорнік у праці «Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки» [25] висвітлює міжнародні відносини України в 1914–1919 рр., а також політику США щодо країни під час національно-визвольних змагань українців [25, с. 399–414], політику Польщі [25, с. 415–440] тощо. У книзі, створеній інтернаціональним колективом учених, висвітлюється історія України у широкому контексті подій Першої світової війни та революційних процесів на теренах колишньої Російської імперії, які активізували українське питання, уможливили державну незалежність УНР, перетворення

її на суб'єкт міжнародних відносин. Водночас згадується постать Л. Цегельського як громадського діяча, політика й дипломата [25, с. 174–178, 181, 182].

Загалом вищевказані автори використали обмежене коло доступних їм джерел: документи офіційного характеру, матеріали тогочасної преси, спогади безпосередніх учасників та очевидців подій. Відповідно інформація у діаспорних виданнях доволі обмежена, а подекуди і не зовсім точна.

Радянська історична наука, зважаючи на ідеологічні перепони, практично не залишила відомостей про діяльність Л. Цегельського. У роки радянської влади історична наука і публіцистика розглядали особу Л. Цегельського переважно в контексті діяльності ЗУНР, вважаючи західноукраїнську державність «...плодом політичних комбінацій української контрреволюційної буржуазії», одним із керівників якої був «український буржуазний націоналіст» Л. Цегельський [26]. Не обтяжуючи себе аналізом документальної бази, радянські автори декларували, що у площині зовнішньої політики уряд ЗУНР «...був слухняним знаряддям в руках світового імперіалізму в його боротьбі проти Радянської Росії» [27, с. 10–11, 34], вважаючи, що в зовнішній політиці варто було орієнтуватися винятково на радянську Україну, прийняти її пропозиції щодо возз'єднання та військово-політичного союзу проти Польщі.

За часів панування в радянській історіографії комуністичної ідеології деякі історики, зокрема О. Карпенко у праці «Імперіалістична інтервенція на Україні. 1918–1920» [28] та інших публікаціях, намагалися відступати від існуючих догм партійної методології й у міру можливості об'єктивно висвітлити аспекти Української революції. Проте ідеологічний тиск і контроль з боку владних структур суттєво обмежували їхню дослідницьку діяльність. Однак у 1960-х рр. О. Карпенко всупереч пануючим ідеологічним штампам оцінював зовнішню політику ЗУНР як таку, що підпорядковувалась головній і єдиній меті – захистити незалежність республіки від агресії з боку Польщі [28, с.110–125,162].

Вважаємо за доречне виокремити напрацювання відомого дослідника О. Карпенка [28; 29], в яких найбільш повно відтворюється суспільний та військово-політичний контекст, у якому діяв Л. Цегельський, його однодумці та опоненти.

У 1960–1980-ті рр. у працях Р. Симоненка [30; 31] і Ю. Сливки [32] частково розглядалися питання характеру Листопадової революції 1918 р. на західноукраїнських землях та виникнення ЗУНР, зовнішньополітичної та дипломатичної діяльності її урядових структур, їхньої боротьби за міжнародне визнання держави. При цьому вчені, наскільки це було можливим, широко використовували доступний їм тоді матеріал, часто цитуючи окремі фрагменти документів і матеріалів у тексті праць.

Зауважимо, що навколо постаті Л. Цегельського в історичній літературі сформувалося кілька міфів, які і далі часто повторюються у різноманітних інформаційних джерелах, маючи в основі переважно політичну, а не науково виважену аргументацію. Про нього як державного діяча вперше почали згадувати в узагальнюючих і довідкових виданнях з історії України та суспільно-політичних рухів.

Певний час єдиним авторитетним довідковим джерелом про Л. Цегельського була стаття про нього у 10 томі «Енциклопедії українознавства», виданого 1984 р. у Парижі за редакцією В. Кубійовича [33, с. 3647]. У 2000 р. вона перевидана в Україні. Дещо докладнішу інформацію про вченого та його політичні погляди подає «Хрестоматія політології», видрукована у Львові у 1996 р. Окрім довідки, в ній вміщені уривки з ранніх праць Л. Цегельського [34, с.161–165; 35, с. 414–419].

Загальну характеристику публіцистичних праць Л. Цегельського подає О. Дроздовська у відомій серії матеріалів до енциклопедичного словника «Українська журналістика в іменах» [36, с. 267–268].

Суспільно-політичний портрет Л. Цегельського розглядається у нарисі В. Качкана «Противник кайдашизму в українській політиці: біографічна канва Лонгіна Цегельського» [37, с. 92–99]. Як бачимо з назви,

характеризуючи постать вченого і політика, автор слушно наголошує на консолідуючій ролі Л. Цегельського у політичному процесі першого двадцятиліття минулого століття. На думку В. Качкана, для Л. Цегельського найважливішою була доля України, а не групові, регіональні, корпоративні інтереси, суперечності чи конфлікти, які негативно впливали на результати національно-визвольних змагань. Однак важко погодитись з твердженням автора про те, що політична діяльність Л. Цегельського стає менш активною в еміграції. Історичні факти та джерела засвідчують, що Л. Цегельський як політик, журналіст і громадський діяч ніколи не припиняв боротьби за соборну й незалежну Українську державу.

Після здобуття Україною державної незалежності інтерес істориків до процесів національного відродження кінця ХІХ – початку ХХ ст. й до діяльності українських політичних лідерів того часу природно посилюється. Вийшли друком збірники матеріалів наукових конференцій, присвячених діяльності Західноукраїнської Народної Республіки і Української Народної Республіки, в яких розкрито окремі аспекти державотворчої діяльності Л. Цегельського. Про цього політичного діяча згадано в узагальнюючих працях з історії українського національного руху І. Андрухівця [38], М. Кугутяка [39], Я. Грицака [40], К. Кондратюка [41], В. Качмаря [42], С. Макаруча [43], О. Сухого [44], О. Красівського [45], П. Гай-Нижника [46], В. Матвієка [47; 48], О. Рубльова [49], І. Васюти [50] та інших.

Участь Л. Цегельського у національному русі на початку ХХ ст. епізодично розкрив Р. Ковалюк у монографії «Український студентський рух на західних землях ХІХ–ХХ ст.» [51]. Автор зарахував його, услід за С. Ріпецьким, до засновників та ідейних провідників «Молодої України». Дослідник детально описав вічеву кампанію українських студентів у боротьбі за університет.

Співпрацю Л. Цегельського з «Ділом» – найвпливовішим і найпопулярнішим українським часописом в Західній Україні першої

половини ХХ ст. – висвітлив Ю. Шаповал у монографії «Діло» (1880 – 1939 рр.): Поступ української суспільної думки» [52].

Постать Л. Цегельського також знайшла відображення в сучасних дослідженнях, присвячених історії народовецької (національно-демократичної) течії українського руху в Галичині та діяльності культурно-просвітніх інституцій. У ґрунтовних дослідження В. Расевича, присвячених історії Української національно-демократичної партії [53], виокремлено внесок Л. Цегельського в організаційно-політичну діяльність УНДП, розкрито його позицію щодо вирішення українського питання.

Участь Л. Цегельського в Українському стрілецькому товаристві «Сокіл-Батько» та в організації стрілецьких гуртків і формуванні стрілецького руху згадано в монографії М. Лазаровича [54, с. 59–60].

Досліджуючи діяльність Союзу визволення України (СВУ) в контексті міжнародних відносин Центрально-Східної Європи 1914–1918 рр., його боротьби за відродження незалежної України, І. Патер охарактеризував позицію Л. Цегельського в Народному комітеті УНДП щодо Головної української ради (ГУР) і СВУ [55]. Окремі фрагменти біографії Л. Цегельського вміщено у книзі «Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті» [56, с. 307–322]. У ній відтворено громадсько-політичну діяльність державних секретарів ЗУНР, їхній внесок у реалізацію національної ідеї, розбудову інституцій влади, налагодження соціально-економічного і культурно-освітнього життя краю, вирішення українського питання на міжнародній арені.

У цьому контексті привертає увагу монографічне дослідження львівських істориків М. Литвина та К. Науменка, в якому автори одні з перших, розкриваючи державотворчі процеси на західноукраїнських землях у 1918–1919 рр., часто згадують про постать Л. Цегельського, особливо у вичевому, маніфестаційному русі, наводять окремі уривки з його виступів [57].

М. Литвин у монографії «Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр.» [58] частково висвітлив державотворчу працю Л. Цегельського у 1918–1919 рр., характеризуючи створення Центрального військового комітету на початку вересня 1918 р., і наголосив, що його діяльність підтримав Народний комітет УНДП.

У 1996 р. київський історик О. Павлюк опублікував монографію «Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923)» [59], в якій на маловідомому архівному матеріалі висвітлює еволюцію політики США щодо незалежності України, а також «американську» політику уряду ЗУНР, зокрема й постаті Л. Цегельського, коли він був послом в Америці.

Про дипломатичну діяльність Л. Цегельського ідеться у дослідженнях І. Дацківа [60–62], де охарактеризована дипломатична місія одного із провідних громадсько-політичних діячів Галичини. Проаналізовано державотворчі заходи періоду національно-визвольних змагань – у складі Української Національної Ради, у відомствах закордонних справ Західноукраїнської та Української Народних Республік, визначено основні напрями політичної діяльності.

Окремі аспекти дипломатичної діяльності політика відображено у статті М. Здоровеги [63]. Значний інтерес викликає його наукова праця «Суспільно-політичні погляди Лонгіна Цегельського» [64], в якій здійснено дослідження змісту, особливостей становлення та розвитку суспільно-політичних поглядів відомого українського діяча й мислителя. Розкрито державотворчу спрямованість суспільно-політичної діяльності Л. Цегельського й обґрунтовано самобутній характер внеску вченого в українську політичну теорію та практику з огляду на раціональне сприйняття державотворчих проблем й активну участь у реалізації українських національних інтересів. Увагу зосереджено на підходах Л. Цегельського до розгляду проблем українського державотворення та особливостях еволюції ідеї відродження української державності у його суспільно-політичних поглядах від федералістсько-автономістської до національно-державницької,

виявлено й обґрунтовано її значення для процесів державотворення в історичному контексті. Наголошено на значенні теоретичної та практичної складової суспільно-політичного досвіду Л. Цегельського та можливостях його врахування в ході розбудови Української державності. Проте зауважимо, що у своєму дослідженні авторка не використала жодного архівного документа.

Окремо слід визначити праці О. Сем'яник [65–68], в яких відтворено окремі аспекти життєвого шляху Л. Цегельського, становлення суспільно-політичних поглядів, формування його громадських і політичних пріоритетів у процесі національно-визвольного руху. Однак доречно зазначити, що хронологічні межі досліджень завершуються 1919 р. і в зазначених працях використовуються архівні документи лише м. Львова.

Емігрантський період життя та діяльність доктора Л. Цегельського як науковця, а також як дипломатичного представника ЗУНР в Америці, відображено у публікації І. Іваницького [69].

Розкриваючи малодосліджені сторінки історії Галичини, проблеми парламентаризму, події Української революції, вищезазначені науковці висвітлили загалом предмет нашої дисертаційної роботи, оскільки (поряд з предметом свого дослідження) окреслили і частково популяризували постать Л. Цегельського в українській історіографії.

Процес дослідження громадсько-політичної діяльності Л. Цегельського триває. Основними передумовами його успішного розвитку є подальше розширення джерельної бази досліджень, плідне співробітництво між різними історіографічними гілками в Україні й за кордоном, намагання критично поставитися до наявних історіографічних надбань і врахувати з них ті, що витримали перевірку часом і науковою практикою.

Таким чином, осмислення сукупності опублікованих видань, проведення історіографічних досліджень має сприяти підвищенню теоретичного рівня, ефективності, практичної значущості нашої наукової праці.

1.2. Джерельна база дослідження

Українська історична думка з найдавніших часів базувалася на документальних свідченнях. Поважне ставлення до джерел – одна з характерних особливостей української історіографії. Саме від історичних джерел, їхньої повноти і достовірності, репрезентативності, інформативності та значимості, об'єктивності опрацювання, наукової критики і методів використання здебільшого залежить якість й ефективність історичних досліджень загалом.

Відповідно до визначального принципу об'єктивізму історичної науки і дослідження, дисертантка надавала особливого значення джерельним матеріалам, усвідомлюючи, що саме вони становлять основу наукової праці. Згідно з теоретичними засадами джерелознавця і архівіста В. Стрельського, джерельну базу доречно поділяти на чотири групи: 1) документи архівних фондів; 2) опубліковані документи і матеріали; 3) матеріали періодичної преси; 4) мемуарні праці.

Особистого архівного фонду Л. Цегельського не збереглося. Інформація про його діяльність міститься в численних збірках державних установ і громадських організацій, приватних колекціях його сучасників тощо. У дисертаційній роботі введено в науковий обіг комплекс джерел, що зберігаються в архівах України. Більшість документів зберігається у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України); Центрального державного історичного архіву у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України); Державного архіву Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.); у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотека імені Василя Стефаника (далі – ВР ЛНБ ім. В. Стефаника).

Окрему кількість документів виявлено в ЦДАВО України. Це насамперед «Фонд канцелярії Директорії УНР» (ф. 1429). У його справах міститься Універсал Директорії Української Народної Республіки про злуку з Західноукраїнською Народною Республікою від 22 січня 1919 р., де

безпосередню участь брав Л. Цегельський [70, арк. 5]. Матеріали про вагомий внесок Л. Цегельського щодо Акта Злуки знаходимо у ф. 1118 «Міністерство торгівлі і промисловості Української Держави» [71, арк. 3]. У ф. 4405 «Союз Визволення України, м. Відень» знаходяться відозви, звернення його діячів, звіти СВУ, а також протоколи засідань комісії парламентського клубу [72, арк. 3]. Протоколи засідань Загальної Української Ради у Відні виявлено в особовому фонді А. Жука [73]. Серед матеріалів містяться документи, де висвітлена позиція Л. Цегельського проти запровадження григоріанського календаря та ставлення до окремих єпископів, зокрема Г. Хомишина: «Латинськіст чужа Українській ментальності: «Нині Єпископ заводить се, а завтра піде ще далше. Постепенно можуть скасувати нашу відрубність. Доки не маємо держави, доти не можемо змінити календаря, бо всьо, що нас лучить, є добро і ділить – шкідливе!» Л. Цегельський радив у боротьбі проти запровадження григоріанського календаря заручитися підтримкою духовенства, уряду та громадських організацій. «Як Загальна Українська Рада не повалить Хомишина, то не переведе і поділу Галичини», – зазначав він [73, арк. 214, 216].

Матеріали, що висвітлюють певні аспекти дипломатичної діяльності Л. Цегельського, зберігаються у ф. 3696 «Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки» [74–81]. Доволі цінними для нашого дослідження є матеріали документів, що зберігаються у ф. 3505 «Документи повітових комісарів ЗОУНР» [82–84]. У цьому фонді зберігаються звернення УНРади до українського народу щодо створення незалежної української держави на землях колишньої Австро-Угорщини, Тимчасовий основний закон про створення Західноукраїнської Народної Республіки тощо.

У цьому архіві (ф. 4460) зберігається висновок судді Яворського в справі політичного агента ЗУНР в Америці Л. Цегельського, звинуваченого в перевищенні влади та зловживаннях [85].

У фондах Центрального державного історичного архіву у м. Львові (ЦДАЛІ України) зберігається чимало матеріалів, що прямо чи опосередковано висвітлюють життя і діяльність Л. Цегельського. При цьому джерела є доволі різноманітними та репрезентативними – представлені матеріали діловодства (документи політичних партій, громадських організацій та наукових установ), актові документи, джерела особового походження (мемуари, листування, праці Л. Цегельського, а також твори громадсько-політичних діячів і безпосередніх учасників тогочасних подій). Низка документів щодо еміграційного життя Л. Цегельського (листування, спогади) є практично єдиним джерелом на теренах України, за яким можна досліджувати зазначену проблематику.

У справі 104 – ф. 328 «Редакція Української енциклопедії, м. Львів» – міститься автобіографія Лонгіна і Михайла Цегельського [86, арк. 53].

Надзвичайно важливі документи виявлено у ф. 440 «Загальна Українська Рада, м. Відень», що охоплює справи, які містять протоколи засідань, резолюції, положення цієї інституції впродовж 1915–1916 рр. [87– 89].

Протоколи засідань зберігають тексти виступів Л. Цегельського, що дають можливість простежити його дійову та переконливу громадську позицію, співпрацю та часті дискусії з провідними галицькими політиками, зокрема М. Ганкевичем, К. Левицьким, В. Старосольським, В. Темницьким, К. Трильовським. Незважаючи на малочисельність, документи цього фонду дають змогу пролити світло на окремі епізоди життя та діяльності Л. Цегельського. В одній із справ фонду виявлена німецькомовна стаття Л. Цегельського «Правда про зраду в Східній Галичині» від 5 січня 1915 р., в якій автор намагається розкрити складне становище українського населення в роки Першої світової війни, пов'язане з арештами офіцерського корпусу австро-угорської армії у Галичині [90, арк. 17].

Доволі цінною для дослідника інформація про Л. Цегельського міститься у ф. 312 «Українське спортивне товариство «Сокіл-Батько» у Львові» [91] та ф. 353 «Легіон Українських січових стрільців у Львові» [92].

Справи фондів містять цікавий та історично значущий архівний матеріал, який дає змогу висвітлити участь Л. Цегельського у громадських організаціях, його роль в організації Бойової управи та формуванні легіону Українських січових стрільців.

У ф. 581 «Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР і ЗУНР» виявлено певну інформацію про Л. Цегельського. В одній зі справ зберігається лист українських послів до українських товариств у США [93]. В іншій справі міститься стаття К. Левицького про створення Української Національної Ради і боротьбу між українськими суспільно-політичними течіями Східної Галичини у питанні про об'єднання ЗУНР і УНР в єдину державу у 1918 р. [94]. У зазначеному фонді збереглися списки українських товариств і емігрантів, що знаходились на території США та Канади [95].

Статті та листування Л. Цегельського зберігаються у ф. 309 «Наукового товариства ім. Т. Шевченка, м. Львів». У цьому фонді теж виявлено листи до Л. Цегельського у Філадельфію з проханням про фінансову допомогу для бібліотеки товариства [96, арк. 43–44]. Кілька статей (опубліковані) містяться також у ф. 401 «Редакція журналу «Літературно-науковий вісник» у Львові», ф. 406 «Редакція газети «Нова Зоря», ф. 407 «Редакція тижневика «Свобода» та ф. 779 «Редакція газети «Діло», м. Львів», де Л. Цегельський працював редактором [97; 98].

Листування є окремою групою у комплексі джерел особового походження. Неопубліковані листи містяться у ф. 372 «Володимир Охримович», ф. 682 «о. мітрат Тит Войнаровський» [99; 100]. У листах вимальовується коло спілкування Л. Цегельського та його інтереси як суспільного діяча. Епістолярна спадщина у цьому разі набагато більше характеризує особистість Л. Цегельського, ніж мемуари. Урім того, в листах містяться цікаві факти, оцінки та судження щодо поточного політичного моменту.

Доречно виокремити особовий фонд о. О. Пристай (ф. 789), в якому міститься 71 справа, що охоплює період 1863–1944 рр. і складається з його

споминів, особистих документів, матеріалів про діяльність українських організацій в еміграції, становище української Церкви у США, матеріали про перебування українських делегацій УНР і ЗУНР в Америці у 1920–1930-х рр. Спогади з рукописними правками перемежуються різноманітними документами – листами, обіжниками, квитанціями тощо [101–104].

Окрім того, в цьому архіві зберігаються особисті фонди окремих тогочасних українських політичних і громадських діячів, з якими співпрацював Л. Цегельський (ф. 358 «Шептицького Андрея»; ф. 362 «Студинського Кирила»; ф. 363 «Левицького Володимира»; ф. 373 «Федака Степана»; ф. 382 «Романчука Юліана»; ф. 386 «Маковея Осипа»; ф. 663 «Павлика Михайла»; ф. 664. «Реваковича Тита»).

У Державному архіві Львівської області (Держархів Львівської обл.) зберігається рукописний лист-звернення до українських вояків, в якому йдеться, що всі окупаційні режими, що панували у певному часі в Україні, переслідували Л. Цегельського як активного патріота і державного діяча. Очевидно, що документ якимось чином потрапив до польської таємної поліції і був переданий у Польське товариство з вивчення історії оборони Львова і південно-східних воєводств, м. Львів [105, арк. 14].

У рукописному відділі ЛНБ імені В. Стефаника у ф. 11 «Барвінських» зберігається 31 лист батька Л. Цегельського о. Михайла Цегельського до О. Г. Барвінського за період 1892–1912 рр., що висвітлюють до сьогодні невідомі факти з біографії Л. Цегельського та дають змогу з'ясувати його сімейний бекграунд [106].

Нашу увагу також привернули документи ф. 167 «Біографічний словник І. Левицького» цього відділу, де містяться відомості про Л. Цегельського періоду 1900–1902 рр. Матеріали архівної справи фонду формуються переважно із газетних вирізок, витягів про громадську та політичну діяльність Л. Цегельського [107].

У ф. 119 «Академічна громада» – товариство у Львові» зберігаються кореспонденційні книги періоду діяльності товариства, в яких знаходимо

написані особисто Л. Цегельським різного роду оголошення, записки для членів товариства, повідомлення індивідуального характеру за період 1898–1999 рр., які певною мірою віддзеркалюють характер організаційної діяльності Л. Цегельського як голови товариства, зокрема участь у проведенні культурних заходів, відзначенні пам'ятних дат [108; 109].

Відзначимо значну цінність збірників опублікованих документів і матеріалів. По-перше, вони доступні широкому загалу дослідників, а по-друге, документи і матеріали в них тематично згруповані, що дає можливість простежити еволюцію процесів, зокрема діяльність громадсько-політичних діячів і дипломатів на певних етапах української державності. Вказаним вимогам відповідає п'ятитомне видання у восьми книгах Івано-Франківських дослідників «Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали» (керівник О. Карпенко). В основу збірника покладено оригінали документів ЗУНР, а також установ та організацій, що підтримували з нею контакти. За характером це переважно офіційні урядові документи: закони, розпорядники, обіжники, накази, меморандуми, ноти, статті газет. Особливу цінність становлять документи, що відображають зовнішньополітичну діяльність ЗУНР. Окрім того, значний інтерес становлять документи, що засвідчують діяльність УНРади й окремих діячів.

У томі 1 «Листопадова національно-демократична революція. Проголошення Західно-Української Народної Республіки» опубліковано звернення від 9 лютого 1918 р. Народного комітету УНДП (у президію якого входив Л. Цегельський. – Авт.) «До українського народу галицької землі» про підтримку проголошення самостійності УНР [110, с. 75–76], про український маніфест у Львові на підтримку Берестейського миру [110, с. 77–78], про політичне зібрання українців Львова на підтримку Берестейського миру з вимогою утворення українського окремого Коронного краю [110, с. 78–80], про з'їзд представників українських політичних партій і громадськості у Львові (так званий З'їзд українських Нотаблів) з вимогою утворення окремого Коронного краю на українських землях Австро-

Угорщини [110, с. 80–84]. Безпосереднім учасником цих заходів та одним з авторів промов і резолюцій був доктор Л. Цегельський. Ці матеріали теж опубліковано у газеті «Українське слово» [111–113].

Том 2 «Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси» детально ознайомлює з листом уповноваженого для закордонних справ К. Левицького представникові Галицької республіки у США Л. Цегельському щодо звинувачень його в службових провинах, стверджених слідчою комісією [114, с. 605–606].

У томі 3 «Суспільно-політичні процеси. Національно-культурне відродження» подано матеріали про свято Злуки на Софійській площі у Києві з додатками виголошених документів та участь у ньому Державного секретаря та управителя закордонних справ Л. Цегельського [115, с. 15–19]. У цьому томі також ознайомлюємося з статтею доктора Л. Цегельського «До питання про орієнтацію» [115, с. 203–210], яка була опублікована 20 січня 1920 р. у газеті «Український прапор», де автор ділиться своїм баченням про орієнтацію українського народу в його подальшій політиці та позиції державних мужів.

Том 4 п'ятитомного збірника документів «Західно-Українська народна республіка 1918–1923» відтворює процеси формування збройних сил країни, їхню боротьбу за свободу і незалежність, за суверенну соборну Україну. Важливою позитивною сторінкою в цьому процесі була вчасна турбота української політичної еліти, до якої входив Л. Цегельський, про створення таких збройних сил [116].

Том 5 збірника присвячений зовнішній політиці та міжнародному становищу Західноукраїнської Народної Республіки. З огляду на значимість проблем і наявність великого джерельного матеріалу том 5 має три книги. Книга перша вміщує документи щодо 1918–1919 рр., книга друга – 1920–1921 рр. і книга третя – 1922–1923 рр. Отже, завдяки цим документам маємо можливість глибше дослідити дипломатичну діяльність Л. Цегельського. Слід зазначити, що значна заслуга в популяризації України, її історії

належить Л. Цегельському як дипломату. Побувавши в багатьох країнах, він мав за мету розбудову дипломатичних зв'язків з урядами європейських держав для захисту інтересів українського народу [117, с. 5].

До такого типу видань належить збірник документів і матеріалів у двох томах «Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1919 – листопад 1929 рр.» (упорядник В. Верстюк). Він дає можливість вивчити законодавчі та директивні документи, якими визначалися зовнішня політика УНР, формування і діяльність дипломатичної служби. У першому томі містяться документи про призначення Л. Цегельського на посаду заступника міністра закордонних справ УНР і окремі дані про його державну діяльність [118, с. 299, 343, 638].

Збірник документів і матеріалів «Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924 рр.)» містить фонди українських і зарубіжних архівів, спогади українських громадсько-політичних діячів, які відображають процес створення дипломатичної служби України, біля витоків якої стояв Л. Цегельський, а також перші кроки української дипломатії на міжнародній арені [119].

Змістовну інформацію про зовнішню політику та дипломатичні акції Західноукраїнської Народної Республіки почерпнуто також із збірок: «Українська революція. Документи 1917–1921 рр.» (упорядник Т. Гунчак) [120], «Україна в ХХ ст. (1900–1939)» (упорядник А. Слісаренко) [121], «Збірник законів і постанов українського правительства щодо закордонних інституцій» (упорядник І. Храпко) [122], «Літопис революції: матеріали і документи до історії української революції 1917–1923 рр.» (упорядник О. Доценко) [123], «Дипломатія УНР та Української Держави в документах та спогадах сучасників: у двох томах» (упорядники І. Гнатишин, О. Кучерук, О. Марвін) [124], «Національні відносини в Україні у ХХ ст.» (упорядник М. Панчук) [125], «Українська націонал-демократія. 1918 – 1939. Т. 2» (упорядник М. Кугутяк) [126].

Вагомим є археографічний внесок зарубіжних українознавців у розробку і публікацію джерельної бази історії Української революції 1917–1921 рр. і взаємовідносин УНР та ЗУНР. Серед них слід виокремити видання доктора Т. Горнікевича, що є збірником документів і матеріалів про події в Україні в 1914–1922 рр. [127].

Значна кількість документів, присвячених окремим аспектам співпраці УНР та ЗУНР переважно у зовнішньополітичній, дипломатичній та оборонній сферах у 1918–1920 рр., де безпосередню участь брав Л. Цегельський, міститься також у збірниках документів і матеріалів, виданих польськими вченими [128–130].

Значний і різноманітний матеріал зосереджений у періодичній пресі періоду дослідження. Періодичну пресу доби національно-визвольного руху за оперативністю й характером її інформації доречно поділити на газети і на видання журнального типу, які містять нормативно-правові акти й постанови вищих органів влади, інформацію про формування і діяльність зовнішньополітичних відомств. Однак за обсягом і питомою вагою інформаційного матеріалу особливо важливе значення як джерело для історичних досліджень має преса. Підрахувати точну кількість газет, які виходили на початку ХХ ст., важко. Деякі друкувались тривалий час, деякі незначний період, окремі змінювали назву.

Серед них визначимо такі основні: пресовий орган академічної молоді початку ХХ ст. «Молода Україна», газети «Галичанин», «Діло», «Літературно-науковий вісник», «Нове життя», «Республіка», «Свобода», «Українське слово». Інші матеріали відображають тогочасні реалії в усіх суперечливих і різноманітних проявах.

На шпальтах часопису «Молода Україна» було опубліковано значну кількість статей Л. Цегельського. Важливими для вивчення громадської діяльності є публікація виступів Л. Цегельського та його колег із молодіжних товариств на різних зборах, вічах та молодіжних зустрічах [131–135].

Цінним джерелом для дослідження є публікації газети «Діло», де друкувалися різноманітні матеріали про розгортання страйкового руху селян у 1902 р., промови українських послів на сесіях парламенту. Крім промов, газета друкувала депутатські запити (інтерпеляції), а також критичний матеріал щодо діяльності в парламенті. Л. Цегельський, вступивши до Української національно-демократичної партії, часто фігурує на сторінках газети «Діло», де друкуються уривки з промов, звернень, внесень, виступів на передвиборчих вічах, з'їздах партії, які загалом висвітлюють його участь у державотворчих процесах тощо [136–149].

Вагомим джерелом також є брошури та статті Л. Цегельського, які він підготував та опублікував у збірнику «Літературно-науковий вісник», в редакції якого працював та вів рубрику «З австрійської України» [150; 151].

Значущість цих публікацій як джерельного масиву для нашого дослідження полягає у тому, що вони свідчать про широку обізнаність і професіоналізм Л. Цегельського як політика, його переконливу та аргументовану позицію й глибину аналітичного осмислення тих етнополітичних процесів, які відбувались в Австро-Угорщині. На підставі публікацій Л. Цегельського можемо стверджувати, що він детально й глибоко характеризував світоглядні, політичні, соціально-економічні, етноконфесійні чинники, що перешкоджали українському державотворенню. Особливо багато уваги він приділяв обґрунтуванню окремішності й самодостатності українців та висвітленню ставлення до них сусідів.

Особливо важливими для нашого дослідження є спогади очевидців і безпосередніх учасників тогочасних подій. Серед цих спогадів вагоме місце посідають праці Л. Цегельського про революційні події в краї. Вони написані Л. Цегельським значною мірою на підставі власних спогадів. Їхній автор писав поступово, фрагментами, починаючи з 1938 р., друкував окремими статтями в україномовній газеті «Америка», що виходила у США. Вперше окремі статті були зібрані в єдину збірку до десятиріччя смерті Л. Цегельського і опубліковані за назвою «Від легенд до правди» [152].

Зауважимо, що спогади про події в Україні пов'язані з подіями 1 листопада 1918 р. Видання певною мірою було відредаговане Є. Зибликевичем. У процесі джерелознавчого аналізу мемуарів доводилося враховувати ту обставину, що ці спогади писалися не відразу після подій 1918–1919 рр., а здебільшого відображали погляди автора з дистанції 20 років після них.

Про особисті мотиви, що спонукали до написання мемуарів, Л. Цегельський зазначав: «Не знаю, чи матиму змогу поїхати до Європи, перестудіювати українські архіви та часописи з того приснопам'ятного часу, відсвіжити пам'ять, зібрати матеріал та написати вичерпні спомини про тодішні події. А розповісти є про що! Стільки бачив я, стільки пережив, у стількох (майже в усіх) державотворчих акціях брав участь» [152, с. 23]. Щодо правдивості відображення подій автор зауважує: «Я не пишу легенд. Навпаки: я розвінчую їх...» [152, с. 2].

Наголосимо, що історична значимість книги Л. Цегельського полягає у тому, що її автор – активний учасник описаних подій, який керував підготовкою та здійсненням Листопадового чину, брав безпосередню участь у розробці державних актів, перших законів Західноукраїнської Народної Республіки.

У своїй праці Л. Цегельський висловив критичний погляд на діяльність українських делегацій ЗУНР і УНР на Паризькій конференції, зокрема щодо неузгодженості їхніх дій і подальшого розколу. Л. Цегельський оприлюднив маловідомі факти взаємин з угорськими урядами: демократичним – Карої та комуністичним – Бела Куни. Загалом автор послідовно дотримувався проантантівської орієнтації й, на відміну від деяких дипломатів та політичних діячів, вважав відомі 14 пунктів меморандуму президента США В. Вільсона «...не пустим звуком, а реальністю» [152, с. 40]. У його спогадах міститься багато конкретної інформації, а особисті оцінки багатьох подій мають значну історичну цінність. Проте окремі фрагменти мемуарів викликали гостру критику і несприйняття деякими колами.

Детальний аналіз наукових праць вітчизняних науковців дає змогу зробити висновок, що ґрунтовних публікацій, присвячених дослідженню політичних поглядів та ідеалів Л. Цегельського, немає. Винятком є праця С. Кордуби, який у передмові до першого видання книги Л. Цегельського «Від легенд до правди» в США подає об'єктивну характеристику ролі вченого у політичному житті Галичини першої чверті ХХ ст. [153, с. 3–12]. Позитивне оцінювання діяльності Л. Цегельського як політика та журналіста простежуємо у наукових дослідженнях І. Лисяка-Рудницького [154, с. 356] та інших дослідників із діаспори.

Значну цінність для нашого дослідження має праця «Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову» [155]. Це доволі ґрунтовне дослідження його сина Юрія-Михайла Цегельського про генеалогію і сутність роду Цегельських.

Окрему групу джерел становлять спогади діячів і соратників Л. Цегельського, причетних до державотворчої та дипломатичної діяльності урядів незалежних українських держав. Їхня цінність дуже велика, оскільки значна кількість архівних документів і матеріалів втрачена в часі національно-визвольних змагань. Окрім того, вони містять багато фактологічного матеріалу, який дає змогу глибше і повніше відтворити історичні події.

Серед них варто акцентувати на працях К. Левицького. Це насамперед синтетичні дослідження з історії українського національного руху, написані К. Левицьким значною мірою на підставі його спогадів [156–159].

Необхідно виокремити спогади радикала та наступника Л. Цегельського на посаді державного секретаря внутрішніх справ І. Макуха [160], які дають змогу конкретизувати, порівняти та частково доповнити окремі сторінки з громадського-політичного та державотворчого життя Галичини, а також спогади І. Боберського [161], М. Галушинського [162], С. Витвицького [163], о. Т. Войнаровського [164], Д. Дорошенка [165], І. Кедрина [166], О. Кузьми [167], О. Назарука [168], Д. Паліїва [169],

В. Панейка [170] та інших, що розкривають окремі сторінки діяльності діяча. Вищезгадані праці не лише висвітлюють деякі аспекти громадсько-політичної діяльності Л. Цегельського, а й дають змогу краще зрозуміти її історичне тло.

Таким чином, джерельну базу наукового дослідження становлять неопубліковані матеріали державних установ та офіційних органів Австро-Угорської імперії, Української Народної Республіки й Західноукраїнської Народної Республіки, українських політичних, громадських і національно-культурних організацій Східної Галичини, праці Л. Цегельського і його сучасників, публікації тогочасної галицької періодики. Джерельна база дисертації є доволі обширною та різноманітною за змістово-жанровими характеристиками. Дослідження вводить у науковий обіг чималий масив нового джерельного матеріалу з архівосховищ України.

1.3. Методологія дослідження

Будь-який науковий пошук від його творчого замислу до кінцевого оформлення здійснюється індивідуально, але можна виокремити загальні методологічні підходи його проведення. Методологія (грец. «methodos» – «спосіб, метод» і «logos» – «наука, знання») – це вчення про систему наукових принципів і способів дослідницької діяльності. Вона охоплює фундаментальні, загальнонаукові принципи, що є її основою, конкретно наукові принципи як підґрунтя теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі та систему конкретних методів і технік, що застосовуються для вирішення спеціальних дослідницьких завдань [171, с. 60].

Наукова праця здійснювалась на основоположних засадах історизму, об'єктивності, комплексних підходах до вирішення наукових завдань та політичної незаангажованості.

Дослідницький інструментарій охоплює загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи.

Загальнонаукові методи – аналіз, синтез, індукція і дедукція, узагальнення – застосовувалися для формулювання позицій вступу: актуальності теми, об'єкта і предмета, мети і завдань, наукової новизни дослідницького проекту, а також теоретичних положень, висновків та узагальнень.

Серед міждисциплінарних прийомів особливе місце посідають історико-політологічні, оскільки центральна постать дослідження розглядається в контексті складних політичних подій, що відбувалися на рубежі XIX і XX ст. Оскільки Л. Цегельський безпосередньо був учасником суспільно-політичного життя, формувався, а згодом і особисто впливав на формування ідеологічних і політичних гасел, програмних положень і проектів, політологічні методи виявилися найбільш придатними для вивчення саме цих аспектів взаємодії (особа – суспільство, політик – влада), а також для з'ясування тогочасних особливостей ідеологічної боротьби, політичних технологій, алгоритму функціонування громадських об'єднань і політичних партій.

Крім того, у такий спосіб з'ясовувалися можливості та шляхи втілення в життя ідей народоправства, демократичних свобод, політичного плюралізму, громадянського суспільства в екзистенційних умовах масштабних воєнних конфліктів і соціально-економічних катаклізмів.

Структурний метод є основою компонування тексту, збалансування окремих сюжетних блоків, зберігаючи внутрішню логіку і взаємозв'язок.

Для опрацювання цифрового матеріалу використовували прийоми статистичного аналізу.

Історико-правові методики дали можливість проаналізувати процес легітимації окремих політичних рішень, юридичні аспекти складних державотворчих процесів, державно-правові акти, а також правові механізми і технології, які застосовував Л. Цегельський у процесі політичної та державної діяльності.

Компаративістський інструментарій, як з'ясувалося, є найбільш придатним для зіставлення соціально-економічних і політичних умов у Галичині під владою Австро-Угорщини та Наддніпрянської України в складі Російської імперії, в яких прагнув реалізуватися як громадський і політичний діяч Л. Цегельський.

У напрямку соціальної історії застосовувалися методики, що дали можливість з'ясувати стан населення західноукраїнського регіону, сутність соціальних явищ, які відбувались у краї, а також те, наскільки і в яких формах тогочасні соціум і політикум реалізовували свою здатність до суспільної самоорганізації, обстоювання корінних інтересів легітимними засобами.

Завдяки системним підходам виокремлено основні риси політичної системи як системи координат, в якій діяли різні суспільно-політичні сили, представлені громадськими організаціями і політичними партіями, простежено основні механізми взаємодії різних підсистем (соціальної, економічної та інших), електорату і провідних суспільних діячів, оцінено ефективність функціонування політичної системи, відповідність реальних кроків політиків і державних органів, з одного боку, та очікувань пересічних громадян – з іншого.

Фахівці соціальної психології виробили прийоми характеристики мотиваційних чинників, що спонукають особистість до суспільної активності, визначають вибір засобів, за допомогою яких вона реалізує свій потенціал. Соціальна зорієнтованість зусиль Л. Цегельського зумовила потребу в застосуванні таких методик з метою обґрунтування його життєвих й громадських поглядів. Широкий спектр емоцій, непересічна вдача цього діяча, суперечливі особисті якості зробили можливою перебудову його характеру й внутрішнього світу, почуття відповідальності та громадського обов'язку. У цьому найбільш придатними виявилися методи психологічного аналізу.

Серед спеціальних методик головне місце посідає проблемно-хронологічний підхід до викладу змісту дослідження та її результатів. Він створює підстави для тривалої у часі подієвої ретроспективи, в якій послідовно розкриваються основні етапи становлення Л. Цегельського як громадського і політичного діяча й особистості.

Прийоми історичної біографістики дають можливість на широкому історичному тлі простежити дію різноманітних чинників, що опосередковано чи безпосередньо формували характер Л. Цегельського, його ціннісні орієнтири, уподобання, політичні пріоритети, моральні якості тощо. Особливого значення набуває алгоритм взаємодії цього представника західноукраїнської політичної еліти з електоратом, рідними, близькими, друзями, однодумцями й супротивниками на політичній арені.

Враховуючи специфіку залученого до написання дисертації емпіричного масиву, особлива увага приділялася методам його виявлення, систематизації, атрибуції та використання. Завдяки джерелознавчим прийомам до наукового обігу було додано значну кількість нових документів, перевірено і зіставлено інформацію про деякі епізоди життєдіяльності Л. Цегельського.

У контексті методологічних засад дослідження потрібно з'ясувати насамперед використану термінологію.

Серед основних понять, якими оперують дослідники цієї теми, особливе місце посідають ті, що пов'язані з політичним статусом українського народу. Визначальними серед них є «українське питання» і «національно-визвольний рух».

Категорія «українське питання» має подвійне змістове навантаження, оскільки охоплює, по-перше, прагнення української спільноти, що мешкала на етнічних українських землях у складі різних країн, до творення єдиної, суверенної національної держави; по-друге, політику інших держав щодо історичних українських територій.

Український національно-визвольний рух – це тривала в історичній ретроспективі боротьба українського народу за своє національне, соціальне, економічне визволення, кінцевою метою якої є здобуття незалежної форми державності.

Боротьба за соціальне, економічне і національне визволення наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. відбувалася під гаслом самовизначення. «Політичним самовизначенням» вважається право кожного народу і нації вільно обирати шляхи і форми свого розвитку [172, с. 650].

Адепти повного й необмеженого суверенітету обстоювали право українського народу на створення національної держави на всіх етнічних українських землях («від Карпат до Кавказу»). На початку ХХ ст. ці вимоги оформилися в ідеологію українського націоналізму завдяки працям М. Міхновського «Самостійна Україна» та «Націоналізм – всесвітня сила», «Націоналізм і космополітизм». М. Міхновський зазначав: «Націоналізм, родючи альтруїзм поміж членами поневоленої нації, симпатії один до одного, рівночасно родить пекучу ненависть до тих, що поневолили» [173, с. 159]. Він був переконаний, що «...уникаючи національного шовінізму пануючих націй, треба плекати здоровий націоналізм поневолених народів, бо він є джерело творчості, і тільки в тому заховуються зародки народної свободи і ясної будучності» [174, с. 162].

Однак ідею суверенної, соборної Української держави відстоювали не тільки націоналісти, а й представники інших політичних сил національно-демократичного і ліберального спрямування. Так, Ю. Бачинський наголошував, що «...політична самостійність України – то *conditio sine qua non* (необхідна умова. – Авт.) її економічного і культурного розвитку, умова взагалі – можливості її існування... Та скоро діб'ється політичної самостійності... візьметься вже за своє діло українська соціальна демократія» [175, с. 144].

У 20–30-ті рр. ХХ ст. з'явилася концепція «чинного націоналізму» Д. Донцова. У західній літературі для трактування радикальних

націоналістичних течій вживався термін «інтегральний націоналізм». Дж. Гейнз та Дж. Армстронг, узагальнивши їхню теорію і практику, сформулювали основні ознаки «інтегрального націоналізму» [176, с. 13]. Однак у дисертації йдеться не про радикальну ідеологію націоналізму, а про напрям політичного мислення, позбавлений ксенофобії й агресивності [177, с. 445].

На відміну від націоналістів, представники політичних сил соціалістичного спрямування висували на вістря своїх програмних засад гасла соціально-економічного визволення українського народу в широких рамках політичного облаштування. Представники лівоцентристського й націонал-демократичного табору в національному питанні стояли на позиціях національно-культурної або національно-територіальної автономії.

Національно-культурною автономією, як стверджує В. Євтух, називають «...особливий тип екстериторіального структурування життя етнонаціональних спільнот, у рамках якого законодавчо оформлено право та систему заходів, які забезпечують етнонаціональним спільнотам збереження та розвиток їхньої культурної, мовної, релігійної самобутності» [172, с. 10].

Отже, національно-територіальна автономія трактується як «...територіальна форма організації національних меншин, що проживають компактно в межах певного регіону однієї держав». За визначенням науковців І. Кресіної і В. Явора, вона означає надання певній частині (частинам) унітарної держави, населеної здебільшого представниками певної меншини, самостійності у вирішенні питань внутрішнього життя [172, с. 11].

В історичній літературі як повноцінна наукова дефініція функціонує поняття «соборність», що асоціюється з об'єднанням усіх історичних українських земель у складі єдиної держави. Ідея соборності, сформульована в XIX ст., стала одним із наріжних каменів ідеологічних концептів і програмних документів багатьох українських політичних партій національної самостійницької орієнтації (від центристських – до радикальних), а також гаслом практичних політичних, дипломатичних, військових, ідеологічних,

культурно-освітніх, соціальних акцій, що відбувались наприкінці XIX – у першій половині XX ст.

Після Першої світової війни виник термін «визвольні змагання», що закріпився в діаспорній літературі впродовж століття й був запозичений українськими науковцями з праць О. Субтельного та інших авторів.

Останнім часом у науковій літературі частіше використовується інше визначення – «Українська революція», що охоплює всі суспільно-політичні та воєнні події періоду 1917–1921 рр., у тому числі й ті, що відбувались у Східній Галичині.

У сучасному науковому тезаурусі помітне місце посідає поняття «самоідентифікація», що вживається для означення явищ, пов'язаних з усвідомленням представниками певної етнічної спільноти власної окремішності, самодостатності, спільних політичних і соціально-економічних інтересів, а також потреби консолідації з метою їхнього відстоювання. За визначенням Л. Нагорної, «...процес національної самоідентифікації проходить три фази: етнодифереціація, вироблення авто- і гетеростереотипів, формування національного ідеалу» [178, с. 52].

Ці та інші терміни, ґрунтовно апробовані науковцями, мають забезпечити належний рівень оперування емпіричним матеріалом і теоретичними положеннями дисертаційної роботи.

Отже, сукупність наукових принципів, методів і основних категорій та понять, використаних для підготовки наукового дослідження, становлять його методологічну основу.

У дисертації ґрунтуємося на поширеній на Заході методології відомого чеського етнолога М. Гроха про три етапи національного відродження: академічний, культурницький та політичний. Саме на останньому етапі висуваються вимоги до політичного самоврядування й автономії або самостійності. Причому, як визнає автор концепції, ці етапи «перехрещуються» [179, с. 15]. Громадсько-політична діяльність Л. Цегельського припадає на третій етап, де основну роль відіграють

політичні партії та громадські організації. Цей етап супроводжувався масовим національно-політичним рухом.

Третій політичний етап хронологічно збігається з кінцем 90-х рр. XIX – початком XX ст. У цей час, за висловом українського історика І. Лисяка-Рудницького, український народ вступив у модерну добу, характерною ознакою якої було творення політичної нації. На цьому етапі на сході і заході України формуються партійно-політичні системи, розгортається боротьба народних мас за політичні та національні права, відбувається певна трансформація поглядів від ідеї автономізму до ідеї творення незалежної соборної національної держави [180]. На подібні твердження вказує також Л. Нагорна, стверджуючи, що «...на початку XX ст. український рух вступив у фазу політизації» [178, с. 107].

Концептуальний характер мають напрацювання професора М. Кугутяка, який, досліджуючи історію української національ-демократії, яскравим представником якої був Л. Цегельський, наголошує, що, базуючись на конституційних свободах Австро-Угорщини, провідні українські діячі прагнули організувати на західноукраїнських землях сильний національно-культурний рух і через нього впливати на Наддніпрянщину. Вчений стверджує, що в цей час у колах наддніпрянської й галицької інтелігенції зароджується концепція Галичини, яка мала відіграти у визвольному русі роль українського П'ємонту [181, с. 8].

Загалом підсумовуючи історіографічні, джерелознавчі та методологічні аспекти дослідження, можемо стверджувати, що окреслена проблема має різноманітну за категоріями та функціями джерельну базу, яку можна вважати репрезентативною і достатньою для виконання визначених завдань.

Отже, історіографічний огляд проблеми дає підстави зробити висновок, що постать Л. Цегельського, зважаючи на його активну участь у державотворчих процесах в Україні періоду визвольних змагань, а також діяльність в еміграції, постійно привертала увагу. На сучасному етапі громадсько-політична діяльність Л. Цегельського викликає зацікавлення

дослідників. Проте проведений аналіз стану наукової розробки проблеми свідчить, що спеціального висвітлення в українській історичній думці вона не знайшла, а здійснювалась епізодично.

Проведений джерелознавчий аналіз теми дослідження підтверджує, що при з'ясуванні різних аспектів діяльності відомого українського політика Л. Цегельського, а саме громадсько-політичної та публіцистичної, важливе значення мало вивчення і залучення до наукового обігу архівних матеріалів, їхній аналіз, узагальнення і систематизація.

Джерельна база дослідження є доволі обширною та різноманітною щодо неопублікованих і опублікованих джерел. Всебічний та неупереджений підхід до сукупності названих джерел дає змогу здійснити науковий аналіз громадсько-політичної та державотворчої діяльності одного із провідних діячів суспільно-політичного життя Східної Галичини кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. – доктора Л. Цегельського.

Застосування основних методологічних принципів – історизму, об'єктивності, руху і розвитку, всебічності – та методів наукового аналізу та синтезу, поєднання історичного і логічного у дослідженні об'єктивно, хронологічно-послідовно, науково обґрунтовано дає змогу відобразити формування суспільно-політичних поглядів та громадсько-політичну діяльність Л. Цегельського. Реалізацією значного обсягу недосліджених, неопублікованих оригінальних архівних документів та матеріалів у дисертаційній роботі досягнуто належного рівня достовірності отриманих результатів та обґрунтованості наукових узагальнень теоретичного і практичного значення.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., випр. й допов. Львів : Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ : Літ. агенція «Піраміда», 2007. 808 с.
2. Грушевський М. Справа українсько-руського університету у Львові. Львів, 1899. 35 с.
3. Грушевський М. Новий період історії України (за роки від 1914 до 1919). Київ : Либідь, 1992. 44 с.
4. Крип'якевич І. П. Історія України / відп. ред. Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович. Львів : Світ, 1990. 520 с.
5. Полонська-Василєно Н. Історія України 1900–1923 рр. Київ : [Б. в], 1991. 136 с.
6. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції, 1917–1920 рр. : у 4 т. Укр. соціол. ін-т. Відень, 1921–1922 (Укр. революція. Розвідки і матеріали ; кн. 1, 2, 3, 4). Т. 1. 1921. 152 с.; Т. 2. 1921. 204 с.; Т. 3. 1921. 160 с.; Т. 4. 1922. 192 с.
7. Левицький К. Дипломатична діяльність З.У.Н.Р. (1918–1923) // Літопис «Червоної калини». 1938. Ч. 11. С. 3–4.
8. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Нью-Йорк : Червона калина, 1970. 228 с.
9. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. : у 2 т. Т. 2. Українська Гетьманська Держава 1918 р. Ужгород, 1930. 530 с.
10. Ріпецький С. Листопад 1918 року в кривому дзеркалі споминів Лонгіна Цегельського. Нью-Йорк–Детройт : Братство Українських січових стрільців, 1961. 49 с.
11. Гунчак Т. Україна – перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. Київ : Либідь, 1993. 288 с.
12. Нагаєвський І. Українська держава двадцятого століття. Київ : Укр. письменник, 1993. 413 с.

13. Сохоцький І. Будівничі новітньої української державності в Галичині // Історичні постаті Галичини ХІХ – ХХ ст. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто : Наукове товариство ім. Т. Шевченка, бібліотека українознавства. 1961. Ч. 8.
14. Ярославин С. Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 рр. Філадельфія : Америка, 1956. 182 с.
15. Мірчук П. Перший листопад. Торонто : Ліга визволення України, 1958. 59 с.
16. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. І. 371 с.
17. Шевчук С. Пора сказати правду про наші визвольні змагання, добитися волі для Галицької землі. 1918–1939. Торонто : Вид-во В. Дідюка, 1965. 280 с.
18. Андрієвський В. З минулого. Т. 2. Від гетьмана до Директорії. Ч. 2. Директорія. Берлін : Укр. слово, 1923. 308 с.
19. Трембіцький В. Американські українці в допомозі Українській Державі і її народові, 1914–1923 рр. // Альманах УНС на рік 1971. Джерсі Сіті, 1970. С. 49–66.
20. Шанковський Л. Українська Галицька Армія: Воєнно-історична студія. Львів : НТШ у Львові, 1999. 396 с.
21. Верига В. Визвольні змагання в Україні, 1914–1923 : в 2 т. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. Т. 1. 523 с.; Т. 2. 502 с.
22. Стахів М. Західна Україна: нарис державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1919 рр. Т. 3. Скрантон : Укр. роб. союз, 1960. 212 с.
23. Стахів М. Західна Україна: нарис історії державного будівництва і збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 : в 6 т., 7 кн. Скрантон, 1959–1961. Т. 4. Укр. роб. союз, 1960. 122 с.

24. Стахів М., Штендера Я. Західна Україна на тлі історії Європи в 1918–1919 рр. Т. 1. Філадельфія, 1969. 213 с.
25. Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки / Вольфрам Дорнік та ін.; упоряд. В. Дорнік; пер. з нім. В. Кам'янець; наук. ред. Р. Періг. Київ : Ніка-Центр, 2015. 512 с.
26. Компанієць І. І. Революційний рух в Галичині, Буковині та Закарпатській Україні під впливом ідей Великого Жовтня (1917–1920 рр.). Київ : Вид-во АН УРСР, 1957. 112 с.
27. Герасименко М., Дудикевич Б. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною. Київ : Вид-во політ. л-ри УРСР, 1960. 222 с.
28. Карпенко О. Імперіалістична інтервенція на Україні, 1918–1920. Львів : Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1964. 256 с.
29. Карпенко О. До питання про характер революційного руху в Східній Галичині у 1918 р. // З історії західноукраїнських земель. Вип. 1. Київ : Вид-во АН УРСР, 1957. Вип 1. С. 59–90.
30. Симоненко Р. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України в 1919 р. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. 440 с.
31. Симоненко Р. Г. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні (II половина 1919 – березень 1921 р.). АН УРСР, Ін-т історії. Київ : Наук. думка, 1965. 302 с.
32. Сливка Ю. Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. Київ : Наук. думка, 1973. 255 с.
33. Енциклопедія українознавства. Словникова частина : у 10 т. / [за ред. Кубійовича В]. Париж – Нью-Йорк : Вид-во «Молоде життя», 1984. Т. 10. Про рід Цегельських. 4015 с.
34. Цегельський Лонгин (1875–1950) // Політологія: кінець XIX – перша половина XX ст. : хрестоматія. Львів : Світ, 1996. С. 161–165.
35. Цегельський Л. Соймова криза в Галичині // Літературно-науковий вістник. 1910. Річник XIII, т. LII. Кн. 11. С. 414–419.

36. Дроздовська О. Цегельський Лонгин Михайлович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / [за ред. М. М. Романюка]. 1997. Вип. IV. 268 с.
37. Качкан В. Противник кайдашизму в українській політиці: біографічна канва Лонгина Цегельського // Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2000. Кн. IV. С. 92–99.
38. Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. Івано-Франківськ, 1996. 79 с.
39. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 200 с.
40. Грицак Я. Й. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
41. Кондратюк К. Історія України. Від половини XX століття до 1917 року. Тернопіль, 1994. 176 с.
42. Качмар В. За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.). Львів : ЛДУ ім. Івана Франка : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 118 с.
43. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан: нариси про ЗУНР. Львів : Світ, 1997. 192 с.
44. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нарис історії XIX – початку XX ст. Львів : ЛДУ ім. І. Франка : Ін-тут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 204 с.
45. Красівський О. Галичина у першій чверті XX ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. Львів, 2000. 416 с.
46. Гай-Нижник П. П. УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917–1920 рр.). Київ : ЩеК, 2010. 304 с.
47. Матвієнко В., Головченко В. Історія української дипломатії XX століття у постатях. Київ : Київ. ун-т, 2001. 266 с.

48. Матвієнко В. Зовнішня політика Західноукраїнської Народної Республіки в персоналіях // Україна дипломатична : наук. щорічник. Київ, 2002. Вип. 2. С. 456–474.
49. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939). Київ : Ін-т історії України НАН України, 2004. 648 с.
50. Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів : Каменярь, 2006. 335 с.
51. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях ХІХ – ХХ ст. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. 420 с.
52. Шаповал Ю. «Діло» (1880 – 1939 рр.): Поступ української суспільної думки. Львів, 1999. 384 с.
53. Расевич В. Українська національно-демократична партія (1899–1918) : дис. ... канд. іст. наук : 07. 00. 01 / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1996. 221 с.
54. Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль : Джура, 2005. 592 с.
55. Патер І. Союз Визволення України: проблеми державності і соборності. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. 294 с.
56. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. – С. 307–322.
57. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів : Олір, 1995. 362 с.
58. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів : Ін-т українознавства НАНУ : Ін-т Центрально-Східної Європи, 1998. 488 с.
59. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). Київ : Вид. дім «КМ Akademia», 1996. 188 с.

60. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр. Тернопіль : Астон, 2009. 520 с.
61. Дацків І. Б. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії. Тернопіль : КРОК, 2013. 621 с.
62. Дацків І. Б., Полич М. І. Лонгин Цегельський в історії української дипломатії (до 140-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. 2015. № 3. С. 108–121.
63. Здоровега М. Лонгин Цегельський біля витоків української дипломатії // Мандрівець. 2009. № 2. С. 42–44.
64. Здоровега М. В. Суспільно-політичні погляди Лонгіна Цегельського : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2010. 192 с.
65. Сем'яник О. В. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського (кінець ХІХ ст. – 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. ДПУ ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2014. 24 с.
66. Сем'яник О. В. Від студентського активіста до громадсько-політичного лідера: початки суспільно-політичної діяльності Лонгіна Цегельського наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. // Інтелігенція і влада. Серія : Історія. Одеса : Астропринт, 2011. Вип. 23. С. 262–268.
67. Сем'яник О. В. Парламентсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського напередодні Першої світової війни // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Історія. 2011. Вип. 20. С. 198–202.
68. Сем'яник О. В. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського у роки Першої світової війни // Схід. 2012. № 6 (120). С. 145–148.
69. Іваницький І. В. Лонгин Цегельський на еміграції (за матеріалами фондів ЦДІАЛ) // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». 2015. Вип. 99. С. 96–101.

70. ЦДАВО України. Ф. 1429 («Фонд канцелярії Директорії УНР»). Оп. 1. Спр. 5. 5 арк.
71. ЦДАВО України. Ф. 1118 («Міністерство торгівлі і промисловості Української Держави, м. Київ»). Оп. 1. Спр. 5. 3 арк.
72. ЦДАВО України. Ф. 4405 («Союз Визволення України, м. Відень»). Оп. 1. Спр. 95. 87 арк.
73. ЦДАВО України. Ф. 3807 («Особовий фонд Андрія Жука (1880–1968)»). Оп. 1. Спр 3. 332 арк.
74. ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 1. Спр. 6. 37 арк.
75. ЦДАВО України. Ф. 3936. Оп. 1. Спр. 30. 72 арк.
76. ЦДАВО України. Ф. 3936. Оп. 1. Спр. 65. 80 арк.
77. ЦДАВО України. Ф. 3936. Оп. 2. Спр. 9. 130 арк.
78. ЦДАВО України. Ф. 3936. Оп. 2. Спр. 21. 98 арк.
79. ЦДАВО України. Ф. 3936. Оп. 2. Спр. 166. 65 арк.
80. ЦДАВО України. Ф. 3936. Оп. 2. Спр. 278. 215 арк.
81. ЦДАВО України. Ф. 3936. Оп. 2. Спр. 304. 27 арк.
82. ЦДАВО України. Ф. 3505 («Документи повітових комісарів ЗОУНР»). Оп. 1. Спр. 35. 179 арк.
83. ЦДАВО України. Ф. 3505. Оп. 1. Спр. 36. 83 арк.
84. ЦДАВО України. Ф. 3505. Оп. 1. Спр. 38. 1 арк.
85. ЦДАВО України. Ф. 4460 («Президіальна канцелярія Диктатора ЗУНР, м. Відень. 1920–1922»). Оп. 1. Спр. 2. 28 арк.
86. ЦДІАЛ України. Ф. 328 («Редакція Української енциклопедії м. Львів»). Оп. 1. Спр. 104. 94 арк.
87. ЦДІАЛ України. Ф. 440 («Загальна Українська Рада, м. Відень»). Оп. 1. Спр. 2. 37 арк.
88. ЦДІАЛ України. Ф. 440. Оп. 1. Спр. 3 («Положення про компетенцію і склад Ради»). 5 арк.
89. ЦДІАЛ України. Ф. 440 Оп. 1. Спр. 4. 5 арк.

90. ЦДІАЛ України. Ф. 440. Оп. 1. Спр. 35. 17 арк.
91. ЦДІАЛ України. Ф. 312 («Українське спортивне товариство «Сокіл-Батько» у Львові»). Оп. 1. Спр. 158. 118 арк.
92. ЦДІАЛ України. Ф. 353 («Легіон Українських січових стрільців, м. Львів»). Оп. 1. Спр. 13. 23 арк.
93. ЦДІАЛ України. Ф. 581 («Колекція документів про діяльність урядів та армій Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки (1914 – 1939 рр.)»). Оп. 1. Спр. 91. 26 арк.
94. ЦДІАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 128. 11 арк.
95. ЦДІАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 132. 7 арк.
96. ЦДІАЛ України. Ф. 309 («Наукове товариство ім. Т. Шевченка, м. Львів»). Оп. 1. Спр. 229. 92 арк.
97. ЦДІАЛ України. Ф. 401 («Редакція журналу «Літературно-науковий вістник» у Львові»). Оп. 1. Спр. 13. 110 арк.
98. ЦДІАЛ України. Ф. 406 («Редакція газети «Нова Зоря», м. Львів»). Оп. 1. Спр. 241. 59 арк.
99. ЦДІАЛ України. Ф. 372 («Володимир Охримович»). Оп. 1. Спр. 92. 16 арк.
100. ЦДІАЛ України. Ф. 682 («Гит Войнаровський-мітрат»). Оп. 1. Спр. 200. 15 арк.
101. ЦДІАЛ України. Ф. 789 («о. Олекса Пристай»). Оп. 1. Спр 15. 151 арк.
102. ЦДІАЛ України. Ф. 789. Оп. 1. Спр 18. 230 арк.
103. ЦДІАЛ України. Ф. 789. Оп. 1. Спр 38. 44 арк.
104. ЦДІАЛ України. Ф. 789. Оп. 1. Спр 59. 60 арк.
105. Держархів Львівської обл. Ф. 257 («Львівське наукове товариство з вивчення оборони Львова і Південно-Східних воєводств в 1918–1920 рр.»). Оп. 2. Спр. д-198. 14 арк.
106. ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка. Ф. 11 («Барвінських»). Спр. 2682. 52 арк.
107. ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка. Ф. 167 («Біографічний словник І. Левицького»). Оп. 2. Спр. 3298. 12 арк.

108. ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. Ф. 119 («Академічна громада» – товариство у Львові»). 88 арк.
109. ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. Ф. 119 («Академічна громада» – товариство у Львові»), АГ – 3. 364 арк.
110. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 1. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. 584 с.
111. Українське слово. 1918. 14 лют.
112. До Українського народу Галицької землі // Українське слово. 1918. 18 лютого.
113. Українське слово. 1918. 27 лют.
114. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 2. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. 712 с.
115. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 3. Кн. 2. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 680 с.
116. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 4. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. 886 с.
117. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 5 : у трьох кн. Кн. 1. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. 944 с.
118. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки, листопад 1919 – листопад 1920 рр.: документи і матеріали. Т. 1 / упоряд. В. Верстюк. Київ, 2006. 687 с.
119. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924 рр.): документи і матеріали / упоряд. док.: Л. В. Андрієвська [та ін.]; редкол.: К. І. Грищенко (голова) [та ін.]. Київ : Вид-во гуманіт. л-ри, 2010. 592 с.
120. Українська революція, 1919–1921 рр.: документи. Т. 2 / упоряд. Т. Гунчак. Нью-Йорк, 1984. 478 с.
121. Україна в ХХ ст. (1900–1939): зб. документів і матеріалів / упоряд.: А. Г. Слісаренко [та ін.]. Київ, 1997. 448 с.

122. Храпко І. Збірник законів і постанов українського правительства щодо закордонних інституцій. Ч. 1. Відень, 1919. 151 с.
123. Доценко О. Літопис революції: матеріали і документи до історії української революції, 1917–1923 рр. Т. 2, кн. 4. Київ, Львів, 1923. 362 с.
124. Дипломатія УНР та Української Держави в документах та спогадах сучасників : у 2 т. Т. 2. Київ : Укр. письменник, 2008. 379 с.
125. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів / упоряд. М. І. Панчук [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1994. 558 с.
126. Українська націонал-демократія. 1918–1939 : у 4-х т. Т. 2 / М. Кугутяк ; Ін-т політ. і етнонац. дослід. НАН України, Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника, Наук. т-во ім. Т. Шевченка. Київ – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2004. 704 с.
127. Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und historische Hintergrunde (Von T. Hornykiewicz). Philadelphia, Pa, USA, 1967–1969. Bd. 1–4.
128. Obrona Lwowa 1–22 listopada 1918 : Relacje uczestnikow. Т. 1 / z wstepnem slowem Generala J. Slachiewicza oraz przedmowa Generala B. Popowicza i prof. St. Zakrewskiego. Lwow : Nakladem Towarzystwa, 1933. 438 s.
129. Polacy na Ukraine: zbior dokumentow. Cz. 1. Lata 1917–1939. Premysl, 1998. 236 s.
130. Źródła do dziejow walk o Lwow i wojewódstwa połudnjowo-wschodnich, 1919–1920: w 3 t. Т. 3. Lwow, 1936–1939.
131. Галущинський М. Українська молодіж в р. 1899 // Молода Україна. 1900. Ч. 2. С. 74–82.
132. Друге віче української академічної молодіжи // Молода України. 1900. Ч. 8. С. 291–324.
133. Інавгураційні сходи в товаристві «Академічна громада» у Львові // Молода Україна. 1900. Ч. 9 і 10. С. 370–379.
134. Цегельський Л. Всесвітній соціальний рух а українська національна справа // Молода Україна. 1900. Ч. 6. С. 203–211.

135. Цегельський Л. Суспільна вага ідеалу // Молода Україна. 1900. Ч. 7. С. 253–255.
136. Віче львівських Русинів // Діло. 1905. 10 жовт.
137. Три віча у Львові // Діло. 1905. 28 листоп.
138. Величава маніфестація Русинів // Діло. 1906. 3 лют.
139. Віче львівських Русинів // Діло. 1906. 3 грудня.
140. Передвиборчий рух // Діло. 1911. 4 мая.
141. Передвиборчий рух // Діло. 1911. 8 мая.
142. Передвиборчий рух // Діло. 1911. 22 мая.
143. Письма з краю // Діло. 1911. 16 жовт.
144. Рух політичний // Діло. 1912. 23 січ.
145. Рух політичний // Діло. 1912. 27 січ.
146. Рух політичний // Діло. 1912. 13 лют.
147. Галицький сойм // Діло. 1914. 17 лют.
148. Галицький сойм // Діло. 1914. 21 лют.
149. Проголошення Української Держави // Діло. 1918. 22 жовт.
150. Цегельський Л. З австрійської України // Літературно-науковий вістник. Т. 52, кн. 10. Київ, 1910. С. 173–183.
151. Цегельський Л. З австрійської України // Літературно-науковий вістник. Т. 68, кн. 10. К., 1909. С. 602–615.
152. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 р. Львів : Свічадо, 2003. 336 с.
153. Кордуба С. Передмова до першого видання Л. Цегельського «Від легенд до правди». Нью-Йорк : Булава, 1950. С. 3–12.
154. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Київ : Основи, 1994. Т. 2. 573 с.
155. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.
156. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. Львів : Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1926. 736 с.

157. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. Львів : Друкарня оо. Василіан у Жовкві, 1928. Ч. 1. 776 с.
158. Левицький К. Великий зрив (До історії Української державности від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів : Червона калина, 1931. 698 с.
159. Левицький К. Українські політики / Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Львів : Діло, 1936. Ч. 2. С. 70–72.
160. Макух І. На народній службі. Спогади / упор. В. Великочий, О. Жерноклеєв. Київ : Основні цінності, 2001. 613 с.
161. Боберський І. Щоденник 1918–1919 рр. / упоряд. Ю. Мицик. Київ, 2003. 224 с.
162. Галущинський М. З Українськими січовими стрільцями. Спомини з рр. 1914–1915. Львів : Вид-во спілки «Діло», 1934. – 216 с.
163. Витвицький С. Галичина в міжнародній політиці в 1914–1923 роках: спогади // Український історик. Нью-Йорк, Торонто, Мюнхен, 1995. № 1/4. С. 100–118.
164. о. Войнаровський Т. Низка споминів з мого життя // Сохоцький І. Історичні постаті Галичини ХІХ–ХХ ст. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1961. С. 15–66.
165. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки): Науково-популярне видання. Київ : Темпора, 2007. 632 с.
166. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. Нью-Йорк : Вид. кооператива «Червона калина», 1976. 724с.
167. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів : Червона калина, 1931. 448 с.
168. Назарук О. Рік на великій Україні. Спомини з української революції. Відень : Український прапор, 1920. 392 с.
169. Паліїв Д. Листопадова революція. З моїх споминів. Львів : Новий час, 1929. 44 с.

170. Панейко В. Перед Першим листопадом. Шматок спогадів // Діло. 1928. 1 листоп.
171. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень. Київ : Кондор, 2003. 192 с.
172. Політична енциклопедія. Київ : Парламентське вид-во, 2012. 807 с.
173. Міхновський М. Націоналізм – всесвітня сила // Націоналізм. Антологія. Київ : Смолоскип, 2000. 869 с.
174. Міхновський М. Націоналізм і космополітизм // Націоналізм. Антологія. Київ : Смолоскип, 2000. 869 с.
175. Бачинський Ю. Економічні підстави самостійності націй // Націоналізм. Антологія. Київ : Смолоскип, 2000. 869 с.
176. Armstrong N. A. Ukrainian Nationalism. Englewood, Colorado, 1990. 252 s.
177. Касьянов Г. Ідеологія організації українських націоналістів // Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Київ : Наукова думка, 2005. С. 445–478.
178. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. Київ, 2002. 271 с.
179. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ : Вид-во «Генеза» : Вид-во «Довіра», 1996. 942 с.
180. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. 530 с.
181. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918–1929 рр. Київ–Івано-Франківськ : Плай, 2002. Т. 1. 536 с.

РОЗДІЛ II

СТАНОВЛЕННЯ Л. ЦЕГЕЛЬСЬКОГО ЯК ОСОБИСТОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ЙОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ І НАУКОВИХ ІНТЕРЕСІВ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

2.1. Формування суспільно-політичних і національних поглядів

Пізнання історичного минулого нашої Батьківщини – важлива складова формування національної свідомості українців. Неможливо досягнути всі тонкощі буття народу, не приділяючи особливої уваги біографіям знакових постатей, які творили не лише історію, а й науку.

Утвердження незалежності України, становлення громадянського суспільства, формування його ідеології відбуваються в умовах бурхливого зростання інтересу до історичного минулого нашого народу. При цьому пріоритетного значення набуває звернення до ролі особового аспекту в історії, оскільки саме людський вимір є тим критерієм, який визначає духовність, потяг до історичної правди. Історія кожної держави, кожного напрямку діяльності є персоніфікованою, оскільки всі об'єктивні процеси суспільно-політичного розвитку проходять через індивідуальний досвід.

У цьому контексті особливої актуальності набувають дослідження життя та багатогранної діяльності однієї з визначних особистостей кінця XIX – першої половини XX ст. Л. Цегельського як громадсько-політичного діяча та науковця. Актуальність дослідження визначена необхідністю обґрунтування та висвітлення багатоаспектної громадсько-політичної та наукової діяльності Л. Цегельського, осмислення місця діяча в національно-культурній історії України.

Питання громадсько-політичної та наукової діяльності Л. Цегельського, як і життєвого шляху загалом, досі не вивчене українською історичною наукою. Відсутність праць пояснюється ідеологічними заборонами, незацікавленням у повноцінному вивченні діяльності

українських національних діячів рівня Л. Цегельського у період довготривалого панування в Україні тоталітарної системи.

Життєвий шлях Л. Цегельського позначений багатогранною громадсько-політичною, адвокатською, дипломатичною та науковою діяльністю. Л. Цегельський настільки різнобічна і могутня постать у громадсько-політичному і суспільно-національному процесах кінця ХІХ – початку ХХ ст., що вивчення його творчості вказує не лише на важливе значення цієї особистості для історії нашого народу, а й дає змогу глибше зрозуміти обставини відродження західноукраїнських земель у той час, з'ясувати причини і характер подій, що відбулись в Україні взагалі.

Важливу роль у формуванні світогляду та утвердженні громадянської позиції Л. Цегельського відіграли місце його народження, родинне коло, навчання, громадсько-політичний і професійний досвід.

Аналізуючи історію Східної Галичини кінця ХІХ ст., варто наголосити, що це був складний і деякою мірою визначальний період для краю загалом. Це був переломний час у політичній історії Галичини. В цей період жили і творили І. Франко, В. Стефаник, Ю. Романчук, А. Шептицький, К. Студинський, Є. Олесницький та інші [1, с. 29]. Серед когорти відомих східногалицьких діячів виступає яскрава й неординарна постать Л. Цегельського.

Народився Лонгин Михайлович Цегельський 29 серпня 1875 р. у містечку Камінка-Струмилова (тепер м. Кам'янка-Бузька на Львівщині, що розташоване над річками Західний Буг та Кам'янка). Л. Цегельський походив із відомої української родини громадсько-політичного діяча, знаного священика і просвітителя о. Михайла Цегельського (1848–1944 рр.), який був камінко-струмиловецьким парохом і камінецьким деканом та одним із чільних діячів «Просвіти» і різних інших українських громадських організацій. Він був доволі грамотною людиною, володів кількома іноземними мовами. Навчався у Бродівській державній гімназії та Львівській

академічній гімназії, де склав матуральний іспит, а 26 грудня 1975 р. у Соборі святого Юра у м. Львові висвячений у священники [2, с. 329].

Загалом авторитет батька о. М. Цегельського не тільки як духовного наставника, а й громадсько-політичного діяча, у повіті сприяв тому, що сімейне середовище родини Цегельських завжди було відкрите для відомих діячів краю, а родинний дім із багатою бібліотекою служив осередком культури місцевій інтелігенції. Очевидним є те, що зародження та формування особистості Л. Цегельського, його ідей і поглядів відбувалося серед прогресивно налаштованої української громадськості Східної Галичини останньої чверті XIX ст. [2, с. 329].

М. Цегельський зумів об'єднати громаду навколо своїх ідей та починань. За його ініціативи засновано у селі братство тверезості, відкрито філію товариства «Просвіта», збудовано храм. Парафіяльний священник сприяв поширенню серед селянства україномовних видань «Просвіти», що дає змогу стверджувати, що о. Михайло не тільки виконував обов'язки ревного душпастиря, а був одним із перших просвітників повіту.

Згодом діяльність о. М. Цегельського вийшла за межі громади. Він належав до повітової ради, обирався її віце-маршалком, а загалом був ініціатором заснування товариств і громадських організацій у повіті. Зауважимо, що М. Цегельський користувався великим авторитетом не лише на Львівщині, а й у Східній Галичині. Цей факт підтверджують його листи до посла Державної ради О. Барвінського, в яких він розповідав про те, що він має шестеро, дітей «...і всі вони потребують утримання і освіти» [3, арк. 16].

В усіх своїх дітей батько плекав із дитинства любов до українства, його мови, культури, народних традицій. Усі напрями родинного виховання були спрямовані на те, щоб з дітей сформувати свідомих українців. Стосовно родини цього священника варто додати, що традиції дієвого патріотизму о. М. Цегельського продовжили всі його діти. Ігнатій Цегельський був відомий церковний і громадський діяч, греко-католицький священник, Роман Цегельський – знаний фізик і педагог [4, с. 3647].

Найбільш відомим представником родини Цегельських є найстарший син о. Михайла – Л. Цегельський, котрий став адвокатом, визначним громадсько-політичним діячем, публіцистом, державотворцем і дипломатом.

Досліджуючи окремі аспекти з біографії Л. Цегельського, академік В. Качкан стверджував, що «...високий патріотизм у майбутньому Лонгіна Цегельського як державотворця, ідейного теоретика та наставника, провідника національної ідеї корінівся у глибокому моральному та національно-виховному коді родини» [5, с. 92].

До початкової школи Л. Цегельський ходив на Забуже, де школа була зреформована з колишньої братської школи, що в Камінці існувала з часів перед поділом Польщі. Реформу провела австрійська влада, зокрема Краєва шкільна рада. Ця реформа здебільшого була адміністративною, ніж у навчальній сфері, проте і в ній поступово впроваджувалися різні нові вимоги. Педагогами переважно були дяки-вчителі, які, крім навчання у школі, виконували дяківські функції у церквах. Отже, початкову освіту Л. Цегельський здобув у Камінці. В 1886 р. вступив до Першої державної академічної гімназії у Львові, яку закінчив із матурою (атестат зрілості. – Авт.) у 1894 р. Того ж року вступив на правничий факультет Університету ім. Франца Йосифа у Львові, де отримав абсолюторію (додаток до диплома. – Авт.) у 1898 р. [2, с. 340]. Того ж року його скерували до Відня на правничо-адміністративну практику при Міністерстві закордонних справ, звідки незабаром делегували на рік до австрійського посольства у Стокгольмі (Швеція). Після повернення до Львова Л. Цегельський здобуває докторський ступінь із міжнародного права, що застосував під час дипломатичної діяльності в Західноукраїнській Народній Республіці [6, арк. 53; 7, с. 1031–1032].

Становлення Л. Цегельського як громадсько-політичного діяча відбувалось у складних і суперечливих умовах перебування Східної Галичини у складі Австро-Угорської імперії, зокрема за полонізаційної політики польської крайової влади.

У студентські роки організаторські здібності, ґрунтовні знання та патріотичні почуття ввели Л. Цегельського в середовище найбільш активних молодих діячів, і він завжди намагався брати активну участь у різних акціях. Як результат, у 1896 р. у складі австрійської делегації він побував на Студентському конгресі в Англії, де відбулась репрезентація студентів Австро-Угорщини. Проте цей захід він змушений був залишити на вимогу англійських властей. Повертаючись додому, на німецько-австрійському кордоні у містечку Пассау його заарештували австрійські жандарми за «...образу маєстату іншого монарха», що згідно з тогочасним законодавством заборонялося. На з'їзді Л. Цегельський виступив проти виголошеного реферату щодо перебудови Європи, де частина Галичини по р. Сян мала б належати Російській імперії. В цій дискусії він імовірно образив російського царя, який був кузенком англійського короля [2, с. 342].

Так, справа набула такого розголосу, що в неї втрутилися ректор і сенат Львівського університету, тому що їх зобов'язувало право «*civis academicus*» (громадянський обов'язок перед студентами). Згідно з цим правом, без відома й згоди університетських властей студент не міг бути заарештованим або довготривало перебувати під вартою. У справу також втрутився цісарський намісник Галичини граф М. Бобринський. Таким чином, Л. Цегельського було звільнено з під арешту та від будь-якої відповідальності. Виступивши на конгресі проти проекту, щоб віддати Галичину Росії по р. Сян, він фактично боронив інтегральність Австро-Угорської монархії [2, с. 342].

Разом з цим, виступом в Англії та справою, що з нього виникла й набула розголосу, Л. Цегельський як 20-річний студент звернув на себе увагу представників різних політичних течій. Можна стверджувати, що цей виступ певною мірою був початком його дипломатичної активності.

Для поширення національно-патріотичних ідей Л. Цегельський брав активну участь у процесі творення студентських товариств. Він був членом нелегального провуду організації «Молода Україна». Значною мірою саме

він посприяв злуці «Ватри» та «Академічного братства» в єдине студентське товариство, що отримало назву «Академічна громада» та відіграло значну роль у житті тогочасного українського студентства.

Загалом Л. Цегельський був провідний студентський діяч, зокрема у боротьбі за український університет у Львові. Розуміючи значення свідомості й освіченості народу на шляху здобуття незалежності, Л. Цегельський відстоював позицію, що освіта підростаючого покоління має здійснюватись рідною мовою. Співпрацюючи з журналом «Молода Україна», він пропагував ідею самостійності та державної незалежності України.

У молодості, будучи студентом Львівського університету, він визначив для себе і своїх ровесників найважливішу мету – будівництво Української самостійної держави.

Підтримував Л. Цегельський тісні стосунки з М. Міхновським, який був його співзвучним діячем із так званої Великої України. У студентський період, а також пізніше, Л. Цегельський перевидавав у Галичині більшу кількість публікацій М. Міхновського, зокрема у Львові опублікував його брошуру «Самостійна Україна» (1900 р.). Зазначимо, що праці М. Міхновського мали вагомий вплив на формування самостійницько-державницької думки не тільки студентської молоді Галичини, а й суспільства загалом [2, с. 342].

За політичною диференціацією українське студентство Галичини з кінця 90-х рр. XIX ст. було складним конгломератом, в якому представлені всі існуючі на той час українські політичні течії. Існуючий стан речей знайшов відображення у складі керівного органу «Молодої України» – таємної організації, яка об'єднувала близько тисячі студентів та учнів середніх шкіл (деякі дослідники вказують, що «Молода Україна» нараховувала три тисячі членів) [2, с. 342]. Створений студентами Комітет десяти, який очолював «Молоду Україну», складався із десяти представників студентської молоді, котрі представляли п'ять політичних напрямків. Зокрема, Є. Косевич, В. Старосольський, В. Темницький презентували

соціал-демократичну течію, О. Грабовський, А. Крушельницький – радикальну, М. Галушинський, Л. Цегельський – національно-демократичну, С. Горук – християнсько-національну, Т. Мелень – теоретично-монархістську (десятий член невідомий). Основна маса студентства перебувала під впливом трьох перших політичних напрямів, тоді як вплив двох останніх з початком ХХ ст. був дуже незначний і не мав конкретних виявів. Окрім того, представник теоретично-монархістського напрямку Т. Мелень на початку ХХ ст. став одним із провідних членів Української соціал-демократичної партії (УСДП). Співвідношення між націонал-демократичним, соціал-демократичним та радикальним напрямками за період від кінця 1890-х рр. до початку Першої світової війни доволі динамічно змінювалося [2, с. 342].

У 1899 р. Л. Цегельський був організатором З'їзду українських студентів у Львові, на якому виступив із доповіддю політичного змісту. Свою промову він розпочав словами: «Русько-Український народе!» [8, с. 42]. Зауважимо, що таким зверненням він завжди розпочинав виступи перед галицькою громадськістю. Так розпочинав промови також його батько о. М. Цегельський. Виступаючи з годинним рефератом на студентському вічі у Львові 19 липня 1899 р., Л. Цегельський недвозначно заявив, що від усіх бід народ може врятуватися одним способом: «...Сотворити власний державний організм, свою власну, незалежну, самостійну Українську національну державу в етнографічних границях по всій території, заселеній Українським народом» [9, с. 342].

У прийнятій з його ініціативи резолюції ця ідея прозвучала як заповіт тоді порівняно вузького кола студентської молоді: «І ми віримо, що встане Україна, як не на наших очах, то на наших кістках! Ми віримо в її воскресення – а коли б не мали в се вірити, так ліпше нам і не жити! Бо без України нема нам життя!» [10, с. 344]. Таким чином, на підставі доповіді Л. Цегельського було схвалено дві найважливіші постанови: вимогу до австрійського уряду про заснування українського університету у Львові і

документ про змагання до створення Української суверенної соборної держави.

Ця мета стала дороговказом життя Л. Цегельського. Він вибудовував її як правознавець, політолог, історик від перших виступів до однієї з останніх статей «Проблема української нації», яку було опубліковано для широкого загалу [11, с. 58–61]. Все інше – ґрунтовні історичні студії та публіцистика, юридична практика й педагогічні пошуки, дипломатична та парламентська діяльність, державно-політична праця – було безпосередньо чи опосередковано підпорядковано досягненню цієї головної мети життя вченого та його однодумців.

Доречно зазначити, що питання заснування української вищої школи неодноразово озвучувалось у найвищих органах влади Австро-Угорської імперії. Українські політики в парламенті неодноразово виступали із пропозицією, щоб уряд подав проект про заснування Українського університету у м. Львові, а до того часу утворити паралельні кафедри з українською мовою навчання. Проте польські націоналістичні політики називали університетське питання штучно спровокованим українськими радикалами, оскільки вважали український народ «недозрілим» з етнічного погляду до вищої освіти власною мовою. Окрім того, на наш погляд, проблема заснування Українського університету у м. Львові гальмувалась також українськими політиками, що представляли українців у Державній раді та в Сеймі. Передусім між представниками українських партій, як завжди, не було єдності. Депутати-українці переходили з одного до іншого парламентських клубів, що не сприяло солідарності між ними і деморалізувало українську інтелігенцію [12, с. 156].

На студентському віці у Львові 14 липня 1900 р. Л. Цегельський виступив з доповіддю, в якій основною метою українців проголосив незалежність українського народу та закликав до соборного єднання галицьких і російських українців [13, с. 55]. Це був один із перших привселюдних закликів, скерованих на популяризацію ідеї української

державності, на здобуття політичної та духовної незалежності. У цьому важлива заслуга Л. Цегельського.

Слід зазначити, що активна діяльність у студентському русі поступово переросла у боротьбу за національно-культурні та політичні права галицьких українців, налагодження зв'язків із діячами Наддніпрянської України й усвідомлення у молоді роки необхідності національно-державної незалежності та соборності України.

У 1901 р. вийшла друком брошура Л. Цегельського «Русь-Україна і Московщина-Росія», що мала широкий суспільний резонанс (вперше була видана «Просвітою» 3-ма накладами і поширена не тільки в Західній Україні, а й на Надніпрянщині). Книга виявилася настільки революційним і новітнім поглядом на історію формування української державності, що здійснила переворот у свідомості багатьох тогочасних політичних активістів із українським корінням по обидва боки кордону між Австро-Угорською та Російською імперіями. Час появи розвідки відповідав її духові. Твір упродовж відносно короткого відрізка часу було двічі перевидано. Останню, дещо відкореговану та доповнену версію видано у 1916 р. – у ході Першої світової війни. Видана малим форматом і на папірусному папері, книга призначалася спеціально для нелегального перевезення та поширення на територіях українських губерній Російської імперії [14, с. 101].

Л. Цегельський був членом різних політичних організацій і товариств, зокрема членом організації «Сокол», належав до його головної управи – «Сокола-Батька». Він брав активну участь у діяльності друкованого органу «Сокола-Батька» – «Запорізькі вісти». На сторінках цього часопису пропагувались ідеї збройної боротьби за самостійність нації, побудову Української держави, публікувались фахові статті [15]. Зауважимо, що неупереджений аналіз публіцистичної спадщини Л. Цегельського засвідчує високий рівень його національної свідомості. Основним мотивом узагальнень Л. Цегельського було прагнення визначити провідну ідейну лінію для України, здобуття її незалежності. Характерними ознаками його активної

громадської позиції були ідеї національної державності, демократії, соціальної справедливості, парламентаризму, свободи людини [16, с. 350].

Доктор Л. Цегельський також був одним із найбільших «уділовців» (пайовиків) Народної торгівлі, де фактично більший вклад капіталу мала його дружина Ольга-Стефанія де Бонча Дуткевич, гербу Біла, з якою він одружився 4 березня 1905 р. у Катедральному соборі святого Юра у Львові. Вона була донькою о. Євгена Дуткевича, пароха й дідача в селі Рудно біля Львова та Генрики з роду Кушнір. Народилася 21 лютого 1880 р. й померла 11 березня 1948 р. у місцевості Ляндек у Тиролі (Австрія), де є похованою. Л. Цегельський був також членом Наглядової ради «Убезпеченового товариства» та банку «Дністер» й одним із директорів «Земельного банку іпотечного» та інших товариств [16, с. 350].

Варто наголосити, що діяльність Л. Цегельського була різноманітна. Отримавши ґрунтовну юридичну освіту, він був обізнаний із міжнародними справами та замолоду здобув досвід дипломатичної роботи. Своїм покликанням він вважав дослідження історії рідного краю. Науково-публіцистичні студії Л. Цегельського мали значний вплив на свідомість сучасників, особливо молоді. Як юрист і молодий політик він брав участь в організації селянських страйків у 1902 р. у Галичині, у проведенні виборів до австрійського парламенту та Галицького сейму, обирався послом цих двох законодавчих органів Австро-Угорщини. Блискучий оратор, агітатор, розповсюджувач підпільної літератури, Л. Цегельський був одним із найкращих публіцистів свого часу, у різні роки працював редактором провідних українських часописів в Україні та за кордоном [17, с. 47].

У 1907–1908 рр. – видавець і відповідальний редактор газети «Діло». «Діло», що виходило з 1880 р., на початку ХХ ст. було найвпливовішою українською газетою Галичини, виданням з тривалою традицією та поважною репутацією, яке читали українці різних переконань чи партійних уподобань. Характер публікацій щоденника на суспільно-політичні теми визначався як кадровою, так і ідеологічною його близькістю, до національно-

демократичної партії. «Діло» регулярно виступало на захист створення з українських земель Австрії єдиного автономного краю. У публікаціях газети йшлося про національні взаємини у Галичині, боротьбу українців за права української мови в адміністративній та судовій системах краю, у школі, послідовно обстоювалась ідея створення у Львові українського університету [17, с. 47].

Загалом «Діло» виступало за впровадження в Австрії загального виборчого права, за скасування куріальної системи на виборах до Галицького сейму (це було спільною вимогою всіх українських партій Галичини), за якою українці перебували у вкрай нерівноправному становищі порівняно із поляками. Газета регулярно інформувала читачів про програму і діяльність українських послів у рейсхраті та у сеймі, під час виборів агітувала за кандидатів національно-демократичної партії. Крім того, часопис жорстко критикував ідеологію та практику москвофільського руху, панславістські ідеї, неодноразово зазначаючи, що спонсорований Росією москвофільський рух підриває національну єдність українців Галичини й об'єктивно сприяє діяльності польської правлячої верхівки краю. Наголошувалось, що тогочасне слов'янофільство у Росії фактично діяло в інтересах російського імперіалізму і гостро критикувало панславістські ідеї, якщо вони тлумачилися у дусі, протилежному прагненню українців до національного самоутвердження [17, с. 47–48].

Загалом можна констатувати, що високий патріотизм Л. Цегельського як державотворця, ідейного теоретика і наставника, провідника національної ідеї та духовного відродження корінився у глибокому моральному і національному вихованні в колі родини. Він походив з відомого священничого роду Цегельських і Дзеровичів. Свої первісні знання поглибив у Львові, спочатку в Першій академічній гімназії (1886–1891), далі – на юридичному факультеті університету. Формування політичних поглядів політика припадає на другу половину 80-х – початок 90-х рр. XIX ст. На той час у свідомості різних верств галицького суспільства доволі міцно утвердилася

ідея української національної та територіальної окремішності. Добротні знання, організаторські задатки висували Л. Цегельського на передові позиції серед студентства, особливо у боротьбі за український університет у Львові. Ґрунтовно студіював величезну кількість літератури з історії та культури українського народу, проблем відновлення державності [18].

Непохитна життєва позиція Л. Цегельського сформувалася поступово з набуттям важливого життєвого досвіду і допомагала чітко орієнтуватися у тодішній ситуації та вирішувати завдання, які він визначав для себе.

Світоглядні основи громадсько-політичної діяльності Л. Цегельського формувалися завдяки ідеям і поглядам відомих українських мислителів – Т. Шевченка, М. Драгоманова, М. Міхновського, І. Франка, М. Грушевського й концептуалізувалися в процесі суспільно-політичних перетворень другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Для Л. Цегельського, як і для більшості молодих галичан його покоління, Т. Шевченко був пророком, предтечею, ідейним началом гуртування української спільноти. Про це свідчать не тільки статті Л. Цегельського про Т. Шевченка, а й його позиція як політика і публіциста [18].

Зауважимо, що у студентські роки Л. Цегельський зацікавився ідеями М. Драгоманова. Підтвердженням цього є його праця «М. П. Драгоманов, його думки, діяльність і значення», частинами надрукована у журналі «Молода Україна» у 1900 р. Він наголошував, що М. Драгоманов полонив всі молоді сили України, оскільки «...се найбільший українець ХІХ ст. Коли Т. Шевченко був серцем України, то він був її розумом» [19, с. 218].

Молодому Л. Цегельському імпував науковий, критичний метод мислення М. Драгоманова, велетенський обсяг опрацьованого ним матеріалу. На думку Л. Цегельського, позитивним у поглядах М. Драгоманова було те, що він не ототожнював національну ідею лише з українською мовою і радив «...галичанам не воювати самим тільки «пустим» націоналізмом, але каже надати тому зміст із соціальних та політичних ідей» [19, с. 219]. Л. Цегельський вважав, що учні М. Драгоманова – «...се перші ряди на

європейський лад освічених українців, се перші «неукраїнофіли» і «нерутенці» і перші засновники ірриденти». Він наголошує на тому, що існує духовно-генетичний зв'язок між настроями освіченої молоді та практичним панукраїнством М. Драгоманова [19, с. 223].

Таким чином, стійка життєва позиція Л. Цегельського сформувалася поступово з набуттям важливого життєвого досвіду і давала змогу чітко орієнтуватися у тодішній ситуації та виконувати визначені завдання. Загалом Л. Цегельський – харизматичний політик, який відстоював інтереси свого народу, був справжнім патріотом своєї держави та безкорисливо служив своєму суспільству. Діяльність Л. Цегельського має неоціненне значення і є невід'ємною скарбницею духовної культури та національно-державної розбудови й суспільного поступу України кінця XIX – початку XX ст. Це вагомий етап в історії української свідомості, приклад подальшого злету української науки, національної духовності, що дало поштовх для відродження і побудови української державності у новітній час історії України.

2.2. Суспільні спрямування наукової, журналістської та літературної діяльності молодого Л. Цегельського

Із розвитком історичної науки в Україні сучасні дослідники дедалі частіше вивчають життєвий і творчий шлях тих осіб, які були організаторами й безпосередніми учасниками національно-визвольного руху, діяльність яких із політичних міркувань у роки панування тоталітарної системи на українських землях замовчувалася або фальшувалася, а подекуди взагалі вилучалася із наукового та суспільно-політичного обігу. Такі дослідження дають можливість краще усвідомити та проаналізувати різні аспекти історії України. Однією з таких постатей є Л. Цегельський.

У політичній і громадській діяльності надзвичайно часто використовуються приклади та аргументи, апелюючи до історичного

минулого. Багато політичних, громадських діячів активно досліджували історичні процеси в світі та актуалізували історичний досвід того чи іншого народу з метою вирішення складних питань суспільно-політичного розвитку. В нашому дослідженні розглянемо особливості висвітлення історії українського народу в працях видатного громадсько-політичного діяча українського національно-визвольного руху Л. Цегельського, відображення історичної минувшини та запропоновані методи використання історичного досвіду українців, окреслення проблем їхнього етногенезу, традицій і досвіду співіснування з іншими народами.

Відомий український громадсько-політичний діяч активно апелював щодо правдивості відображення історичних процесів на території України, їхнього значення та впливу на них інших народів та державних структур [20, с. 111].

Л. Цегельський як юрист, політик, журналіст завжди був у центрі політичного життя суспільства, вміло оцінював політичні процеси і явища, вносив розважливі судження відносно окремих політичних подій [21, с. 33].

Так, одним із виявів громадської активності відомого юриста та громадсько-політичного діяча Східної Галичини кінця ХХ – початку ХХ ст. була його видавнича і публіцистична діяльність. Вона виявлялась у редагуванні суспільно-політичних і фахових часописів, а також у написанні брошур, в яких у доступній для широких верств населення формі роз'яснювались актуальні політичні, економічні й правові питання. Його досвід у цій сфері цікавий тим, що саме Л. Цегельський як правник був одним із перших засновників фахових правничих і пресових видань краю. Зауважимо, що саме преса й публіцистика були основними засобами формування громадянської та національної свідомості, а також ведення політичної агітації.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. громадські та політичні діячі Східної Галичини усвідомлювали вагу й силу друкованого слова й розпочали

активну діяльність у цьому напрямку, ставши засновниками друкованих органів у краї [22, с. 165].

У виступах, дискусіях, а пізніше й перших публіцистичних працях Л. Цегельського рельєфно кристалізується актуальність для нього та його однодумців національної ідеї, ідей соціальної справедливості, усвідомлення ідеї соборності у державотворчих процесах. Роздумуючи над «ідеалом суспільства», який молодий юнак розумів як ідею, спроможну об'єднати народ, він стверджував: «Сучасність витворила два суспільні ідеали: національний та соціальний» [23, с. 254]. Сам ідеал Л. Цегельський розуміє як «...синтез змагань та бажань поодиноких одиниць, що входять в склад суспільности». Усвідомлюючи важливість сформованого ідеалу для української спільноти, він називає його «боевим прапором», вага якого безмежна, він «світить, наче маяк сеї пристани», «блистить, наче ясне непогасаюче сонце», «він не допускає одиницям збитися з путі», є «ланцом, що сковує одиниці в один ряд непереможних борців», «це мотор, що вливає в суспільність гігантську силу» [23, с. 254].

Отже, за переконанням Л. Цегельського, постановка, формування та усвідомлення ідеалу є запорукою, що всі змагання та справи громадсько-політичних діячів, організацій, партій спрямуються в одному напрямі і, таким чином, не будуть себе взаємно поборювати. Нації, які сформували та усвідомили свої ідеали, як стверджує Л. Цегельський, хоч і малі за чисельністю та слабкі матеріально, зуміють чинити опір різноманітним загарбникам. Однак той народ, який не зумів сформувати та ствердити своїх ідеалів, стає, як наголошував він, «...податним матеріалом для чужого утиску і гніту» [23, с. 255].

Доречно зазначити, що на переломі ХІХ – початку ХХ ст. Л. Цегельський на короткий термін (до кінця 1900 р.) очолював редакцію періодичного видання «Свобода», яке в цей час було органом національно-демократичної партії.

Зауважимо, що суттєві впливи москвофільського руху в Галичині у цей період створювали Л. Цегельському у його журналістській діяльності певні труднощі. Зокрема, позиція Л. Цегельського зазнавала критики з боку москвофілів. Так, у москвофільському друкованому органі «Галичанин» було опубліковано: «Діяльність п. Цегельського як редактора «Свободи» обмежувалась бішенними нападами на «москвофілів», на русско-народные общества людей із русско-народных партий, посольских кандидатов» [24, арк. 12].

До наших днів зберігся лист Л. Цегельського до В. Охримовича від 4 грудня 1900 р., який певною мірою проливає світло на донині невідомі сторінки біографії Л. Цегельського. Зокрема, у ньому він зазначає: «Я зложив позавчора редакторство «Свободи» з тої головно причини, що старі вважали відстояти вірним мені від нового року цензора в особі Борковського, що мав підписувати «Свободу» як «видавець», а, можливо, навіть як «редактор» і мав мене контролювати. Нині порішили ми остаточно ту справу із О. Романчуком і розпрощалися. Рівно ж і в «Ділі» перестану робити. Адміністрації «Свободи» не хотіли мені передати. Хоч виходжу з цілої афери морально строщеним, а матеріально зруйнованим. Так яось мені легше, мабуть, тому, що ліпше вилізти з болота пізно, як ніколи. Вищий Суд затвердив мені мої кари. Треба буде або сплатити 70 злотих. Або сидіти 7 день. Це теж доробок» [25, арк. 13 зв.].

Щоб закріпити та поширити у свідомості українських мас Східної Галичини національну ідею, Л. Цегельський написав популярну розвідку за назвою «Русь-Україна і Московщина-Росія», яка була помічена широким читацьким загалом і політичними колами. Якщо, наприклад, «Україну irredenty» Ю. Бачинського та видану у 1900 р. у Львові Револуційною українською партією на Наддніпрянщині брошуру М. Міхновського «Самостійна Україна» читала обмежена кількість студентської молоді та представників старшого покоління інтелігентів, то видання Л. Цегельського масово поширювалося у галицьких селах [26, с. 160].

Слід зазначити, що резонансна розвідка «Русь-Україна і Московщина-Росія» принесла Л. Цегельському широке визнання. Цю брошуру було опубліковано у Львові в 1901 р. накладом десять тисяч примірників. На зборах товариства «Просвіта», що проходили у Львові в 1901 р., було ухвалено рішення нагородити це видання премією з фонду «Стефана Дубравського» у сумі 180 корон [27, арк. 3].

Згодом у 1915 р. праця була перевидана коштом Союзу визволення України (СВУ) в Стамбулі (Туреччина) накладом сорок тисяч примірників (хоча на перевиданій книжці вказано 1916 р. і наклад 15 тисяч) за назвою «Русь – Україна, а Московщина – Росія. Історично-політична розвідка» з картою України. Друге перероблене видання (опубліковано в Царгороді у 1916 р. (128 с., карта)) варто вважати квінтесенцією думок, поглядів і обґрунтованих наукою переконань автора. Загалом Л. Цегельський значно модифікував теоретичні підстави своїх висловлювань, усунув соціалістичну фразеологію та, очевидно, врахував політичні обставини, котрі так різко змінювалися – від миру до війни – в Україні та довкола країни [28, с. 7]. Проте практично весь наклад був переданий нелегально на Наддніпрянську Україну. Ця «...історично-політична розвідка Л. Цегельського з картою України» так і залишилася найвідомішою та найпопулярнішою серед його праць, що були опубліковані відносно питань етногенезу українства, його місця та ролі в історичному процесі. В наші дні праця високо оцінюється в науковій літературі. Домінує твердження, що вона значною мірою сприяла підвищенню свідомості українського населення Східної Галичини.

Основною темою названої праці є обґрунтування істотних відмінностей між українцями та росіянами, доведення, що це два окремі народи. Л. Цегельський наголошує на потребі глибшого національного самоусвідомлення українцями, розуміння галичанами того, що вони є одним народом із наддніпрянськими українцями.

У праці розкрито погляди автора на проблему історичного розвитку українського народу, подано авторську оцінку основних моментів в

історичному розвитку України. Для Л. Цегельського терміни «народ» і «нація» визначаються як рівнозначні. Своє трактування автор подає на противагу визначенням народу як сукупності людей, що говорять однією мовою, а також проживають у межах однієї держави [29, с. 111].

Л. Цегельський був прибічником політичного визначення нації. Нацією він називав сукупність людей, яких єднає спільна традиція та спільні інтереси. Традиція відповідає не тільки культурним практикам, а й спільному історичному досвіду. Своє бачення український дослідник позначив терміном «бувальщина». Кожна нація вважалася історичною та господарською спільністю. Нація уявляється як сукупність, що має спільний історичний розвиток та господарський інтерес відносно інших народів. Ця сукупність мала спільні інтереси та політичні ідеї, спільну географічну територію [30, с. 22].

З україномовних праць Л. Цегельського воєнного періоду (малі форми) доречно назвати такі: «З чого виникла війна, та що вона нам може пренисти» (Відень, 1915 р., 14 с.); відбитка з «Календаря СВУ «Січ»; передруковано за таким самим заголовком у «Пам'ятковій книжці Союзу визволення України і календареві на 1917 рік» (Відень, 1917 р., с. 14–22) з висновком, що «...великий нарід повинен мати свою власну державу» (с. 21 у виданні 1917 р.); брошура «Самостійна Україна» – «Звідки взялися і що значать назви «Русь» і «Україна» (Відень, 1915 р., 31 с.); вважалося, що ця праця «...в десятках тисяч примірників повинна розійтися поміж бранцями-українцями й українськими жовнірами, та дістатися навіть під найбільш укрїнську стріху» [31, с. 20–21]. Частина із брошури за назвою «Звідки взялися і що значать назви «Русь» та «Україна» було передруковано згодом у «Пам'ятковій книжці...» [32, с. 7].

Широкий резонанс здобула брошура Л. Цегельського (в болгарській транскрипції Л. Цехелски) болгарською мовою «Не освободителка, а потисница на народить (как Русия «освобождава» Украина)» (Софія, 1914 р.) зі супровідною статтею І. Шишманова (зятя М. Драгоманова) «Україна і

Болгарія». Лють охопила болгарських москвофілів, особливо галичанина-ренегата, який давно емігрував з Галичини і був професором гімназії у Варні, Я. Романчука. Він відразу зреагував полемічною брошурою «Европейската война и руско-украинския въпросъ (Статия въ на отговоръ на брошурата отъ д-ръ Лонгин Цехелски: Как Русия «освобождава» Украина)» (Варна, 1914 р. 42 с.). Болгарин-однодумець М. Бобчев опублікував цю статтю у виданні «Българска сбирка» (Софія, 1915 р., кн. 1). Болгарія була важливою ланкою політики Росії на Балканах, тому на брошуру Л. Цегельського звернула пильну увагу російська розвідка. В узагальнюючій «Записке об украинском движении за 1914–1916 годы с кратким очерком истории этого движения как сепаратистско-революционного движения среди населения Малороссии», складеній Департаментом поліції від 23 червня 1916 р., особі Л. Цегельського і докладному викладові змісту його брошури «Не освободителка, а потисница на народить...» відведено значний обсяг тексту [33, с. 303–304]. Очевидно, галицькі москвофіли також не залишали поза увагою зазначену книгу, пам'ятаючи про виступи автора проти москвофільства [34, с. 1].

Однак Л. Цегельський відповів болгарським москвофілам працею «Українство ньмска інтрига ли е? Отговоръ на русофилить: Я. Романчук и д-ръ Н. Бобчев» (Софія, 1915 р., 111 с.). Відомо, що обидві книжки Л. Цегельського здобули позитивні відгуки у Болгарії й Туреччині [35, с. 8].

Зауважимо, що в Румунії брошура про «Росію-гнобительку» вийшла за назвою «Rusia Tarista – a supritare poroaleor» («Царська Росія – гнобителька народів») (Бухарест, 1914 р., 22 с.) з передмовою румунського вченого З. Арборе.

Спеціально для турецького читача Л. Цегельський написав статтю «Україна і Туреччина», що була вміщена у збірнику «Україна, Росія і Туреччина», виданому у Стамбулі в 1915 р. Окрім того, турецькомовний варіант «Росія як гнобителька народів» (1916 р.) і вищеназвана стаття друкувалися арабськими літерами [35, с. 8].

Для Центральних держав Л. Цегельський видав свої статті та брошури німецькою мовою. За іменем Longin Cehelskyj опубліковано «Die Wahrheit über den Verrat in Ostgalizien» («Правда про зраду в Східній Галичині») (Відень, 1915 р.) зі статтею «Що кожний вояк повинен знати про країни на північ від Карпат і на схід від рік Висли і Сяну?», «Die grossen politischen Aufgaben des Krieges im Osten und die ukrainische Frage» («Великі політичні завдання на Сході та українське питання») (Берлін, 1915 р., серпень), збірку статей «Der Krieg. Die Ukraina und die Bikanstaaten» («Війна. Україна та Балканські країни») (Відень, 1915 р., 53 с.) з чотирма статтями «Як Росія визволяла Україну», «Україна і Румунія», «Україна і Болгарія», «Україна і Туреччина». Статтю «Угорці й українське питання» про відносини між Україною та Угорщиною Л. Цегельський видрукував у журналі «Ukraina» (Будапешт, 1916 р., № 2) [35, с. 8].

Для нейтрального шведського читача він написав брошуру «Ukraina sveriges bortglomda dundsforvant» («Україна, колишня шведська союзниця») (Стокгольм, 1915 р., 21 с.) [35, с. 8].

Лише побіжний перелік публіцистики з історичним підґрунтям свідчить, які широкі погляди на сучасні й давніші відносини України з сусідніми державами мав Л. Цегельський до підготовки другого видання розвідки «Русь – Україна, а Московщина – Росія» (Царгород, 1916 р.), яку в Україні, зокрема Західній, майже не знали, оскільки вона розповсюджувалася здебільшого у таборах військовополонених і контрабандою подекуди на Східній Україні.

Загалом на початку ХХ ст. політизація національного руху в українських землях у складі Російської імперії відбувалася в умовах деспотичного царського режиму, що сповільнювало діяльність українських громадсько-політичних діячів і зумовило виникнення нелегальних її форм.

Схвально відкликався про діяльність Л. Цегельського один із провідних політиків Галичини К. Левицький, зазначаючи: «Всесторонній у своїй активності утримував д-р Л. Цегельський зв'язки з придніпрянцями:

М. Міхновським, В. Шеметом, С. Петлюрою, В. Винниченком, Б. Мартосом, А. Жуком та ін.» [36, с. 71].

Зауважимо, що Л. Цегельський займався контрабандою різноманітної друкованої пропагандистської продукції, що видавалась у Львові для Революційної української партії, котра діяла на Наддніпрянщині. Про цей період життя він дуже стисло зазначив: «Для переправлення ми мали три дороги: зі Сокальщини в Грубешівщину, зі Збаражчини в околиці Крем'янця та біля Скали через Збруч. Я діяв із Драганом у Сокальщині та з Я. Остапчуком у Збаражчині» [37, с. 93].

На переломі ХІХ – ХХ ст. у Львові було створено за назвою редакційної колегії студентського журналу «Молода Україна» таємний провід української молоді, який складався з 10 членів. Цей актив зробив суттєвий внесок у боротьбу за українську самостійну державу. Л. Цегельський був членом цього проводу та одним із редакторів видання «Молода Україна». Журнал закликав до співпраці українську молодь без зауваги віку, статі, соціального становища і партійної належності та, що найважливіше, мав за мету бути органом «...не якоїсь там провінції.., а молодіжки всієї України» [38, с. 31].

Доволі влучно щодо цього висловився І. Франко: «Молода Україна – це той перехідний час кінця ХІХ – початку ХХ ст., коли українська інтелігенція та молодь відходять від культурництва і політично нейтрального українофільства й починають дошукуватися політичного розв'язання українського питання» [39, с. 59; 40, с. 9].

Маючи організаторські здібності, будучи блискучим політиком-промовцем, Л. Цегельський відзначався також хистом журналіста. Зі студентських лав він став дописувачем місцевих газет, а журналістська діяльність, окрім громадської та політичної, стала однією з визначальних упродовж його життя.

Л. Цегельський свою подальшу журналістську діяльність пов'язав з часописом «Діло», редактором якого був у 1906 р. (ч. 231–279), 1907 р. (ч. 1–

136; 161–283) і 1908 р. (ч. 1–14; 48–183) [41]. Часопис «Діло» – одне з найвизначніших видань в історії української преси: не лише своєю хронологією, яка з ХІХ ст. «простяглась на десятиліття» в ХХ ст., а й впливом на суспільну свідомість українців, творенням на «нерозораному полі» патріотичної ідеології, формуванням із «етнічної маси малосвідомих людей» сучасної європейської нації, яка політично та культурно стрімко входила у світову цивілізацію [42, с. 3]. Саме це періодичне видання найбільше спричинилося до формування української національної еліти, її інтелектуального потенціалу. Це відбувалося в умовах гострої боротьби не тільки з вороже налаштованими щодо українців зовнішніми силами, а й за протистояння всередині українських національно-демократичних організацій [42, с. 3].

Один із подальших редакторів «Діла» В. Панейко вважав, що характерними рисами «...не тільки редактора, а й людини, письменника й громадського робітника Цегельського, була надзвичайна живість і меткість його, небуденна легкість в одну мить розуміти сказане чи прочитане, розуміти, зв'язати нитками асоціацій з рештою свого духовного засобу і заїмпровізувати на цій основі – в одну мить високі будівлі нових концепцій – політичних, соціальних, метафізичних...» [41, с. 146].

У 1907 р. з'явилася друком у Львові праця «Звідки взялися і що значать назви «Русь» і «Україна», яка через десять років була перевидана в Канаді в Вінніпегу. В цій праці Л. Цегельський наголошує: «Знаймо лише, що ми є народ 30 мільйонний осібний, від Ляхів і Москалів, котрий мав колись свою княжу державну «Русь» і свою народно-козацьку республіку «Україну» та котрий тепер зветься «Русинами» або «Українцями». Знаймо, що в Росії, на Україні... Українці, що у Галичині, та що вони ідуть до тої самої цілі, що і ми – аби ми, галицькі Українці враз з Українцями з Росії утворили одну, могутчу і самостійну, народну державу Русь-Україну!» [43, с. 91].

У 1907 р. ставши головним редактором газети «Діло», Л. Цегельський в одному з серпневих номерів 1908 р. надрукував гостру статтю за назвою «Ad

maiores Poloniae gloriam», в якій звинуватив митрополита А. Шептицького у намаганні працювати на більшу славу Польщі, назвавши високого духовника «...чужинцем, надиханим традицією Валенродизму», за що і втратив посаду у редакції цієї газети [44, с. 148].

К. Левицький називає це «нерозважним поступком» Л. Цегельського, за який він змушений відповісти. Редакцію «Діла» після цього випадку одразу очолив інший директор – О. Борковський [45, с. 495].

Проте доречно визнати, що, незважаючи на короткотривалий редакторський період у «Ділі», журналістська діяльність Л. Цегельського була поцінована діячами Галичини. Зокрема, В. Дорошенко, який друкувався в часописі у 1938 р., перелічуючи діячів, журналістська діяльність яких була визначальною для «Діла», згадував і Л. Цегельського. Він зазначав: «Ці люди у своїй редакційній праці не обмежувалися тільки справами своєї вузької батьківщини, але все мали на увазі й інтереси цілої української нації й працювали для цих інтересів по своїй силі і змозі» [46].

Упродовж декількох років, коли редакторам «Діла» був Л. Цегельський, газета висвітлювала такі важливі акції, як вибори до парламенту, які супроводжувала боротьба за справедливі виборчі права, протести проти терору, страйковий рух; боротьбу за український університет у Львові; народження нових модерних течій у літературі та мистецтві тощо.

У 1907–1908 рр. Л. Цегельський редагував політичний, просвітний і господарський часопис народовського напрямку «Свобода», а в 1915–1918 рр. – співпрацював у щоденнику «Українське слово».

Л. Цегельський працював у редакції щомісячного видання «Літературно-наукового вісника», заснованого у 1898 р. Науковим товариством імені Шевченка, де вів спеціальний розділ «З австрійської України». У цій рубриці з-під пера оглядача вийшла серія фактологічно насичених публікацій, актуальних на той час своєю аналітикою. Найбільше у них висвітлювались політичні питання, проблеми парламентаризму, діяльності громадських організацій, їхніх з'їздів. В одній зі своїх публікацій

він зазначав: «Непропорційне ослаблення української сили на парламентській арені, нездорова демагогічна конкуренція, всезростаюча безцільна і безпідставна взаємна гризня партій, а в результаті – загальне ослаблення цілого українського табору у Відні і краю – отже, результат не солідарності української репрезентації на парламентському ґрунті» [47, арк. 51].

В одній зі своїх статей 1910 р. він наголошував, що «...головною причиною ненормальних відносин в австрійським парламентаризмі є недостача справжньої і сильної опозиції у віденській палаті. Полишений лише своїм власним силам, двадцятичленний український парламентарний клуб не спроможен кидати правительству колод під ноги» [48, с. 173].

Окрім того, Л. Цегельський займався перекладацькою діяльністю. Він переклав із німецької книгу В. Сомбарта «Соціалізм і соціальний рух у ХІХ столітті».

Загалом особливою заслугою Л. Цегельського є його участь в ідейному та патріотичному вихованні молоді. Він був членом різних українських організацій і товариств. Зокрема, був членом організації «Сокіл», належав до його головної управи «Сокола-Батька». Л. Цегельський брав активну участь у роботі його друкованого органу «Запорізькі вісти». На сторінках цього часопису пропагувалися ідеї збройної боротьби за побудову Української держави. Л. Цегельський співпрацював з різними українськими та німецькими часописами, був редактором таких друкованих видань, як «Молода Україна», «Свобода», «Діло», «Українське слово», «Літературно-науковий вістник» тощо.

Таким чином, редаговані Л. Цегельським часописи, як і його статті, публіцистика, завжди були речниками української історії, культури, політичної думки, боротьби за національну державність.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Кліш А. Б. Кирило Студинський: життя та діяльність. Тернопіль : В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. 220 с.
2. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.
3. ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. – Ф. 11. Спр. 2682. 52 арк.
4. Енциклопедія українознавства. Словникова частина : у 10 т. / [за ред. В. Кубійовича]. Париж – Нью-Йорк : Вид-во «Молоде життя», 1984. Т. 10. Про рід Цегельських. 4015 с.
5. Качкан В. Противник кайдашизму в українській політиці: біографічна канва Лонгина Цегельського // Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2000. Кн. IV. С. 92–99.
6. ЦДІАЛ України. Оп. 1. Спр. 104. 94 арк. («Редакція Української енциклопедії»).
7. Довідник з історії України. Київ : Генеза, 2001. 1136 с.
8. Здоровега М. Лонгин Цегельський біля витоків української дипломатії // Мандрівець. 2009. № 2. С. 42–44.
9. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських. Ellicott City : Смолоскип. С. 342.
10. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських. Ellicott City : Смолоскип. С. 344.
11. Цегельський Л. Проблема української нації // Універсум. 2002. № 11–12. С. 58–61.
12. Пилипишин О. Роль Юліана Романчука в заснуванні Українського університету у Львові (кінець XIX – початку XX ст.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. Вип. 1. С. 155–159.
13. Гунчак Т. Україна – перша половина XX століття. Нариси політичної історії. Київ : Либідь, 1993. 288 с.
14. Цегельський Л. Русь-Україна і Московщина-Росія. Історико-політична розвідка. Львів : Апріорі, 2007. 104 с.

15. Українознавчі проблеми в теоретичній і практичній діяльності Лонгіна Цегельського [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.br.com.ua/referats/Politologiya/15748-4.html>.
16. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських. Ellicott City : Смолоскип. 350 с.
17. Газета «Діло» та її вплив на формування політичної свідомості українців Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2009. Вип. 21. С. 45–49.
18. Цегельський Л. В 52-і роковини смерті Кобзаря // Діло. 1913. 14 берез.
19. Цегельський Л. М. П. Драгоманов, його думки, діяльність і значення // Молода Україна. 1900. Ч. 6. С. 215–229.
20. Іваницький І. В. Погляди Лонгіна Цегельського на проблеми російсько-українських відносин // Гілея: науковий вісник / гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : П. П. Вид-во «Гілея», 2014. Вип. 83 (4). С. 110–114.
21. Дроздовська О. Цегельський Лонгин Михайлович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / [за ред. М. М. Романюка]. 1997. Вип. IV. 268 с.
22. Василик І. Б. Видавнича і публіцистична діяльність Костя Левицького // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ : Рада, 2008. Т. XXII. С. 164–172.
23. Цегельський Л. Суспільна вага ідеалу // Молода Україна. 1900. Ч. 7. С. 253–255.
24. ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. Ф. 167. Оп. 2. Спр. 3298. 12 арк. («Цегельський Лонгин (1875 – д. с. н.)»).
25. ЦДІАЛ України. Ф. 372. Оп. 1. Спр. 92. 16 арк.
26. Сем'яник О. В. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського (кінець XIX ст. – 1919 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. ДПУ ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2014. 186 с.
27. ВР ЛНБ ім. В. Стефаника . Ф. 167. Оп. 2. Спр. 3298. 12 арк.

28. Цегельський Л. Русь-Україна і Московщина-Росія. Львів : Априорі, 2007. С. 7.
29. Іваницький І. В. Погляди Лонгіна Цегельського на проблеми російсько-українських відносин. Київ, 2014. С. 111.
30. Цегельський Л. Русь-Україна і Московщина-Росія. Львів : Просвіта, 1901. 250 с.
31. Вістник Союзу визволення України. Відень, 1915 (15 серп.). Ч. 23–24. С. 20–21.
32. Цегельський Л. «Русь-Україна і Московщина-Росія». Львів : Априорі, 2007. С. 7.
33. Гермайзе О. Матеріали до історії українського руху за Світової війни // Український археографічний збірник. Київ, 1926. Т. 1. С. 303–304.
34. Прикарпатская Русь. Львов, 1915. № 1692.
35. Цегельський Л. Русь-Україна і Московщина-Росія. Львів : Априорі, 2007. С. 8.
36. Левицький К. Українські політики / Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Львів : Діло, 1936. Ч. 2. С. 70–72.
37. Цегельський Л. З австрійської України // Літературно-науковий вістник. Т. 68, кн. 10. Київ, 1909. С. 602–615.
38. Жерноклеєв О. Національна ідея «Молодої України» (1900–1903) // Галичина. 1997. №1. С. 29–36.
39. Сем'яник О. В. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського (кінець ХІХ ст. – 1919 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. ДПУ ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2014. 186 с.
40. Франко І. Молода Україна – Провідні ідеї й епізоди. Львів, 1910. Частина перша. С. 8–9.
41. Шаповал Ю. «Діло» (1880 – 1939 рр.): Поступ української суспільної думки. Львів, 1999. 384 с.
42. Шаповал Ю. Г. «Діло» (1880 – 1939) – перша українська щоденна газета. Рівне, 2007. 68 с.

43. Цегельський Л. Звідки взялися і що значать назви «Русь» і «Україна»? // Лонгин Цегельський. Вінніпег, 1917. 92 с.
44. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. Нью-Йорк : Вид. кооператива «Червона калина», 1976. 724 с.
45. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. Львів : Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1926. 736 с.
46. Дорошенко В. Заслуги Діла // Діло. 1938. 14 січ.
47. ЦДІАЛ України. Ф. 401. Оп. 1. Спр. 113. 158 арк. («Статті, рецензії та огляди Лонгина Цегельського»).
48. Цегельський Л. З австрійської України // Літературно-науковий вістник. Т. 52, кн. 10. Київ, 1910. С. 173–183.

РОЗДІЛ III

Л. ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ ЯК ПОЛІТИК І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ В ОСТАННІЙ ПЕРІОД ІСНУВАННЯ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

3.1. Участь Л. Цегельського у громадському і політичному житті Галичини кінця XIX – початку XX ст.

Перші вияви національного відродження на західноукраїнських землях простежуємо в XIX ст., тобто тоді, коли Східна Галичина перебувала в складі Австро-Угорської монархії.

Останнє десятиліття XIX ст. стало переломним у розвитку українського національного відродження. З виникненням у цей час у Галичині українських політичних партій національна ідея виходить за межі суто інтелігентського середовища і проникає вглиб суспільства. Це створює умови для формування масового національного руху з яскравим політичним забарвленням.

Галичина, незважаючи на власні важкі умови національного та економічного існування, стає центром українського руху, в тому числі й щодо східноукраїнських земель, відіграючи роль полігону, де створювалися і вдосконалювалися засоби національно-культурного та суспільно-політичного відродження українського народу.

Отже, на зламі століть незалежницькі ідеї починають захоплювати чимраз ширші кола українського народу, особливо в Галичині, набувають ознак суспільно-перетворюючої сили. Щодо цього польсько-єврейський ліберал В. Фельдман у 1907 р. зауважив: «У XX ст. багато народів постало з попелу, але відродження небагатьох відбулося так швидко й енергійно, як відродження українців Австрії... їхнє несподіване й бурхливе зростання в основному сталося завдяки тому, що вони навчилися самодопомозі та впертій боротьбі за свій кожен здобуток» [1, с. 289]. Так, вирішальну роль у цьому процесі відіграли українські організації, завдяки

яким галицькі українці нарешті визначились щодо своєї долі, а їхній національний рух щораз зміцнювався.

Аналізуючи розвиток українського визвольного руху в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст., необхідно вказати на той факт, що велику роль у його активізації відіграла молодь, яка в цьому процесі стала своєрідним локомотивом відносно своїх старших колег. Особливо ця роль зросла на зламі століть з її об'єднанням у лавах нової організації за назвою «Молода Україна». Одним із її засновників був також Л. Цегельський. Багато із членів «Молодої України» пізніше стали організаторами стрілецького руху, провідниками та активними членами Українських січових стрільців. «Молода Україна» мала тисячі ідейних членів і сильні організації в усіх осередках вищих шкіл Австрії та середніх Галичини й Буковини, виступаючи під різними назвами, як Організація української молоді, Комітет української молоді, Український студенський союз, Драгоманівські громади тощо [2, с. 10]. Ці організації зберігали дух, основні ідеї та внутрішній зміст «Молодої України».

Для поширення своїх ідей організація видавала щомісячний журнал «Молода Україна», перший номер якого вийшов у січні 1900 р. У програмній статті цього видання, зокрема, йшлося: «Наша національна ідея, се не само питанє мови, не само питанє етнографічної відрубности, се питанє політичної незалежности» [3, с. 1]. За ініціативою членів «Молодої України» було проведено різні маніфестації та акції.

Л. Цегельський брав участь в активній політичній боротьбі й усвідомлював необхідність пошуку та розширення кола політичних однодумців, спроможних не тільки обґрунтовувати ідею самостійності України в історичному контексті, а й боротися за її реалізацію.

Чималий вплив здійснив Л. Цегельський на формування політичної культури українського населення під час підготовки та проведення селянських страйків і виборчих кампаній. Його численні виступи перед виборцями, регулярні публікації про вибори та про роботу парламенту у

пресі сприяли формуванню політичної свідомості та культури населення, політичній партиципації виборців. З 1900 р. і до Першої світової війни проблема вдосконалення виборчої системи, реформи виборчого права, виборчих кампаній, роботи парламенту – постійна тема виступів, звітів, статей Л. Цегельського як політика [4, с. 42–45].

Можна стверджувати, що ніхто з тогочасних галицьких політиків не досліджував інституту виборів у Галичині настільки всебічно й предметно, як Л. Цегельський. У своїх працях він критично оцінює діяльність депутатів, які замість того, щоб проводити українську політику в парламенті, вели закулісні інтриги партійних груп та їхніх провідників, які «...вولیють бути першими в своїх партійних заулках». Все це, на думку Л. Цегельського, не сприяло активізації суспільного життя, а гальмувало його [4, с. 42–45].

Українсько-польські відносини в Східній Галичині на початку ХХ ст. формувалися на тлі загострення українцями тактики політичної боротьби, що мала за мету розхитати усталену в провінції систему «польських урядів». У середині червня 1902 р. у Східній Галичині вибухнув сільськогосподарський страйк – перша суспільна масова акція, організована українськими партіями, що продемонструвала силу українського руху. За таких умов 8 червня – 12 липня 1902 р. проходила сесія Галицького сейму, яку преса УНДП проголосила черговою «останньою спробою». Отже, відбувається розгортання боротьби поза межами крайового парламенту. Варто наголосити, що Л. Цегельський входив до лав перших організаторів селянських страйків у Галичині. За «підривну» агітацію між населенням його притягали до судових процесів. В одному з них суд присяжних визнав його винним за збурення громадськості проти існуючого ладу, внаслідок чого він міг втратити академічний ступінь. У цьому процесі Л. Цегельського захищав К. Левицький, який на той час був знаним у Галичині адвокатом [5; 6, с. 152–153].

Загалом із початком ХХ ст. Л. Цегельський, певною мірою відійшовши від діяльності у студентських організаціях, взяв активну участь у роботі політичних товариств. 25 грудня 1901 р. на загальних зборах Львівської «Народної ради» було обрано новий провід. Серед новообраних членів був Л. Цегельський [7, арк. 2].

Перебування молодого Л. Цегельського в когорті таких відомих діячів Східної Галичини, як К. Левицький, о. О. Темницький, ред. І. Белей, проф. В. Білецький, о. О. Стефанович, проф. Ю. Романчук, засвідчує його високий авторитет.

Із початком ХХ ст. серед громадських організацій, народжених культурно-просвітницьким рухом, з великою притягальною силою почали активно розвиватись гімнастично-пожежні товариства «Сокіл» і «Січ», у яких Л. Цегельський брав участь. Існування січової організації від початку набуло щодо «Соколу» конкурентних рис. Товариство «Січ» за статутом і радикальним ідеологічним спрямуванням було суто світською організацією. Проте «Сокіл» перебував під впливами українських націонал-демократів, сповідуючи поміркованіший політичний курс [7, арк. 5].

Перші установчі збори товариства «Січ» відбулися у Львові в приміщенні товариства «Руська бесіда» за участю близько 70 осіб. З них 63 увійшло до списку членів. Від імені комітету засновників збори відкрив Л. Цегельський. У своїй стислій промові він зазначив, що метою товариства визначено гуртувати молоду львівську інтелігенцію незалежно від ідейно-політичного світогляду. На зборах було обрано склад проводу товариства, до якого увійшли: Л. Цегельський М. Підлісецька, В. Старосольський та М. Галущинський [7, арк. 5]. За посередництвом молодих активістів громадського життя від початку спортивні товариства поступово перетворювалися на масові громадсько-патріотичні рухи, які відроджували національні, історичні традиції, одночасно формуючи виразні національні почуття.

Дещо раніше – 19 листопада 1901 р. – відбулася демонстрація молоді української інтелігенції. Після цього мітингу львівська прокуратура висунула обвинувачення кільком молодим активістам громадсько-політичного життя Галичини, зокрема Л. Цегельському, Є. Косевичу, В. Темницькому, Є. Бурачинському, М. Щуровському, звинувачуючи їх в організації несанкціонованого властями походу вулицями міста. Під час судових засідань Л. Цегельський виявив себе як оборонець селянства перед зловживаннями польсько-австрійських урядників та здобув симпатії українського населення. Обвинувачення Л. Цегельського, як повідомляють джерела, «...базувалося на донесенню поліції, нібито він мав поступати в першій четвірці походу і є відомим радикальним агітатором української партії, з чого треба заключити, що він, мабуть, був організатором недозволеного походу» [7, арк. 4].

Під впливом такого громадського-патріотичного запалу польська громадськість, активно збурена пресою, вимагала від влади жорстких і швидких заходів для врегулювання ситуації в суспільстві. Січовики з їхньою радикальною налаштованістю та активною політичною пропагандою, а найголовніше – зовнішніми історичними «козацькими» або «гайдамацькими» атрибутами, стали символом публічного неспокою і заворушень. Розростання та популярність січового руху серед українського загалу, прихильність до селян непокоїли польські владні структури. Всіма можливими засобами вони намагалися стримати зростання кількості січових товариств, убачаючи в них небезпеку для польських інтересів.

Зауважимо, що політичний вибір Л. Цегельського фактично з перших років ХХ ст. був пов'язаний з Національно-демократичною партією, яка мала найбільший вплив у західноукраїнському суспільстві.

Народним комітетом як виконавчим органом партії 26 липня 1902 р. у Львові було видано звернення «До всього руського народу в Галичині» з приводу страйкового руху, який охопив Східну Галичину. З метою більш організованого проведення страйків комітет закликав селян та сільську

інтелігенцію до формування страйкових місцевих і повітових комітетів, фіксації всіх випадків провокацій та протизаконних дій з боку органів влади. Це звернення вийшло за підписами голови комітету Ю. Романчука, його заступників К. Левицького та М. Шухевича, секретарів Я. Олесницького та Л. Цегельського [8].

25–26 грудня 1902 р. у Львові відбувся Народний з'їзд, як зазначалось у «Ділі», «...імпонуючий чисельністю і повагою». Участь у ньому взяли 373 делегати краю, серед яких був Л. Цегельський. На з'їзді ухвалено внесення посла Є. Олесницького про те, що Народний комітет має висилати з членів ширшого комітету делегатів-організаторів, котрі зобов'язані особисто проводити організацію поодиноких повітів та її контролювати. На цьому з'їзді було здійснено додатковий вибір членів тіснішого Народного комітету, до складу котрого увійшов Л. Цегельський [9].

Варто зазначити, що Українська національно-демократична партія була заснована у 1899 р. і напередодні Першої світової війни стала найчисельнішою, політично та культурно найвпливовішою політичною структурою в Галичині. Навколо неї сконсолідувались усі ліберально-центристські сили, зокрема світська інтелігенція, духовенство, основна маса селян і міщан. Націонал-демократи посіли чільне місце у структурі українського політичного руху, поступово очоливши провід української політики в Галичині.

27 листопада 1905 р. у Львові відбулися три велелюдні народні віча у справі виборчої реформи, які, як ішлося у публікаціях тогочасної преси, «...випали величаво». На першому з них, яке об'єднало понад 1500 учасників, реферував Л. Цегельський. Його виступ, який тривав майже 2 години, «...присутні вислухали з великим заінтересованем, доказом чого були часті вигуки на адресу польської влади: «Ганьба»!, «Проч з колом польським»!, якими присутні перебивали доповідача. Учасники зібрання одноголосно ухвалили такі резолюції: введення загального, рівного, безпосереднього і таємного права голосування з вимогою якнайшвидшого його запровадження;

протест проти будь-яких заходів, спрямованих на обмеження виборчого права в українській частині Галичини: вимога однакового поділу мандатів співмірно до кількості населення; протест проти того, щоб до національних виборчих округів було зараховано євреїв: вимога створення для єврейського населення окремих виборчих округів [10].

24 грудня 1905 р. відбулися річні загальні збори «Народної ради», на які з'явилося, за повідомленням преси, понад 300 членів. На них відбулися вибори нового проводу і голови товариства. Новообраними членами виділу стали Ю. Романчук, д-р К. Левицький, о. А. Темницький, о. А. Стефанович, Л. Цегельський, д-р О. Колесса, д-р С. Дністрянський. Головою товариства замість Ю. Романчука обрали д-р К. Левицького. На засіданні 30 грудня 1905 р. було обрано президію Народного комітету, в якій заступником голови К. Левицького було обрано о. О. Стефановича, а секретарем комітету – Л. Цегельського [11].

Будучи членом Української національно-демократичної партії, Л. Цегельський брав активну участь у її діяльності. Одним із головних її напрямів у той час була боротьба за демократичну концепцію виборчого права. Частина публічних виступів політика спрямована на пояснення змісту проекту виборчої реформи, з'ясування користі від неї українцям і вказівок на те, що необхідно робити. Він закликав сходитися на віча, на великі збори і на демонстрації та домагатися загального, рівного, таємного і безпосереднього права голосування, наголошуючи, що дві народні партії – національно-демократична і радикальна – ведуть боротьбу за справедливе виборче право [12, с. 53].

На Народному з'їзді партії 25 грудня 1905 р., що проходив у Львові, разом з іншими делегатами Л. Цегельський взяв активну участь в обговоренні закону про таємне, загальне виборче право. За повідомленням газети «Діло», наприкінці з'їзду було ухвалено кілька резолюцій, автор яких – Л. Цегельський. Одна з ідей полягала в тому, що з метою успіху політичної боротьби по обох боках кордону необхідно забезпечити тісні

відносини з українськими політичними організаціями за кордоном. Л. Цегельський теж виступив «...з приводу виборчого фонду та порушив аграрну справу» [13, с. 429–430].

У березні 1906 р. на виконання постанов ширшого Народного комітету було видано спеціальний «Маніфест до всіх Русинів галицької землі. Русини!» за підписом К. Левицького як голови та Л. Цегельського як секретаря. У ньому йшлося, що 23 лютого 1906 р. уряд вніс законопроект до Державної ради у Відні про ухвалення нового виборчого права, яке має бути вже безкуріальним, безпосереднім і таємним. Це вважалося першою перемогою широких народних мас. Наголошувалося, що існували теж певні недоліки, найважливіші з яких полягали в тому, що уряд нерівномірно ділив мандати між українцями і поляками [14].

Л. Цегельський напередодні Першої світової війни продовжував бути активним учасником молодіжно-спортивних організацій «Січ», «Сокіл-Батько», що, як він стверджував у 1910 р., «...тривалий час розвиваються серед галицьких українців як гімнастично-пожежні організації, ставлячи собі побіч гімнастики і пожарництва за ціль ширення національної свідомості та витворюванє характерности, енергійности, почувань єдності, солідарности, сміливості і бадьорості в народних масах». Він наголошував, що «останніми часами зросло серед українського загалу в Галичині зрозуміне великої ваги сих організацій для виховання і освідомлення народних мас, а разом з тим і загальне заінтересованє сими організаціями» [15, с. 178]. Окрім того, політик брав участь у багаточисельному маніфестаційному поході з приводу з'їзду «Соколів» і «Січей» у Тернополі та виступив на урочистостях, в яких взяло участь близько 1600 осіб [15, с. 179].

Разом з іншими діячами молодіжно-спортивних організацій, Л. Цегельський забезпечував організацію участі українських «Соколів» у 1912 р. у Всеслов'янському сокільському здвизі у Празі, на якому українське представництво налічувало 200 осіб [16, с. 312].

Л. Цегельський був частим гостем та оратором на величних святкових дійствах. Особливе значення він надавав святкуванню 100-річчя з дня народження Т. Шевченка. Щодо цього у газеті «Діло» зазначалось, що під час святкування Шевченківських свят на Жовківщині «...кожну точку академії зібраний народ вітав з одушевленем, а майже двогодинна промова посла Цегельського з жаром виголошена не затреться в пам'яті жовківських громадян» [17].

Початок Першої світової війни, наступ російських військ, окупація ними Львова й всієї Галичини та Волині змусили Л. Цегельського залишити Львів й перебратися з родиною до Відня. Крім виконання депутатських обов'язків, інтенсивних поїздок до різних країн, Л. Цегельський сконцентрував увагу на організації українських військових формувань у складі австро-угорської армії, згаданих вище дивізій із військовополонених українців російської армії, які перебували у Німеччині та Австрії. Особливо він зосередився на створенні Легіону січових стрільців [18, с. 26].

Отже, Л. Цегельський наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., незважаючи на доволі молодий вік, став помітною фігурою у громадсько-політичному житті Галичини. Він виявив себе як активний діяч студентського руху, партійно-політичний діяч Народно-демократичної партії як однієї з найвпливовіших партій Галичини, прихильник редакційно-публіцистичної справи.

Відзначаючись організаторськими здібностями, комунікабельністю та неординарною риторикою, Л. Цегельський стояв біля витоків ідеї українського соборництва серед молодіжного руху та галицької громадськості загалом.

3.2. Діяльність Л. Цегельського як депутата австрійського парламенту і Галицького сейму (1911–1918 рр.)

Кінець XIX – початок XX ст. є переломними у розвитку українського національного руху. З виникненням перших українських партій національна ідея виходить за межі інтелігентського середовища і проникає у широкі маси. На історичну арену виходить нове, енергійніше покоління діячів, яке висуває вимогу повної незалежності України. Перші українські політичні партії з’явилися в Східній Галичині.

Аналізуючи правовий статус українців в Австрії напередодні Першої світової війни, відомий публіцист, один із лідерів українського політичного табору у Львові В. Левицький зазначив, що «...австрійська Конституція признавала українському народові право самостійного існування та розвитку нарівні з всіма іншими народами» [19, с. 42]. Саме в Австрії, на його думку, українці отримали можливість «...рухатись із занепаду, розвивати свої сили та стати на довгий час самотнім вогнищем життя для цілого українського народу» [19, с. 42].

Важливим показником правового становища та політичних позицій українців в Австрії є їхня зайнятість у законотворчих і виконавчих органах влади, а також в австро-угорській армії.

Чисельність українців у представницьких законодавчих структурах у різний період була не однаковою. Л. Цегельський брав активну участь у політичній боротьбі й усвідомлював необхідність пошуку та розширення кола політичних однодумців, спроможних не тільки обґрунтовувати ідею самостійності України в історичному контексті, а й боротися за її реалізацію.

Чималий був вплив Л. Цегельського на формування політичної культури українського населення під час підготовки та проведення селянських страйків і виборчих кампаній. Його численні виступи перед виборцями, регулярні публікації про вибори і діяльність парламенту у пресі сприяли формуванню політичної свідомості та культури населення,

політичній партиципації виборців. Із 1900 р. і до Першої світової війни проблема вдосконалення виборчої системи, реформи виборчого права, виборчих кампаній, діяльності парламенту – це постійна тема виступів, звітів і статей Л. Цегельського як політика [19, с. 43–45].

Характерною особливістю суспільно-політичного руху на початку ХХ ст. у Галичині (як і в інших краях Австро-Угорської імперії) була боротьба широких народних мас за виборчу реформу. Метою цього руху було домагання загального, рівного, безпосереднього й таємного права голосування.

Активізація демократичного руху всіх верств і народів Австро-Угорщини спонукали владу прийняти в січні 1907 р. закон про запровадження загального виборчого права на виборах до австрійського парламенту [20, с. 105]. Для всіх прогресивних сил країни це була велика перемога. Проте новий виборчий закон викликав уперту протидію польського політичного табору, який до цього забезпечував своє панування в краї за допомогою куріальної системи. Новий виборчий закон постановляв, що право голосування має кожний повнолітній чоловік, який досяг 24 років. Однак нове виборче право не давало права голосу жінкам, а отже, було насправді загальним тільки для чоловіків. Однак, незважаючи на новий закон, виборці одного краю чи однієї національної меншини мали більше виборче право, як виборці іншого краю чи меншини. Так, наприклад, якщо в Зальцбургу один посол припадав на 26 900 осіб, то в Галичині на 68 720. Нерівномірність виборчого права між національностями засвідчує й те, що один посол припадав на 39 360 німців і 102 470 українців. Унаслідок такої нерівномірності українці могли обрати тільки 28 послів, тоді як поляки разом з євреями – 78 [21, с. 77].

Перші вибори до австрійського парламенту на основі загального виборчого права були призначені на травень 1907 р., зокрема 14 травня – в сільських округах і 17 травня – в міських [22, с. 98].

Українські політичні партії, викриваючи традиційні при виборах махінації польських шовіністичних кіл, провели активну агітацію в масах за кандидатури українських послів.

25 грудня 1906 р. розпочав роботу з'їзд Української національно-демократичної партії. З доповідями на з'їзді виступили К. Левицький, В. Охримович, А. Стефанович і Л. Цегельський. З'їзд розглянув питання політичної діяльності партії та виборчої тактики, обговорив кандидатури послів, висунуті від УНДП. Було зазначено, що під час виборів до австрійського парламенту всі верстви і стани українського населення Галичини мають виступати узгоджено та єдино [23, с. 430].

Ситуація в Галичині навколо виборів загострювалась. Національно-демократична, радикальна й соціал-демократична партії об'єднали свої сили, проте їм протистояли москвофільський табір і польські кола. В усіх виборчих округах відбувалися збори, мітинги, віча, на яких виборці мали змогу зустрітися з кандидатом у послы. Важливо наголосити, що проблемою для Галичини було те, що новий виборчий закон не поширювався на виборче право до органів місцевого самоврядування й до Галицького крайового сейму, а тому боротьба за зміну виборчої системи не припинилась у краї й після 1907 р. [24, с. 97–98].

Однак до 1907 р. центральний уряд у Відні змушений був здійснити певні зміни на користь українців у Галичині. Їх можна звести до таких положень: 1) в університетській справі: а) відкрити дві кафедри з українською мовою викладання (для проф. Зобкова із Загреба і проф. Горбачевського із Праги); б) «...вписи і карні слідства мають бути для українців-студентів в українській мові»; в) виголошувати присягу іматрикуляційну тільки українською мовою (а не польською); 2) надання допомоги віденським урядом «Просвіті», в тому числі матеріальної; 3) створення початкового фонду для майбутнього українського парцеляційного банку – 3 млн. корон; 4) «...полагодження справи урядової мови в громадах»; 5) здійснення впливу віденським урядом на вирішення

питання сеймової реформи, тобто ліквідація куріальної системи проведення виборів до галицького сейму [25, с. 109].

На переломі 1907 р. перед українськими послами гостро постало питання виборчої реформи до Галицького сейму. До порозуміння з поляками у цьому питанні справа не дійшла.

Так, 6 березня 1908 р. у Львові відбулися конференції українських послів до парламенту і сейму з метою розгляду політичної ситуації, яка створилася щодо виборів. Український парламентський клуб констатував, що уряд не змінив ворожого ставлення до українського народу [26, с. 468].

Отже, основною сферою агітаційно-організаційної участі у політичному житті того часу стали вибори до законодавчих органів Австро-Угорщини та Східної Галичини. Л. Цегельський постійно наголошував, що необхідно дбати про ідейну цілісність поглядів і думок українців. Як політичний діяч і видатний вчений він дбає про більшу обізнаність народу із законним правом. Велика заслуга політика полягає у тому, що він докладав чималих зусиль до формування політичної культури під час підготовки і проведення виборчих кампаній, вимагав спрощення цієї процедури [27, с. 400].

Вважаємо, що настільки всебічно, предметно і образно жоден із галицьких політиків не відобразив інститут виборів у Галичині, як Л. Цегельський. «Галицькі вибори, – зазначав він, – се пекло для виборців, се деморалізація властей і суспільности, партій, одиниць і мас.., де оглублюється темного виборця хамськими аргументами.., б'ється всяке почуття етики, політичного виховання мас і народного добра...» [27, с. 400].

За таких обставин діяльність Л. Цегельського набувала багатопланового характеру. З одного боку, він як здібний організатор, промовець і публіцист брав участь у боротьбі за виборчу реформу до австрійського парламенту та Галицького сейму. Про напрям його думок,

характер аргументації можемо зробити висновок із друкованих звітів, а також виданих у цей період прокламацій і брошур [28, с. 22].

В одній із таких праць Л. Цегельський зазначає, що шість років до того завдяки Народному комітету з'явилася перша брошура про парламентську виборчу реформу. Вона відіграла позитивну роль. «Тепер по шести літах знов настає важка-преважка хвиля для всего нашого народу: настає завзята боротьба о загальне, рівне, безпосереднє і тайне виборче право до сойму» [28, с. 4].

Зауважимо, що закон про вибори до австрійського парламенту у ході довготривалої боротьби був більш демократичним, ніж умови виборів до Галицького сейму. Вони не були ні рівними, ні демократичними. Представників українського трудового населення, зокрема селянство, позбавили можливості бути обраними до цього органу, який вирішував питання місцевого життя. Відповідно Л. Цегельський сформулював головну вимогу дуже лаконічно: «Як нема виборчої реформи, то нема сойму» [29, с. 168].

Однак, з іншого боку, Л. Цегельський спромігся стати депутатом як австрійського парламенту, так і згодом Галицького сейму. На перших загальних виборах до австрійського парламенту в 1908 р. доктор Л. Цегельський виступив у коаліції із сіоністами. Був обраний заступником депутата доктора М. Гебля, відомого діяча сіоністського руху, після смерті якого в 1909 р. (за існуючими правилами) посів його місце у парламенті [30, с. 310].

Другі вибори до австрійського парламенту, які відбулися 19 червня 1911 р. в Галичині за новим виборчим законом, дали змогу здобути українцям краю 26 мандатів, з яких 24 належали українському національному табору і поділялися таким чином: 18 мандатів одержали націонал-демократи, 5 – радикали, 1 – соціал-демократи, 2 – представники москвофільського табору [31, с. 136–137].

Після виборів у 1911 р. Л. Цегельський пройшов до парламенту за виборчим Ярославським округом (Любачів–Ярослав–Чесанів), перемігши графа З. Тарновського. У 1913 р. Л. Цегельського вибрали послом до Галицького сейму по Бібрському повіту [30, с. 310; 32]. Разом зі своїми однодумцями – галицькими українськими депутатами, Л. Цегельський веде гостру боротьбу з польськими утисками у Галичині та Австро-Угорщині. Депутатський мандат дав йому можливість проводити широку політичну діяльність щодо організації народу для боротьби за власні права, за відновлення державності України [33, с. 72].

Л. Цегельський надавав великої ваги єдності українського політикуму в боротьбі за реалізацію національних інтересів. Це, зокрема, засвідчують його статті про діяльність парламенту та виборчу реформу, опубліковані у «Літературно-науковому вістнику». Окремі його думки, виголошені в цей період, актуальні й сьогодні: «Замість української політики в парламенті маємо запічкову політику партійних груп, а властиво їх провідників, котрі ... волять бути першими в своїм партійнім заулку, ніж другими в одноцілім українським клубі. Замість розумного та щирого співділання ... маємо прояви демагогічної конкуренції, націленої на взаємну дискредитацію союзників перед виборцями...» [34, с. 593–601].

Будучи депутатом австрійського парламенту, Л. Цегельський обійняв посаду секретаря Української парламентської репрезентації і став членом комісії закордонних справ, що дало йому можливість здійснювати поїздки до різних країн. На цій посаді він налагоджує зв'язки з політичними діячами й дипломатами інших європейських країн. Це загалом допомогло Л. Цегельському як членові Української національно-демократичної партії та відповідної української фракції австрійського парламенту реалізувати головну мету: ідейно й організаційно готувати населення Східної Галичини та опосередковано всієї України до завоювання державної незалежності.

Л. Цегельський, будучи депутатом австрійського парламенту й одночасно Галицького сейму, зорганізував Всеслов'янський з'їзду послів у 1913 р. Ініціаторами заходу були чеські політики, з якими доктор Л. Цегельський мав добрі стосунки. На з'їзді йшлося про реформу устрою Австро-Угорської імперії, про надання більших прав слов'янським народам [35].

У передвоєнні роки українські депутати з Галичини, в тому числі Л. Цегельський, брали активну участь в обговоренні та вирішенні проблем, які мали велике значення для українства Австро-Угорщини. Л. Цегельський брав активну участь у боротьбі за український університет у м. Львові та за українську народну школу загалом. Так, спільні зусилля українців різних земель забезпечили позитивний результат. У січні 1913 р. українські та польські депутати за підтримки центральної влади уклали довгоочікувану угоду щодо університетської справи, в якій зазначалося: «Український університет буде засновано не пізніше 1916 року законодавчим актом, який і визначить місце університету» [36, арк. 37–39].

Проте зазначена угода остаточно не вирішувала українську проблему, але вона розцінювалася українською громадськістю як значний крок уперед для мирного вирішення питання. Австрійська влада відкривала Львівський університет як двомовний (утраквістичний) науковий заклад, але фактично ця двомовність існувала лише на папері. Керівництво університету належало полякам. Тільки на декількох кафедрах у Львівському університеті викладання дисциплін велось українською мовою (теологічна, педагогічна, цивільного та кримінального права, української мови і літератури та всесвітньої історії). Більшість кафедр проводили навчання польською мовою. Такий стан не відповідав ні педагогічним вимогам, ні національним потребам українців. У боротьбі українського громадянства за університет найактивнішу позицію займала молодь, що організовувала бурхливі демонстрації, з'їзди та інші масові акції. Молодіжні товариства висували

змагання за український університет як одну з перших передумов здобуття Україною власної державності [37, с. 205].

Варто зазначити, що ситуація з середніми навчальними закладами була для українства Галичини менш сприятливою. За таких обставин розвиток початкової та середньої освіти в краї був на етапі становлення та потребував постійної урядової уваги й підтримки [38, с. 22–23].

Згодом Л. Цегельський багато часу присвятив організації загальноукраїнського виступу у Львові 1914 р. Січово-сокільського свята або Шевченківського здвигу, що відбувався у «рік Шевченка». У ньому взяли участь понад 12 тис. осіб. За свідченням сучасників, це була найбільша на той час спортивно-розважальна акція у Львові. І хоча вона не мала політичного характеру, ті, хто спостерігав за нею, а серед них були представники дипломатичного корпусу, військові та цивільні урядовці й навіть прем'єр-міністр Австро-Угорщини К. фон Штюрґ, відчули силу організації та консолідації українців [39, с. 357]. Проте Січово-стрілецьке свято не було завершене. Саме під час урочистостей прем'єр-міністру та іншим представникам влади сповістили про вбивство спадкоємця престолу Фердинанда у Сараєво. Це започаткувало події, що спричинили Першу світову війну.

1 серпня 1914 р. три українські політичні партії Галичини (національно-демократична, радикальна і соціал-демократична) заснували у Львові на чолі з К. Левицьким міжпартійну організацію – Головну українську раду (ГУР), завданням якої було спрямовувати загальноукраїнські політичні акції під час війни. До її складу входив Л. Цегельський. З приводу початку війни він згодом писав: «Зачалась війна від сербів, та не за сербів вона по правді ведеться, а за нас українців, за нашу українську землю і за наш український народ!» [40, с. 312].

3 серпня 1914 р. на будинках Львова та в українських часописах з'явився маніфест ГУР «До всього українського народу», сповіщаючи заклик до дії Української боевої управи і набір добровольців до легіону Українських

січових стрільців (УСС). «І ці українці стали лавою при Австрії, а проти Росії, не з якоїсь сліпої любові до Австрії, – наголошував Л. Цегельський, – а бачачи в її побіді кращу будучину всього українського народу. Тому українська молодь з Галичини пішла в полки Українських Січових Стрільців – свідома того, що тільки розгромом Росії доб'ємося вільної України» [40, с. 312–313].

Водночас емігранти з Наддніпрянщини, які з вибухом війни опинилися на правому боці Збруча, утворили 4 серпня 1914 р. у Львові Союз визволення України (СВУ), який відстоював створення самостійної Української держави, а здійснення своєї мети пов'язував з поразкою Росії у війні з Австро-Угорщиною й Німеччиною. Засновниками його стали знані у галицькому політичному середовищі В. Дорошенко, Д. Донцов, М. Залізник, А. Жук [40, с. 313].

З початком Першої світової війни, наступом російських військ, окупації ними Львова й всієї Галичини та Волині багато українських політичних організацій та інституцій обрали своїм осідком Відень. Перебрався туди також Л. Цегельський із сім'єю, де відразу став активним учасником українського громадсько-політичного життя. У Відні він працював у Комісії з питань біженців (Fluchtlingsskommission), а також у Комітеті допомоги біженцям (Kriegsfluchtlingss Hilfskomitee). Займався справами переселенців у таборі Гмінден та інтернованих у Талергофі, був залучений до діяльності в Українському запомоговому комітеті, метою якого стала допомога жертвам війни, вдовам і сиротам [40, с. 313].

Окрім виконання депутатських обов'язків, інтенсивних поїздок до різних країн, Л. Цегельський сконцентрував увагу на організації українських військових формувань у складі австро-угорської армії, дивізій з військовополонених українців російської армії, які перебували у Німеччині та Австрії. Він зосередив особливу увагу на створенні легіону Українських січових стрільців. За його допомогою багато біженців і добровольців, які не потрапили до легіону УСС, було переведено з гонведських полків, куди їх

примусово направили мадяри, до австрійського війська або до стрілецького резерву.

Ще одним напрямом діяльності Л. Цегельського була популяризація України на міжнародній арені, пошук можливих союзників. Цьому сприяли, зокрема, його поїздки до Болгарії, Румунії, Туреччини, Швеції, Німеччини та інших країн. Відомо, що під час місії до Туреччини Л. Цегельський мав декілька зустрічей з тодішнім прем'єр-міністром Е. Пашею, де обговорювались не лише загальні, а й конкретні питання [41, с. 72].

Л. Цегельський взяв якнайактивнішу участь в інформаційно-дипломатичних акціях СВУ щодо поширення української справи на Балканах і в Туреччині. У Бухаресті побачила світ румунською мовою його брошура «Не освободителька, гнобителька народів» разом зі всіма відозвами Союзу до різних європейських народів, маніфестом ГУР та з додатком – етнографічною картою країни. Завдяки згаданій брошурі Л. Цегельського та виданням СВУ українське питання, яке не особливо висвітлювалося румунською пресою, зацікавило значну частину громадськості Румунії.

Поїздка Л. Цегельського і С. Барана у листопаді 1914 р. до Софії та Константинополя посилила роль українського питання як одного з важливих чинників європейської політики шляхом зацікавлення болгарських і турецьких урядових структур ідеєю незалежності Української держави. Такі відомі болгарські діячі, як президент міністрів Радославов і керівник стамбулійської партії Генадієв, турецькі військовий міністр Енвер-Паша і міністр внутрішніх справ Талаат-Бей та інші відомі політики, висловлювали сподівання, що нова Українська держава стане «охоронним муром» проти російської навали на Балкани і Середземне море, певним «заборолом», яке «...здержить дальший похід російських орд на Європу» [42, с. 313–314].

Про візит представників ГУР до Константинополя голосно заявила місцева преса. Їхній приїзд привітав орган молодотурків «Jeune Turc». У

статті зазначалося про прийом делегатів на високому рівні, оскільки інтереси українців пов'язані з турецькими, а майбутня Українська держава відділить Росію від побережжя Чорного моря та її намірів заволодіти над Константинополем і морськими протоками [42, с. 314].

Перебування галицьких політиків було результативним для української пропаганди серед населення Туреччини. Важливу роль для розуміння українського питання відігравала брошура «Україна, Росія й Туреччина», надрукована у Константинополі в 1915 р. турецькою мовою. Вона призначалася для ознайомлення турецької суспільності з українською проблемою та політичними змаганнями і мала відповідати на питання, які ставили перед громадською думкою численні публікації про Україну. До книжки, крім публікацій М. Грушевського, В. Дорошенка, М. Меленевського, А. Жука, ввійшла стаття Л. Цегельського «Україна й Туреччина». У ній висвітлювалася історія українсько-турецьких відносин, вказувалося на необхідність поразки Росії у війні на користь України й Туреччини [42, с. 314].

Наприкінці 1914 р. Л. Цегельський перебував з австро-угорською дипломатичною місією у Швеції з метою залучити останню до союзу з центральними державами. Однак ця місія не мала успіху й Швеція залишилася нейтральною країною. Друга поїздка Л. Цегельського до Швеції деякою мірою забезпечила певні результати: у 1915 р. у Стокгольмі з'явилася його книга шведською мовою «Ukraina sveriges beriglömbda bundsförvani» («Україна колишня шведська союзниця»). Вона посприяла прихильному ставленню шведських громадсько-політичних організацій до української проблеми як всередині країни, так і на міжнародному рівні [42, с. 315–316].

У травні 1915 р. Л. Цегельський подав австро-угорському урядові меморіал щодо вирішення українського питання в монархії, який викликав певну розгубленість в урядових колах і занепокоєння поляків. Для вирішення українського питання Л. Цегельський відбув навіть спеціальну місію до

німецького кайзера Вільгельма II. Німеччина окремі моменти меморіалу щодо українського питання де-факто взяла до уваги, але офіційно про нього не заявила, оскільки прагнула підтримувати сепаратистські національно-визвольні рухи в Росії як засіб її воєнного та економічного послаблення. Австро-Угорщина боялася підтримки німецьким урядом боротьби неросійських народів, оскільки це загрожувало б територіальній єдності монархії, адже в союзі з Німеччиною Україна вимагатиме приєднання Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття, що не влаштовувало Наддунайську імперію [42, с. 315–316].

У Берліні Л. Цегельський допоміг СВУ скерувати українських вояків російської армії в окремі табори. На підставі поданого меморіалу в Берліні в 1915 р. вийшла його книга «Die grossen politischen Aufgaben des Krieges im Osten und die ukrainische Frage» («Великі політичні завдання війни на Сході і українське питання») [42, с. 316].

У Відні Л. Цегельський став активним поборником реорганізації ГУР у загальноукраїнську інституцію з метою консолідації національно-демократичних сил і ведення політики на період війни. Він належав до так званої «опозиції» Українського парламентського клубу, яка гуртувалася навколо Є. Петрушевича і протиставлялася диктаторським «претензіям» К. Левицького і М. Василька. Саме «опозиція» енергійно підтримувала входження СВУ до Загальної української ради (ЗУР), уконституйованої 5 травня 1915 р. До складу ЗУР увійшов Л. Цегельський. За його ініціативою у листопаді 1916 р. припинена діяльність ЗУР, яка під керівництвом К. Левицького і М. Василька виявилася неспроможною досягти утворення українського коронного краю зі Східної Галичини і Буковини, що дало можливість австро-угорському цісареві та німецькому кайзерові 5 листопада 1916 р. видати акт щодо проголошення Польського Королівства і відокремлення Галичини. Останній факт означав поразку «старших впливових» політиків і після припинення дій ЗУР політичний провід із всіма повноваженнями перейшов до молодшої генерації – Української

парламентської репрезентації (УПР) як представництва інтересів українського народу в Галичині [42, с. 316–317].

У 1917 р. стало очевидним, що австрійська монархія в її напівфеодальному стані далі існувати не може. Це виявилось остаточно після вибуху у царській Росії в лютому 1917 р. революції та утворення Української Центральної Ради в Києві. За таких умов у Наддунайській монархії загострилося національне питання. Українські політики впродовж 1917 р. роздумували над подальшою долею Східної Галичини, яка «...творить в цілості неподільну спадщину української нації й тому може або в цілості залишитись при Австрії, або так само в цілості бути влучена в Українську Народну Республіку (УНР), що відповідала би найвищому ідеалові української нації» [42, с. 317].

Українська революція на Наддніпрянщині та утворення Української Народної Республіки зумовили докорінну зміну політичної ситуації на західноукраїнських землях. УНР стала притягальним державно-політичним центром для українського народу. У ній західні українці вбачали провісника єдиної соборної незалежної Української держави. З того часу УНР стала одним із центральних чинників політики націонал-демократів. У грудні 1917 р. відомий діяч УНДП Є. Левицький заявив в австрійському парламенті, що Галичина може «...в цілості бути влучена в Українську Народну Республіку, що відповідало б найвищому ідеалові української нації» [43, с. 75].

Нову хвилю національно-політичного піднесення на західноукраїнських землях викликало прийняття IV Універсалу Української Центральної Ради, проголошення державної незалежності Української Народної Республіки, а також підписання Берест-Литовського мирного договору 9 лютого 1918 р. між Четверним союзом і УНР. Мирний договір і особливо таємна угода Центральної ради з Австро-Угорщиною про утворення з українських земель Галичини і Буковини окремого Коронного краю у складі імперії Габсбургів сформувала нову ситуацію в краї. Таким чином, здійснились стратегічні

плани українських політиків. Під враженням знаменних подій Народний комітет УНДП 9 лютого 1918 р. прийняв звернення «До українського народу Галицької землі». У ньому відзначалось історичне значення утворення УНР, яка першою з воюючих держав Європи «...постановила мир, примошуючи іншим воюючим державам шлях братолюб'я». Народний комітет вказав на загальнонаціональне значення мирного договору. «Актом з дня 9 лютого с. р., – як зазначалось у зверненні, – піднісся на ступінь державної нації цілий український нарід – не лиш у межах Української Народної Республіки, але й скрізь та всюди, де б і не жив він поза межами її. Се акт – мало сказати – історичний: він в життю цілого українського народу епохальний... Нехай же буде святою ся днина, в якій здійснилася мрія цілого українського народу!» [44, с. 63].

Наступного дня, в неділю, у Львові відбулися збори та урочисті маніфестації за участю тисяч людей. Атмосферу загальнонаціонального піднесення передає газета «Українське слово»: «О годині 12-ій в полудне зібралась перед домом «Просвіти» незчисленна товпа народу. Шкільна молодіж, стрільці, члени «Сокола» з городецького передмістя, українські залізничники з музикою – все те зібралось, щоби дати вислів своїй радості» [45]. Зі співом «Вже воскресла Україна» маніфестація рушила вулицями міста до будинку Музичного товариства ім. М. Лисенка. Площа перед будинком, усі вулиці були заповнені тисячами людей. З балкону будинку до присутніх звернувся відомий діяч УНДП, посол до австрійського парламенту і Галицького сейму Л. Цегельський, який наголосив на важливому значенні Брест-Литовського миру для західноукраїнських земель. Він висловив впевненість, що «...по тім і по цім боці кордону український народ зуміє за себе постояти». Маніфестація завершилась співом «Вже воскресла Україна», «Ми гайдамаки», «Не пора». Того ж дня Л. Цегельський виступив з промовою про значення Брест-Литовського миру на зборах 300 українських залізничників. «День

10 лютого, – як зазначалось у газеті «Українське слово», – записався намертво в пам'яті міста Львова» [45].

Одностайну підтримку Брест-Литовському миру виявили збори 200 представників Організації українців міста Львова, які відбулися 12 лютого 1918 р. На пропозицію Л. Цегельського збори «...під глибоким вражінем вістки про закінчене мира між Україною і середніми державами» привітали «...остаточне признане української держави» [46]. У прийнятих зборами резолюціях актом історичної справедливості було названо передачу Берест-Литовським договором Холмщини і Підляшшя до складу УНР. При цьому зазначалось, що «...українці міста Львова з усім натиском мусять відперти безпідставні польсько-імперіалістичні претензії на посягання на яку небудь частину української землі, зокрема на Холмщину, Підлясе чи українську Галичину. Мир між народами польським і українським може настати лише тоді, коли і край Галичина буде поділений відповідно до національних відносин та коли – що є однодушним бажанем всіх українців – українська територія габсбурської монархії зістане уконституйована як окремий державний організм в зв'язи з габсбурською монархією». Збори висловили сподівання, що український народ в Австро-Угорщині «...одержить свою окрему державність» [47, с. 64].

Вирішення проблеми народів Австро-Угорської імперії передбачало створення федерації автономних держав з власними урядами, але під скіпетром одного царя. Очевидно, що для українців ішлося про поділ Галичини на українську й польську. Однак, як й інші проблеми в Австрії, це питання вирішувалося дуже повільно.

16 жовтня 1918 р. оголошено цісарський маніфест «До моїх народів», який закликав до здійснення перебудови монархії на федеративних основах і парламентарної репрезентації уконституюватися в національно-державні представництва. 18 жовтня Українська Національна Рада (УНРада) оформилася як конституанта. На основі цього цісарського маніфесту у Кракові легально почала діяти Польська ліквідаційна комісія [48, с. 317–318].

УНРада прийняла звіти про доконаний переворот і призначила склад Державного секретаріату. Л. Цегельський тоді отримав пост державного секретаря внутрішніх справ для здійснення будівництва держави – Західноукраїнської Народної Республіки [48, с. 317–318].

Таким чином, український депутат австрійського парламенту від Галичини та депутат Галицького сейму на початку ХХ ст. Л. Цегельський був відомим і досвідченим політиком, який працював у вищому представницькому органі Ціслейтанії (у 1867–1918 рр. це була назва однієї із складових монархії Австро-Угорщини, це землі, безпосередньо підконтрольні австрійській імперській, а не угорській королівській короні), що мало суттєвий вплив на розробку законодавчих актів, їхнє обговорення та прийняття. В його полі зору, крім загальноавстрійських, постійно перебували загальноукраїнські та галицькі проблеми.

Отже, можна стверджувати, що жоден із тогочасних галицьких політиків не досліджував інституту виборів у Галичині настільки всебічно й предметно, як Л. Цегельський. У своїх працях він критично оцінює діяльність депутатів, які замість ведення української політики в парламенті проводили закулісні інтриги партійних груп та їхніх провідників, які «...волюють бути першими в своїх партійних заулках». Це, на думку Л. Цегельського, не сприяло активізації суспільного життя, а гальмувало його. Із розпадом Австро-Угорської імперії Л. Цегельський став активним діячем національно-визвольних змагань українського народу 1918–1923 рр. та розбудови Західноукраїнської Народної Республіки й Української Народної Республіки.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 514 с.
2. Ріпецький С. Українське січове стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. Нью-Йорк : Червона калина, 1956. 360 с.
3. Молода Україна. 1900. № 1.
4. Добржанський О. Українські депутати австрійського парламенту та місцевих сеймів у роки Першої світової війни // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. Чернівці, 2000. С. 42–46.
5. Перед соймом // Діло. 1902. Ч. 126. 7 (20) черв.
6. Аркуша О. Анджей Потоцький: Біографія політика на тлі українсько-польських відносин. Ч. I : Формування політичної кар'єри // Вісник Львівського університету. Серія : Історія, 2009. Вип. 44. С. 107–162.
7. ВР ЛНБ ім. В. Стефаніка . Ф. 167. Оп. 2. Спр. 3298. 12 арк. («Цегельський Лонгин (1875 – д. с. н.)»).
8. До всего руського народу в Галичині // Діло. 1902. 28 лип.
9. Послідні вісти. Народний з'їзд // Діло. 1902. 26 груд.
10. Три віча у Львові // Діло. 1905. 28 листоп.
11. Загальні збори політичного товариства Народна рада // Діло. 1906. 1 січ.
12. Цегельський Л. Проч зі шляхоцьким соймом! Проч з куріями! Жадаємо загального рівного безпосереднього і тайного виборчого права до сойму! Львів, 1912. 53 с.
13. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. Львів : Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1926. 736 с.
14. Маніфест до всіх Русинів галицької землі // Діло. 1906. 30 марта.
15. Цегельський Л. З австрійської України // Літературно-науковий вістник. Т. 52, кн. 10. Київ, 1910. С. 173–183.
16. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. – С. 307–322.

17. Шевченкове свято. Жовківщина // Діло. 1914. 28 берез.
18. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан: нариси про ЗУНР. Львів : Світ, 1997. 192 с.
19. Добржанський О. Українські депутати австрійського парламенту та місцевих сеймів у роки Першої світової війни // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. Чернівці, 2000. С. 42–46.
20. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 200 с.
21. З року на рік (Огляд найважливіших подій за час від 1/X 1906 р. до 1/X 1907 р.) // Ілюстративний календар тов. Просвіта на рік 1908. Львів, 1908. С. 77.
22. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нарис історії XIX – початку XX ст. Львів : ЛДУ ім. І. Франка : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 204 с.
23. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. Львів, 1926. С. 430.
24. Футулайчук Д. Діяльність української парламентської репрезентації у Відні 1907–1911 рр. // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. Серія : Історія. 2010. № 6 (106), жовт. С. 97–99.
25. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нарис історії XIX – початку XX ст. Львів, 1999. С. 109.
26. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. Львів, 1926. С. 468.
27. Цегельський Л. З австрійської України. Галицьке москвофільство в останній його фазі // Літературно-науковий вістник. 1910. Річник XIII. Т. I. Кн. 4. С. 389–406.
28. Цегельський Л. За що ведеться виборча боротьба? Львів : Наклад В. Бачинського, 1913. 22 с.

29. Цегельський Л. В зачарованім колесі австрійського парламентаризму // Літературно-науковий вістник. 1912. Річник XV. Т. LVII. Кн. 4. С. 163–178.
30. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.
31. Полич М. До питання про парламентську діяльність Лонгина Цегельського // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2012. Вип. 65. С. 135–143.
32. Купчик В. Лонгин Цегельський – речник Української держави [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://postup.brama.com/010828/130_8_1.html.
33. Левицький К. Українські політики / Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Львів : Діло, 1936. Ч. 2. С. 70–72.
34. Цегельський Л. Довкола виборчої реформи до галицького сойму // Літературно-науковий вістник. 1911. Річник XIV. Т. LVI. Кн. 12. С. 593–601.
35. Купчик В. Лонгин Цегельський – речник Української держави [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://postup.brama.com/010828/130_8_1.html.
36. Держархів Львівської обл. Ф. 26. Оп. 3. Спр. 545. 79 арк.
37. Головацький І. Старосольський Володимир-Степан // Українська журналістика в іменах / за ред. М. М. Романюка. Львів, 1995. Вип. 2. С. 205–206.
38. Попик С. Д. Українці в Австрії. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. Київ–Чернівці : Золоті литаври, 1999. 236 с.
39. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City, 1992. С. 357.
40. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. С. 307–322.

41. Левицький К. Українські політики / Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Львів : Діло, 1936. Ч. 2. С. 70–72.
42. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2009. С. 307–322.
43. Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: історія / кер. автор. кол. О. Карпенко. Івано-Франківськ, 2001. 628 с.
44. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918–1929 рр. Київ–Івано-Франківськ : Плай, 2002. Т. 1. 536 с.
45. Українське слово. 1918. 12 лют.
46. Українське слово. 1918. 14 лют.
47. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918–1929 рр. Київ, Івано-Франківськ, 2002. С. 64.
48. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. С. 317–318.

РОЗДІЛ IV
ДЕРЖАВОТВОРЧА ТА ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
Л. ЦЕГЕЛЬСЬКОГО У РОКИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ
ЗМАГАНЬ (1918–1923 РР.)

**4.1. Місце Л. Цегельського у політичному і державотворчому житті
ЗУНР і УНР**

Українська державність, яка народжувалася в період національно-визвольної революції 1917–1921 рр., була підготовлена попередніми етапами українського національного відродження XIX ст. та зародженням і реалізацією новітньої політичної думки XX ст. Поступ українців до створення своєї незалежної держави значно пришвидшився за умов важкого економічного стану, політичної кризи, національно-визвольного руху поневолених народів імперій. Для здійснення цього завдання були докладені зусилля тих, кого вважали духовними провідниками нації.

Зважаючи на те, що до ропаді СРСР і проголошення незалежності України ім'я Л. Цегельського було відоме лише вузькому колу фахових істориків, а основні документи зберігалися у спеціальних фондах архівів і бібліотек, до цього часу не було здійснено комплексного дослідження його громадсько-політичної, публіцистичної та наукової діяльності. Недостатнє вивчення означеної проблеми, а також її актуальність, потребують здійснення подальшого наукового дослідження, що дасть змогу виявити чинники, які сприяли формуванню особистості Л. Цегельського, з'ясувати роль і місце громадсько-політичного діяча у подіях національно-визвольних змагань 1918–1923 рр., проаналізувати його вплив на формування української національної преси, дослідити, систематизувати творчий доробок тощо.

Безпосередній вплив на внутрішньополітичну ситуацію в Австро-Угорщині, зокрема становище українського руху, мала Лютнева революція 1917 р. і повалення царизму в Росії [1, с. 129]. Увага західноукраїнської політичної еліти зосередилася на налагодженні контактів між обома

частинами України. Співпраця галичан і наддніпрянців набувала дедалі більшого розмаху в державних установах, науковій, освітній, мистецькій та військовій сферах [2, с. 2]. На початку 1918 р. у львівському часописі «Будучина» стверджувалося, що західноукраїнському суспільству доведеться будувати своє життя з урахуванням інтересів Великої України [3, с. 2].

Значне національно-політичне піднесення на західноукраїнських землях зумовило прийняття 22 січня 1918 р. IV Універсалу Центральної Ради, проголошення державної незалежності УНР, а також підписання 9 лютого 1918 р. Берестейського мирного договору між Четверним союзом і Українською Народною Республікою. Договір був підписаний надзвичайно урочисто із запрошенням повного складу учасників конференції та представників засобів масової інформації. Урочиста церемонія закінчилася о 2:30. Мирний договір і особливо таємна угода Центральної Ради з Австро-Угорщиною про утворення з українських земель Східної Галичини і Буковини окремого Коронного краю у складі імперії Габсбургів формували нову політичну ситуацію у краї [4, с. 187–188; 5, с. 244]. Здійснились певним чином стратегічні плани українських політиків. За цих подій Народний комітет УНДП (його членом був Л. Цегельський. – Авт.) 9 лютого 1918 р. прийняв звернення «До українського народу Галицької землі», де наголошувалось на історичному значенні утворення УНР, яка першою з воюючих держав Європи «...постановила мир, примошуючи іншим воюючим державам шлях братолюб'я», та, «...подавши цілому світові неоспоримий доказ, що український нарід хоче жити власним життям, переконала всіх остаточно, що в нього є сила до власного життя». У зверненні акцентувалось на загальнонаціональному значенні мирного договору: «Актом з дня 9 лютого с. р. піднісся на ступінь державної нації цілий український нарід – не лиш у межах Української Народної Республіки, але й скрізь та всюди...» [6, с. 1].

У цей період у Львові відбулися збори та урочисті маніфестації. Про загальнонаціональне піднесення йшлося у публікаціях газети «Українське

слово» [7, с. 1–2]. Голова Народного комітету УНДП, посол до австрійського парламенту К. Левицький у своїй промові вказав, що «...саме наша молода держава перша простягнула руку до згоди, перша здержала кроваву війну». Він наголосив на необхідності домогтись виконання умов Берестейського миру про утворення окремого українського Коронного краю в Австро-Угорщині. Промова переривалась гучними оплесками і вигуками «Слава!». Далі маніфестація проходила вулицями міста до будинку Музичного товариства ім. М. Лисенка. До учасників маніфестації звернувся відомий діяч УНДП, посол до австрійського парламенту і Галицького сейму Л. Цегельський. Він також акцентував на важливому значенні Берестейського миру для західноукраїнських земель. Л. Цегельський виступив на зборах 300 українських залізничників із промовою про значення Берестейського миру, що засвідчили місцеві видання [8, с. 63–64].

Підтримку Брестського миру одностайно виявили збори 200 представників Організації українців міста Львова, які відбулися 12 лютого 1918 р. На пропозицію Л. Цегельського на зборах привітали визнання Української держави [9, с. 1]. Крім того, наголошувалося, що молода держава «...перша стримала кроваву війну» [10, с. 2].

У резолюціях, прийнятих на зборах, актом історичної справедливості названо передачу Підляшшя і Холмщини згідно з Брестським договором до складу УНР і висловлено сподівання, що український народ в Австро-Угорщині матиме «...свою окрему державність» [9, с. 1]. 14 лютого 1918 р. у Львові також відбулося засідання на підтримку Брестського миру, на якому висунуто вимогу утворення українського Коронного краю в складі Австро-Угорської монархії [9, с. 1]. Проте польські політичні доктрини щодо майбутнього України до часу створення польської держави базувалися на ігноруванні прав українського народу на самовизначення. Відповідно жодна польська політична течія не була зацікавлена у підписанні Брестського договору.

Постанови Брестського миру викликали велике незадоволення польського політичного проводу. На знак протесту проти рішень Брестського договору галицькі поляки 18 лютого 1918 р. провели загальний політичний страйк, щоб «...сим актом погрозити Австрії та відвести її від виконання договору» [11, с. 1–2]. По всій Галичині припинили роботу фабрики, магазини, ресторани, що належали полякам. Розпочалася ще одна «петиційна кампанія», яка за розмахом перевершила першу з січня 1918 р. Тепер вимоги денонсувати (розірвати) договір із УНР надходили не тільки від окремих міст чи сіл, а й від різних громадських організацій [12, арк. 18–20; 13, с. 297].

Натомість Народний комітет УНДП організував по краю віча, учасники яких протестували проти об'єднання Польщі та Галичини.

Галицькі політики сподівалися, що делегація УНР на переговорах у Бресті відстоюватиме надання українцям в Австрії національно-територіальної автономії, але ці плани не реалізувалися. Австрійський уряд під різними приводами відтермінував ратифікацію мирного договору, розраховуючи на примирення австрійсько-угорського міністерства закордонних справ із поляками коштом Галичини [14, с. 36].

Через невиконання Австро-Угорщиною умов Брестського договору галицькі політики розробляли шляхи вирішення західноукраїнського питання. На таємній нараді Української парламентської репрезентації та українських депутатів Галицького сейму 24 березня 1918 р. обговорювалась «...організація національної оборони», а наступного дня йшлося «...про конституювання українського державного організму в Австрії і організацію національних сил» [14, с. 9–10].

Для українського політичного табору становище значно ускладнилось через відставку уряду Е. Зайдлера і призначення головою австрійського уряду Гусарека (Макс-Гусарек фон Гейнлейн), який орієнтувався на польське коло у парламенті. Наслідків такої заміни очікувати не довелось. У липні 1918 р. австрійський уряд на угоду полякам в односторонньому порядку

анулював таємну угоду з УНР про поділ Галичини й утворення окремого українського Коронного краю. Під час зустрічі голови Української парламентської репрезентації (УПР) Є. Петрушевича з М. Гусареком останній заявив про необхідність передусім підтримати австрійську державу, а всі національно-політичні проблеми вирішити після завершення війни. Про поділ Галичини не йшлося [15, с. 74].

У серпні 1918 р. у Львові з ініціативи УНДП відбулися наради про організацію українського війська й адміністрації [14, с. 92]. Український політичний провід не обмежився промовами послів в австрійському парламенті. З огляду на це Народний комітет УНДП уповноважив І. Кивелюка, С. Барана, В. Панейка, В. Бачинського і Л. Цегельського розпочати підготовчу діяльність «...до самочинного перебрання влади в краю». З цією метою протягом серпня-вересня у Львові відбулася серія таємних нарад «...про організацію адміністрації і війська, що мали зайняти Львів і Східну Галичину в ім'я української державности» [14, с. 93]. У нарадах брали участь довірені організатори повітових комітетів УНДП, щоби «...докладно поінформувати: хто і що має робити та кого має приєднати до тайної змови щодо перейму влади в означеному дні» [14, с. 92]. Особливі труднощі для Народного комітету виникли при підготовці військових керівників перевороту.

Як підсумок, у вересні 1918 р. у Львові було організовано гурток українських старшин, який названо «Центральний військовий комітет». Цей комітет відповідав за оборону української Галичини й планував перебрання влади українцями у краї [16, с. 11].

Представники Центрального військового комітету через провінційну партійну мережу своїх партійних структур сприяли розбудові підпільних осередків у Галичині та Буковині й інформували військових про становище в краї [17, с. 33].

На кінець літа – початок осені 1918 р. в Австро-Угорщині щораз виразніше виявлялись ознаки загального розпаду. Чотирирічне воєнне

спустошення з катастрофічними економічними наслідками, масові соціальні виступи робітників і селян, контроверсійні національно-політичні рухи, як і перманентна урядова криза, остаточно підірвали державні основи країни. Австро-Угорщина, як імперія, пришвидшеним темпом розпадалась.

За таких обставин український політичний провід, керівництво яким здійснювали націонал-демократи, загалом виявляв політичну зрілість і розуміння національних і державних інтересів. Загроза нового політичного поневолення українських земель спонукала націонал-демократів звернутись безпосередньо до народних мас. На засіданні Народного комітету 7 вересня 1918 р. було прийнято звернення «За будучність Галицької землі!» У ньому зазначалось, що в австрійській внутрішній і закордонній політиці переважає польська державна ідея. Австрійський уряд виступає проти поділу Галичини й утворення окремого українського автономного Коронного краю, веде справу за приєднання українських земель до Польщі. «В таку важну і грізну хвилю, – наголошувалось у зверненні, – український нарід Галицької Землі повинен сказати своє слово, стати на сторожі свого права, виступити в обороні своєї будучности» [18].

У вересні 1918 р. Українська парламентарна репрезентація відрядила доктора Л. Цегельського до Києва з метою досягти порозуміння з гетьманом П. Скоропадським щодо майбутніх планів, у тому числі державності України. П. Скоропадський не повірив у можливість розвитку революційної ситуації в Австро-Угорщині та Німеччині, а політика опозиції не була оптимістичною. На нараді лівих партій Л. Цегельський, охарактеризувавши політичне становище в Європі, пропонував опозиційним партіям підтримати політику гетьмана, не розпочинати проти нього перевороту, так званої «горожанської боротьби», бо вона скінчиться фатально для справи української державності, радив «...порозумітися з гетьманом і підперти історичну українську владу» [19, с. 25–33].

У відповідь В. Винниченко, як стверджував Л. Цегельський, доволі саркастично й самовпевнено відповів, що Український народний союз «...не

мальчики і наук українських послів із Відня та їх посередництва нам не потрібно» [19, с. 25–33].

«Якесь революційне божевілля охопило придніпрянську соціалістичну інтелігенцію і вона нестримно змагала до повстання», – писав пізніше Л. Цегельський. Відповідно Українська Національна Рада, Секретаріат ЗУНР змушені були «...вести дуже обережну політику, щоб бодай у Галичині створити базу для побудови української національної держави» із частиною української території, своїм державним апаратом, своєю армією. «На випадок, якщо на Великій Україні постане самостійна держава, тоді будемо старатися об'єднатись, а поки що держатись ідеї української – галицької держави. Так ми вирішили, – наголошував Л. Цегельський, – і не з якогось галицького загумінкового партикуляризму, а тому, що так було краще для нашої спільної загальноукраїнської справи. Ми не хотіли занапашати українських державних змагань у большевицькім пеклі. Але ми були готові кожної хвилини прилучитись до закріпленої Української держави – гетьманської чи республіканської» [20, с. 32].

Доречно зазначити, що, перебуваючи наприкінці вересня 1918 р. у Києві, Л. Цегельський брав участь у відкритті Державного українського університету. У тогочасній пресі, зокрема, зазначалося: «Під час урочистого відкриття університету цікаво прозвучали слова приявного там представника галицьких українців д-ра Лонгина Цегельського, який сказав: «Переповнене моє серце почуттям радості і тріумфу. Сьогодні положено найкращий камінець під будучину українського народу. Українська мова прилучилася до європейської культури і це є найкращою запорукою, що Україна не згине. Я вірю, я певен в тому, що ви, браття, пригорнете і нас, галичан до себе, і що вирішиться доля нашого університету у Львові, і що його дістанемо» [21, с. 351]. У виступі виявився максималізм й великий оптимізм Л. Цегельського: здатність бачити в окремому факті, нехай урочистому, і майбутнє України, і вільний розвиток української мови та культури серед європейських культур, і злуку Східної Галичини з Великою Україною, адже,

як засвідчують спогади, ситуацію у Києві він оцінював як безвихідну [21, с. 351].

Після відвідин Києва Л. Цегельський скерований до Відня, щоб прозвітувати про стан справ на Великій Україні перед Українською парламентарною репрезентацією. Було очевидно, що у разі перевороту, як згадував він, більшовики «...зроблять кінець Директорії – так як це сталося за правління Центральної Ради у грудні 1917 р.» [22, с. 159].

Становище було важким: на Східній Україні розпочалася анархія, і на її допомогу не можна було розраховувати; Австрія перебувала на межі розпаду; українські галицькі військові були в Італії, легіони Ю. Галлера, натомість, перебували на Буковині, Перемишль і Ярослав – у поляків. Отже, в умовах тогочасних потенційних загроз українцям необхідно було вміло маневрувати, щоб у разі розпаду Австро-Угорщини захопити владу [22, с.160].

На початок жовтня 1918 р. розбіжності в західноукраїнському політикумі щодо майбутнього західноукраїнських земель викристалізувалися. Значна частина націонал-демократів й деякі радикали виступали за утворення самостійної держави, яка згодом об'єдналася б із УНР. Інші висловлювалися за перебування цих територій у складі федеративної Австрії. Соціал-демократи, більшість радикалів, а також Українські січові стрільці і студентство виступали за об'єднання всіх українських земель в одну державу [23, арк. 4]. На середину жовтня 1918 р. австрійський уряд втратив контроль над Галичиною, а політичні кола монархії насамперед турбували питання щодо основних центрів Австрії, Чехії та Угорщини. Розпад Австро-Угорської імперії став очевидним [24, с. 165].

У зв'язку з розпадом імперії 18 жовтня 1918 р. з ініціативи Української парламентарної репрезентації у залі «Української бесіди» в Народному домі Львова зібралися українські послы Державної ради Австрії від Східної Галичини і Буковини, Галицького та Буковинського крайових сеймів, члени Палати панів Австрії, єпископи-вірилісти сейму і по три представники від

українських політичних партій, щоб виробити позицію українських політичних сил. Нарада конституанти розпочалася о 20 год. і тривала до 4 год. наступного дня [25, с. 83]. Із Закарпаття отримали письмове повідомлення про солідарність з роботою та рішеннями конституанти (конституційні збори) [26, с. 439]. З відчуттям відповідальності перед народом, перед минулими і майбутніми поколіннями високі збори в Народному домі проголосили себе Українською Національною Радою (УНРада). Статут Української Національної Ради проголошував, що «...Українська Національна Рада є конституантою сеї часті українського народу, яка живе в Австро-угорській Монархії на цілій його етнографічній території» [27, с. 96–97].

Отже, УНРада вирішила «...проголосити утворення з українських земель Австро-Угорщини Української держави» [28, с. 135]. Однак цей декларативний акт не означав утворення держави де-факто. І це усвідомлювала УНРада. В другому пункті її рішення було записано: «Постановляється виробити приготовні заходи, щоби се рішення перевести в життя» [29, с. 5–6].

Рішення конституанти підтримали архієреї УГКЦ митрополит А. Шептицький, єпископ перемишльський Йосафат (Коциловський), єпископ станіславівський Гигорій (Хомишин). Після урочистої служби Божої у Катедрі святого Юра відбулося проголошення Української держави на галицько-буковинських землях [30, с. 24].

Автором декларації та маніфесту, ухвалених конституантою, був Л. Цегельський. Проголошення української державності 19 жовтня 1918 р., як він стверджує, стало першим українським державно-правовим актом у Галичині, а 1 листопада 1918 р. – лише втіленням цього акта в життя. У період підготовки до проголошення української державності у Східній Галичині особливо виразно виявилися організаторські здібності й політична зрілість Л. Цегельського, про що свідчать тогочасні записи у щоденнику його дружини Ольги [31, с. 371–374]. Детальний опис подій, який знаходимо,

ілюструє ґрунтовну організаційну роботу діяча з підготовки та проголошення Української галицької держави, хоч деякі українські вчені доволі скептично оцінюють діяльність Л. Цегельського, звинувачуючи його у занадто «...довірливому ставленні до старої Австрії». Львівський історик С. Макарчук обґрунтовує це двома обставинами – «...особливістю політичної школи західно-українських діячів, сформованої в умовах поваги до права і його букви, а також відсутністю в розпорядженні Української Національної Ради реальної військово-політичної структури, здатної взяти владу силовими методами» [32, с. 45].

Проте Л. Цегельський, описуючи власні відчуття напередодні 1 листопада, згадував про це так: «Назагал все настільки відлагоджене, що остаточно наша справа переможе! Я був упевнений, що ми, політики, зробили своє і завтра вранці далі робитимемо, що треба, – а буде цього аж надто на наші сили! Тепер, уночі, у фізичному захоплені Львова ми були ні при чому. Діло було віддане в руки рішучих молодих людей, а вони своє завдання виконають. Можна спокійно спати, аби збудитись у вільному українському Львові. Чи не дивно це: засинати в Австрії, а прокинутись в Українській державі?...» [33, с. 28].

Ґрунтуючись на маніфесті цісаря Карла I від 16 жовтня 1918 р., Конституційна комісія вирішила, що всі українські землі під протекторатом Австрії становлять одну етнографічну цілісність. Рішення Конституційної комісії були схвалені греко-католицьким єпископатом. Першим головою Української Національної Ради був обраний голова УПР Є. Петрушевич [34, с. 175].

Конституційна комісія вирішила: 1) всі українські землі під протекторатом Австрії становлять одну етнографічну цілісність; 2) вони представляють окрему Українську державу; 3) національні меншини мають вислати до Української Національної Ради своїх делегатів; 4) УНРада має прийняти найближчим часом конституцію для нової держави; 5) УНРада приймає рішення, що на майбутній Мирній конференції український народ

презентуватимуть його представники, бо австрійська влада не має права говорити від імені незалежної України [34, с. 175].

Саме тому, як свідчить Л. Цегельський, у Відні відбувалися переговори з прем'єром Лямашем і доктором Редліхом, намісником Галичини, генералом графом К.-Г. фон Гуйном (1957–1938) про мирне передання влади Українській Національній Раді. «Сплетня, буцімто, українські послы не хотіли перевороту та держались цісарської поли, коли вже Австрія валилась, повстала саме з непорозуміння згаданої акції послів у Відні деякими чи непоінформованими, чи то просто злобними людьми. Українські послы – очевидно – переговорами присипляли увагу поляків, а тимчасом Українська Національна Рада у Львові потиху, але певно готовила переворот. Чи ж була зла тактика, показав результат. На годину 4 рано дня 1 листопада був назначений польський переворот у Львові. Між тим Українці захопили Львів три години скоріше» [35, с.160; 36, с. 31].

28 жовтня 1918 р. на вечірньому засіданні львівської делегатури Української Національної Ради було вирішено перебрати під свій контроль усі запаси продовольства [37, с. 99]. Однак учасники засідання хотіли дочекатися вказівок із Відня [38, с. 58].

Загалом підготовка до перебрання влади у краї проводилася двома шляхами: збройним (революційним) – орієнтації на свої сили під керівництвом Народного та Військового комітетів та мирним (реформування) – за допомогою австрійської влади, який проводила Українська парламентарна репрезентація у Відні [39, с. 11].

У четвер 31 жовтня 1918 р. відбулася спільна нарада УНРади і Військового комітету, під час якої було вирішено терміново здобути владу. «...Як сьогодні не переберемо влади в місті, завтра вже буде запізно» [40, с. 15]. Саме того дня повернувся з Відня доктор Л. Цегельський, але без очікуваного рішення Ради міністрів щодо передання українцям влади в Східній Галичині, тому УНРада вирішила вислати до намісника К. Гуйна делегацію з домаганням передати українцям владу у Львові й Східній

Галичині. Між делегатами були такі: К. Левицький, Л. Цегельський, І. Кивелюк, О. Стефанович, С. Голубович і С. Баран. У приймальній посланці зустрілися з польською делегацією, серед представників якої був лідер людовців В. Вітос. Намісник прийняв їх, але владу не передав, бо не отримав такого наказу з Відня. На аудієнції Л. Цегельський повторив про те, що намісник має отримати наказ із Відня про передачу влади у Львові Українській Народній Раді. Однак К. Гуйн заявив, що Галичина залишатиметься під владою Австрії до вирішення світовим конгресом питання про її політичну долю. При цьому здійснював залякування українських делегатів згаданими німецьким і угорським бойовими підрозділами. Результат «правової» боротьби за владу був відсутнім. Проте Л. Цегельський рекомендував чекати відповідного наказу з Відня 1 листопада [41, с. 46].

Відомо, що такий наказ був висланий з Відня до Львова, але його перехопили поляки в Кракові. Намісник, замість піти назустріч українцям, видав наказ командирові залоги міста генералові Р. Пфедерові ввести стан воєнної готовності [42, с. 177–178].

Шляхом успішного повстання, розпочатого в ніч із 31 жовтня на 1 листопада 1918 р., на території Східної Галичини без особливих ускладнень було встановлено українську владу. Того ж дня, 1 листопада, УНРада звернулася з відозвою «До населення цілої держави», де сповіщалося про перемогу національно-демократичної революції та накреслювалися першочергові кроки, спрямовані на утвердження та зміцнення національної державності. «Український народе! – проголошувалося у відозві. – Голосимо Тобі святу вість про Твоє визволення з віковичної неволі. Від нині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української Держави. З нинішнім днем Українська Національна Рада обняла владу в столичному місті Львові і на цій території Української Держави. Заки будуть установлені органи державної влади в законному порядку, українські організації по містах, повітах і селах мають обняти всі державні, краєві і громадські уряди і в імені

Української Національної Ради виконувати власть. Всім горожанам Української Держави без різниці народності і віросповідання запоручається горожанську, національну і віросповідну рівноправність. Як тільки буде забезпечене й укріплене існування Української Держави, Українська Національна Рада скличе на основі загального, рівного, безпосереднього і тайного виборчого права Установчі Збори, які вирішать про дальшу будучність Української Держави» [43, с. 42–43; 44, с. 250]. Доля суверенної держави вирішувалася не тільки у Львові, а й в інших містах і повітах.

Події 1 листопада 1918 р. у науковій літературі та мемуаристиці часто характеризуються термінами «першолистопадовий зрив» або «першолистопадовий переворот». Щодо цих подій Л. Цегельський вживав поняття «зрив» для окреслення бойових дій польських повстанців, а 1 листопада називав «першолистопадним переворотом», «чином».

На думку українських істориків, терміни «зрив» чи «переворот» щодо висвітлення подій, які розглядаємо, є невдалими. Так, ні у Львові, ні в інших містах Східної Галичини жодного перевороту не відбулося. Як зазначає львівський історик Я. Дашкевич, «...Галичина входила на правах королівства (тому у Львові була резиденція намісника австрійського цісаря) до складу Австро-Угорської монархії. Монархія програла війну з Антантою і вже у жовтні 1918 р. перебувала у стадії політичного колапсу, а частково й хаосу» [45, с. 357].

1 листопада 1918 р. увійшло в історію як визначна дата для населення західноукраїнських земель. Розпочався, як стверджував Л. Цегельський, новий, бажаний і водночас несподіваний етап у житті Східної Галичини та тієї порівняно невеликої групи політичних діячів, які безпосередньо готували захоплення влади у Львові й на усіх землях цього краю із п'ятимільйонним населенням.

Як свідчить Л. Цегельський, за десятки років політичної боротьби, страйків, заворушень, кривавих виборів і демонстрацій він був переконаний в успішному проголошенні та утвердженні української державності: «Віра і

довіра освідомлених мас до нашої організації, до її лідерів були великі. Мені був добре відомий запал, патріотизм, готовність до посвяти наших старшин, розісланих по краю на місця чи розкинутих по казармах і залагах, у містах. У тому я був певен, що цієї ночі – приснопам'ятної ночі – край буде наш» [46, с. 45].

1 листопада 1918 р. разом із українським Збройним чином українські політики знову делегували представників до намісника К. Гуйна з проханням «законним чином» передати владу Українській Національній Раді. Однак К. Гуйн і в нових умовах знайшов привід ухилитися від небажаної місії, заявивши, що як інтернований він «...не може виконувати ніяких правних актів». При цьому порадив звернутися до заступника намісника – українця В. Децикевича. Останній, за відповідним протоколом, передав владу Українській Національній Раді в особі К. Левицького, С. Голубовича, Л. Цегельського та інших. В той самий день українські політики забезпечили супровід колишнього намісника до Відня. Щодо цього К. Гуйн зазначив: «Дякую Вам, панове, за Вашу поведінку не тільки супроти мене, але і супроти всіх тих, котрими я до цієї ночі правив. Ваш народ заслуговує на свободу, бо він чесний і гуманний. В чужині я буду могли всякому сказати, що Ви обійшлись зі мною по-джентельменськи. Бажаю Вам успіху, щоби Ви дали свободу, лад і мир своєму народові і всім горожанам цього краю. Але мені старому здається, що справа не піде так легко, як почалася. Ваші противники – це завзяті люди...» [47, с. 50–51].

Суверенна держава сформувалась на західноукраїнських землях під національно-демократичними гаслами, які об'єднали всі патріотично налаштовані соціально-політичні сили українства.

1 листопада 1918 р. УНРада видала розпорядження про ліквідацію місцевих органів влади та управління на заміну їх новими, українськими. 5 листопада УНРада оприлюднила програмну декларацію, яка проголошувала Західно-Українську державу правовою парламентською республікою, де «...всі громадяни без різниці мови, віри, року, стану чи пола

будуть справді рівні перед правом, а наскрізь демократичний лад... забезпечить верховний голос у державі демосові, масам робочого народу. Український парламент, що його виберуть відразу, тільки-но край заспокоїться, проведе справедливу аграрну реформу в інтересах малоземельних і безземельних. Робітниче законодавство забезпечить трудящим 8-годинний робочий день, благополучну старість і належну охорону праці. Хлібороб і робітник будуть основою і керманичем держави» [48, с. 27].

Того ж дня УНРада оприлюднила ще два документи: відозву «Українські вояки!» і заклик до українського народу «Під оружжя!» [49, с. 323]. У першому висловлювалася найглибша подяка і найвища похвала українським воякам, які взяли владу у Львові та краї. У другому містився заклик до українців вступати до національного війська з чітким визначенням, де мають служити громадяни того чи іншого віку [50, с. 252].

Утворення незалежної західноукраїнської держави було схвально прийнято на Наддніпрянщині, а збройна боротьба галичан проти польської навали викликала широку хвилю відгуків і закликів надати підтримки за Збручем [51, с. 184]. 8 листопада президія Українського національного союзу опублікувала звернення до співвітчизників за підписом В. Винниченка і М. Шаповала, в якому звучали такі слова: «Громадяне! Треба допомогти рідній Галичині. Вірні, чесні українські серця мусять озватися... Ідіть в Добровольчий корпус оборони Галичини і рятуйте наш П'ємонт від руїни» [52, с. 61–62].

Після проголошення ЗУНР найважливішим питанням стало формування уряду держави. Проте поміркованість і нерішучість керівництва УНРади, відсутність організаційної єдності центру з усіма повітами, невизначеність позиції Антанти щодо державності краю спричинили зволікання у формуванні уряду. Тільки 9 листопада 1918 р. Українська Національна Рада створила уряд за назвою Тимчасовий державний секретаріат. Одночасно було вирішено питання про державний лад

Української держави – республіканський; офіційна назва держави – Західно-Українська Народна Республіка. До складу першого Державного секретаріату ЗУНР увійшло 14 державних секретарів, з них 8 – від УНДП, 2 – від УРП, 1 – від ХСС, 1 – від УСДП і 2 – безпартійні. Головою президії та державним секретарем фінансових справ призначено К. Левицького, державним секретарем внутрішніх справ – Л. Цегельського, зовнішніх справ – В. Панейка, військових справ – Д. Вітовського, юстиції – С. Голубовича, земельних справ – С. Барана, торгівлі і промислу – Я. Литвиновича, шляхів – І. Мирона, пошти і телеграфу – О. Пісецького, освіти – С. Смаль-Стоцького, праці та суспільної опіки – А. Чернецького, суспільного здоров'я – І. Куровця, віросповідання – О. Барвінського, публічних робіт – І. Макуха. На правах державного секретарства діяв також харчовий відділ, очолений підприємцем С. Федаком. 10 листопада 1918 р. члени нового уряду склали присягу [53, с. 15].

Формуючи свій уряд, галичани використали як вітчизняний досвід (зокрема періоду Центральної ради), так і зарубіжний. Державний секретаріат був за суттю коаліційним урядом, створеним на багатопартійній основі.

Одним із найважливіших державних актів УНРади став «Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії», ухвалений 13 листопада 1918 р. Ця територія мала охоплювати українську частину колишніх австрійських земель Галичини з Володимирією і Буковини з українськими частинами колишніх угорських столиць (комитатів): Спиш, Шариш, Земляни, Уг, Берег, Угоча, Мармарош (означені таким чином на етнографічній карті австрійського монарха Карла) [54, с. 392; 55, с. 31]. У цьому законі визначалися конституційні засади новоствореної держави, в тому числі її назва, територія, характер влади, вищі її органи, державна символіка. Отже, згідно з Тимчасовим основним законом, ЗУНР розбудовувалася як самостійна,

правова, соціальна і демократична держава, верховенство влади в якій мало належати її народу [56, с. 126].

Будівничі новоствореної держави в стислі терміни створили чіткий апарат державної влади та управління, органи охорони громадського порядку (міліцію і державну жандармерію), розгалужену систему судочинства.

Державний секретар внутрішніх справ, яким став Л. Цегельський, і відповідно секретаріат мали широкі повноваження. В його обов'язки, крім охорони громадського порядку, входила організація адміністративного апарату у Львові та на місцях. Помічником і заступником держсекретаря, за поданням Л. Цегельського, УНРада затвердила Р. Перфецького, адвоката й посла сейму. Йому було доручено забезпечувати внутрішню роботу секретаріату. Сам Л. Цегельський здійснював організацію місцевих адміністрацій. Насамперед були обрані або призначені комісари замість колишніх старост у повітах, розпочалося також формування народної міліції, продовольчих відділів, проводився запис добровольців до українського війська [57, с. 155–157].

Українське населення прихильно поставилося до перших кроків нової влади, але не обійшлося без інцидентів. Особливо напружена ситуація склалася у Бориславі, де виникли конфліктні ситуації. Невдачею закінчилась спроба організувати структури української влади в Перемишлі та деяких інших містах [58, с. 63].

Паралельно Л. Цегельський здійснював діяльність з вдосконалення державного апарату влади. По-перше, 15 листопада 1918 р. за поданням Секретаріату внутрішніх справ був ухвалений Закон «Про доповнення складу Української Національної Ради відпоручниками повітових і міських організацій» [58, с. 63]. Він встановлював квоту, згідно з якою належало дообрати 70 послів. По-друге, 16 листопада УНРада схвалила один з найважливіших актів – «Закон про тимчасову адміністрацію областей Західно-Української Народної республіки» [59, с. 71], який, на думку багатьох дослідників, мав конституційне значення. Згідно з цим законом, на

території ЗУНР залишалося функціонувати австрійське законодавство, за умови, що воно не суперечило інтересам Української держави. Всі адміністративні органи на території ЗУНР були підпорядковані Державному секретаріату. Передбачалися й інші заходи для функціонування державного апарату, місцевого самоврядування, судів, пошти, телеграфу, залізниці тощо [59, с. 71].

Щодо цього періоду зацікавлення дослідників викликає особиста позиція Л. Цегельського у підходах до багатьох аспектів державного будівництва. Дослідження діяльності Л. Цегельського підтверджує, що він дотримувався поміркованих поглядів, керувався правом і сповідував толерантність у ставленні навіть до ворогів. Це не завжди схвалювали радикально налаштовані діячі. За спогадами Л. Цегельського, він неодноразово конфліктував з М. Лозинським, Д. Вітовським та деякими іншими колегами при вирішенні багатьох проблем [60, с. 42–43].

Подібні розбіжності були не тільки професійними суперечками чи непорозуміннями. Йшлося про принципові положення, а саме різні підходи до вирішення проблем державного будівництва. Аналізуючи один із таких конфліктів, викликаний виступом М. Лозинського, Л. Цегельський, зокрема, наголошував: «Ось тут і виявились між нами дві протилежні ідеології – позитивно-консервативна, об'єднуюча і державотворча, з одного боку, та негативна, ненавистю лиш керована й роз'єднуюча – з іншого. Виявили себе тут дуже різні психології: перша – «психологія культурних людей зі старих родин, котрі почувалися рівними в польській стороні і трактували колишніх польських правителів, хоч і холодно, але чемно; друга – психологія, яку влучно характеризує українська народна приказка: «Не дай Боже з Івана пана» [60, с. 57–58]. Таку позицію довготривало населення сприймало як вияв панської пихи та нещадно висміювало це. Нині, збагачені історичним досвідом, науковці дещо переоцінили те, що пов'язано з консерватизмом, оскільки революційна риторика й дії часто демонстрували негативні наслідки у політичних відносинах.

Л. Цегельський звернув увагу на цікавий історичний факт, не зафіксований у науковій літературі. Він акцентував на тому, що противниками українців у Східній Галичині були не польська аристократія, а польські міські «демократичні» й соціалістичні елементи, польська інтелігенція, буржуазія та молодше духовенство. Л. Цегельський згадує, що на чолі польського уряду у Варшаві, який розпочав перемовини, у 1918 р. перебували два галицько-польські соціалісти – І. Дашинський та В. Морачевський, і вдається до аналогії, що й у Східній Україні московські пролетарії та «народні демократи» були «...куди жорстокіші і захланніші від московського панства» у ставленні до українських самостійницьких змагань [60, с. 58–59].

Напружена ситуація у Львові, щораз більша загроза на західних і південних кордонах ЗУНР змушували якнайшвидше звернутися за допомогою до гетьмана П. Скоропадського, оскільки він схвально висловлювався про січовиків і, як згадував Л. Цегельський, «...приймав галичан сотками до державної служби», передбачав використати Окремий загін Українських січових стрільців полковника Є. Коновальця як залогу Києва. Крім того, проводив тривалу дипломатичну боротьбу з Австрією щодо надання Галичині автономії [61, с. 2].

Проте недовготривалі взаємовідносини між урядом ЗУНР і Гетьманатом дещо ускладнилися: галичан відлякувала пронимецька орієнтація і федералістська спрямованість політики П. Скоропадського – можливість опинитися під «опікою» «...единой и неделимой России». Відповідно невдовзі відбувся діалог із Директорією, яка після збройного повстання 15 листопада 1918 р. прийшла до влади [62, с. 296–297].

Загалом майбутнє УНР ставало непередбачуваним. Економічна руїна, політична та соціальна нестабільність, невизначеність кордонів підштовхували Директорію до укладення військово-політичного договору із ЗУНР і об'єднання Галицької та Наддніпрянської армії проти агресорів.

У Львові тривали в цей період жорстокі бої: війна проходила зі змінним успіхом, але з перевагою поляків. З 21 на 22 листопада 1918 р. українці втратили Львів. Учені досі з'ясовують причини цієї поразки, вказуючи на невідповідність сил, погану орієнтацію у місті українських вояків, які походили переважно із селян, слабкість командування, відсутність належного озброєння та амуніції, очікуваної допомоги зі Сходу України, незрівняно гіршу організацію ходу боїв з боку українських командирів тощо [63, с. 67].

Л. Цегельський детально подає хроніку битви за Львів. Він із однаковою повагою ставиться до героїчних вчинків як з боку українців, так і поляків. Описуючи, зокрема, героїзм українських вояків, Л. Цегельський особливо відзначає добровільні частини під командуванням отамана А. Долуда, який став майже міфічним героєм: «Бо був це не лише вибух численної степової козацької енергії (таким вибухом були і Зелені, Махни та інші «отамани» з 1916 по 1920 р.); мав він ідею – і то високу, вельми високу ідею. Ідею соборності України» [63, с. 67].

24 листопада 1918 р., згідно з постановою Держсекретаріату ЗУНР, із м. Золочева, де тимчасово перебував уряд після здобуття Львова, до Києва виїхала друга галицька делегація на чолі з Л. Цегельським (першу дипломатичну делегацію молодій галицькій республіці в особі членів Національної ради представляли О. Назарук і В. Шухевич) [64, с. 351]. Вона отримала завдання продовжити переговори з Києвом щодо союзу і допомоги. Переговори належало проводити з Директорією.

І хоч Л. Цегельський з великою підозрою та недовірою поставився до Директорії, яка, на його думку, не була легітимною, адже «...становила собою об'єднання тільки соціалістів, метою якого було повалення гетьмана та створення соціалістичної республіки», вести переговори довелося саме з цією владою. Більшість правих політиків Галичини, а серед них і Л. Цегельського, не влаштувала соціалістична орієнтація частини провідників УНР і навіть їхня готовність прийняти радянську платформу, хоча, як вони стверджували,

не московську, а українську. Вихованих у легітимному дусі галичан лякала анархія, руйнівний революційний деспотизм й отаманщина – жахіття, які описав Л. Цегельський у своїх спогадах [63, с. 148].

30 листопада 1918 р. делегація – міністр Л. Цегельський і Д. Левицький – прибула у ставку Директорії у Фастові та зустрілися з В. Винниченком, П. Андрієвським, Ф. Швецем та А. Макаренком. Галичан зустріли доволі приязно. 1 грудня прибув із фронту С. Петлюра (який не раз бував у довоєнному Львові), і переговори набули конструктивного характеру [65, с. 297]. Після бурхливих перемовин представники Директорії погодилися з пропозицією галицької делегації розпочати підготовку до злуки обох українських держав та надати допомогу галицьким військам під Львовом. При цьому Л. Цегельський настояв на галицькій автономії. Як згадував Л. Цегельський, завдяки С. Петлюрі всі питання було вирішено позитивно. Того ж дня у Фастові укладено перший міждержавний Прелімінарний (передвступний) договір про злуку «...обох українських держав в одну державну одиницю» [66, с. 108]. У перших двох пунктах, зокрема, наголошувалось:

«1. Західно-Українська Народна Республіка заявляє цим непохитний намір злиття в найкоротшій часі в одну велику державу з Українською Народною Республікою, значить, заявляє свій намір перестати існувати як окрема Держава, а натомість увійти з усією своєю територією й населенням, як складова частина державної цілості, в Українську Народну Республіку.

2. Українська Народна Республіка заявляє цим рівно ж свій непохитний намір злиття в найкоротшій часі в одну велику державу з Західно-Українською Народною Республікою, значить, заявляє свій намір прийняти всю територією й населення Західно-Української Республіки, як складову частину державної цілості, в Українську Народну Республіку» [66, с. 108–109].

Викликає, однак, здивування той факт, що, прийшовши до влади, Директорія в програмній Декларації від 26 грудня 1918 р. не згадала

проблеми соборності українських земель, хоча 1 грудня підписала у Фастові з представниками ЗУНР Передвступний договір про майбутню злуку двох республік. Очевидно, виявилася в цьому разі певна недооцінка авторами програмного документа цього питання [67, с. 359].

Надаючи важливого значення об'єднанню з Великою Україною, керівництво ЗУНР прагнуло якнайшвидше ратифікувати Передвступний договір. Перешкоджав цьому несприятливий перебіг воєнних дій. Західноукраїнський уряд змушений був незабаром залишити Львів і переїхати спочатку в Тернопіль, а згодом у Станіславів (нині Івано-Франківськ). Саме там 3 січня 1919 р. на першому засіданні УНРади була одностайно прийнята Ухвала про Злуку ЗУНР з УНР [68, с. 4].

Про поїздку до Києва, її результати, а також про ситуацію на сході України членам галицького уряду доповів Л. Цегельський. Згадуючи цей момент, він писав: «Піднявся я з двома аркушами паперу в руці: один – оригінал договору у Хвастові, датований 1 грудня 1918 р., а другий – проект резолюції, яку я маю запропонувати Українській національній Раді до ухвалення. Обидва документи укладені мною. Я сам, признаюся, в урочистому настрої, свідомий того, що відбувається великий, приснопам'ятний акт з історії українського народу, що оце за яких десять хвилин народиться – бодай у принципі, в юридичному виразі волі українського народу Галичини й Буковини – соборна Українська держава. Я говорив коротко. Підкреслив, що історичним ідеалом українського народу є політична незалежність і політична єдність усієї української землі в суверенній Українській державі. Від смерті Ярослава Мудрого (1054 р.) ми вперто стреміли до здійснення цього ідеалу» [69, с. 210].

Після виступів кількох послів резолюція була прийнята одностайно, через акламацію. «Українська Національна Рада, – зазначалося в ній, – виконуючи право самоозначення Українського Народу, проголошує торжественно з'єдинене з нинішнім днем Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою.

Зміряючи до найскорішого переведення сеї злуки, Українська Національна Рада затверджує Передвступний договір про злуку, заключний між Західно-Українською Народною Республікою і Українською Народною Республікою дня 1 грудня 1918 р. у Хвастові, та поручає Державному Секретаріатови негайно розпочати з київським правительством для сфіналізованя договору про злуку.

До часу, коли зберуться Установчі Збори з'єднаної Республіки, законодавчу владу на території бувшої Західно-Української Народної Республіки виконує Українська Національна Рада.

До того ж самого часу цивільну і військову адміністрацію на згаданій території веде Державний Секретаріат, установлений Українською Національною Радою, як її виконуючий орган» [70, арк. 1].

Слід зауважити, що на згаданому історичному засіданні УНРади були присутні представники від Закарпаття, які склали заяву про прагнення приєднатися до Соборної країни і висловили прохання щодо надання допомоги з боку ЗУНР та УНР у звільненні від угорської влади [71, с. 255].

На честь омріяного впродовж віків єднання українського народу відбулися святкові маніфестації мешканців різних міст краю. Історичний документ радо зустріла Галицька армія.

Однак 12 січня на засіданні Ради держсекретарів несподівано розгорілася нова дискусія про можливу «страту» суверенності ЗУНР. Була пропозиція спершу провести вибори до Трудового конгресу. Проте більшість міністрів ухвалили не проводити виборів і надіслати делегацію (65 осіб) з урядовців і парламентарів ЗУНР до Києва для «нотифікування» Акта Злуки [72, арк. 9].

Л. Цегельський 13 січня 1919 р. склав повноваження секретаря внутрішніх справ і повністю присвятив себе закордонним справам. Номінально він був заступником секретаря зовнішніх зносин. Оскільки В. Панейко перебував у Версалі, де мала відбутися конференція союзників, Л. Цегельському доводилося займатися організацією роботи секретаріату,

підготовкою й реалізацією Акта Злуки 22 січня 1919 р., вирішувати інші нагальні справи [73, арк. 3].

Для «урочистого нотифікування» цієї ухвали, завершення оформлення злуки двох республік, а також для участі в роботі Трудового конгресу України рішенням Президії УНРади і Ради державних секретарів вранці 16 січня галицька делегація на чолі з віце-президентом УНРади Л. Бачинським вирушила до Києва. До її складу входили члени уряду та УНРади Л. Цегельський, С. Витвицький, Д. Вітовський, Р. Перфецький, В. Стефанік (разом 36 осіб) [73, арк. 3].

Президія галицької делегації розмістилася у готелі «Континенталь», більша частина делегації – в сусідньому «Гранд-готелі» на Хрещатику. Пополудні відбулися збори галицької делегації. Через кілька годин Осадний корпус Києва – січові стрільці – влаштував для земляків святкову вечерю, на якій виступили полковники Є. Коновалець і Р. Дашкевич, а також гості – Л. Цегельський, Т. Старух. Відкриття конгресу перенесено з 19 на 22 січня, оскільки не вистачало кворуму: через заметілі з перебоями працював залізничний транспорт, подекуди здійснювались перевибори делегатів [74, с. 300].

Об'єднавчий рух, який наприкінці 1918 – початку 1919 р. охопив Україну, досягнув у двадцятих числах січня апогею. Центр його перемістився в столицю УНР. У ті дні київські часописи публікували гасла, статті, інформації, інтерв'ю та інші матеріали, присвячені об'єднанню українських республік. Особливу увагу серед них привертала публікація Грамоти УНРади ЗУНР від 16 січня 1919 р., адресованої Директорії, в якій містилась Ухвала УНРади від 3 січня 1919 р. про злуку ЗУНР з УНР. 21 січня її видрукувала «Робітничка газета», 22 – «Україна», «Нова рада» та інші. Цей документ був опублікований також у першому числі нового журналу «Закон і право» [75, с. 266].

Українське громадянство з нетерпінням очікувало відповіді Директорії на нього та відкриття Трудового конгресу України, який мав законодавчо затвердити об'єднання республік [75, с. 266].

Планувалося спочатку, що цей захід відбудеться 20 січня. З огляду на це деякі газети, зокрема «Україна», «Робітнича газета» та інші, опублікували, посилаючись на канцелярію Директорії, оголошення про те, що в понеділок, 20 січня, об 11 год. на Софійській площі відбудеться урочисте проголошення Акта Злуки Східної і Західної Українських Республік, а після цього Директорія разом з представниками ЗУНР відбуде до міського оперного театру для відкриття Трудового конгресу України [76, с. 11].

Окремі часописи («Киевское эхо» та ін.) видрукували 20 січня навіть заголовки на першій сторінці про те, що «...сьогодні (20 січня) відбудеться урочисте проголошення Акта Злуки і відкриття Трудового конгресу». Однак через те, що на вказану дату через обставини військового часу не змогли вчасно з'явитися багато депутатів, ці заходи були перенесені.

Директорія і Рада народних міністрів вирішили провести урочисте святкування об'єднання УНР і ЗУНР 22 січня. Це було не випадково, оскільки цей день збігався з річницею історичного Четвертого універсалу Української Центральної Ради, згідно з яким УНР проголошувалася самостійною, незалежною суверенною державою українського народу. Отже, 22 січня став днем подвійного всенародного свята – незалежності та соборності.

Обговоривши 20 січня справу об'єднання УНР і ЗУНР, Рада народних міністрів ухвалила: 1) призначити урочисте святкування об'єднання України на 22 січня; 2) доручити міністру освіти організацію цього свята; 3) оголосити на ньому декларацію Директорії про об'єднання УНР і ЗУНР; 4) асигнувати на витрати для влаштування свята 100 тис. карбованців; 5) у зв'язку зі святом об'єднання надіслати до Галичини делегацію з представників уряду в складі міністрів народної освіти, пошт і телеграфів,

земельних справ. Крім того, уряд висловив побажання, щоб у складі цієї делегації було введено також представника Директорії [77, с. 4].

Детальний план урочистого святкування об'єднання українських земель був розроблений міністром освіти І. Огієнком. Наступного дня цей план обнародовано пресою. У підготовці свята брали участь не лише державні органи, а й політичні партії та громадські організації. Не перебувала осторонь цієї події також українська Церква [77, с. 4].

Пізно ввечері 21 січня питання об'єднання республік в одне державне ціле майже три години знову розглядалося на спільній нараді керівництва УНР з делегацією ЗУНР. Його обговорення мало непростий характер, оскільки внаслідок успішного наступу військ більшовицько-радянської Росії становище УНР із кожним днем різко погіршувалось і галичани небезпідставно побоювалися, що Україна може бути поглинута Великоросією. Крім того, вони домагалися, щоб обидві частини України об'єдналися проти Польщі, а також щоб Директорія не втручалася в соціальну, особливо земельну, політику в Галичині, оскільки були занепокоєні її лівацьким курсом. Директорія з розумінням поставилася до побоювань західних українців і для врятування соборності прийняла їхні застереження «...включно з твердженням, що Західна Україна застерігає собі право відділитися від Східної України, якщо б дійшло до якої-небудь федерації з Росією» [78, с. 118].

Після закінчення спільної наради Рада народних міністрів УНР у ході короткотривалого обговорення питання про об'єднання республік (засідання тривало 45 хвилин і завершилось о 00 год. 30 хв. у ніч на 22 січня) одноголосно постановила: «З'єднання Української Народної Республіки з Західно-Українською Народною Республікою ухвалити» [79, с. 120]. На ранок Директорія підготувала остаточний текст Універсалу соборності.

Так, настав день 22 січня 1919 р., який ввійшов в історію України як велике національне свято – День соборності України. Що ж діялося в той історичний день на Софійському майдані столиці УНР? Відбувались ці події в

середу. Від ранку місто набуло святкового вигляду. На будинках державних установ майоріли національні синьо-жовті прапори, балкони прикрашали килими і полотна з українськими малюнками. Особливо були удекоровані будинки на Софійському майдані й сусідніх вулицях. Вхід з Володимирської вулиці на Софійський майдан прикрасила тріумфальна арка, де зверху містилось пано, а з обох боків старовинні герби України й Галичини. Об 11 год. на площу під звуки духових оркестрів почали прибувати українські військові підрозділи, сходились люди. З усіх київських церков прибули хресні ходи [80, с. 266].

Близько 20 год. біля пам'ятника Б. Хмельницькому з'явилися члени Трудового конгресу і Українського національного союзу, делегація ЗУНР, члени Ради народних міністрів, вищі старшини української армії, представники дипломатичного корпусу. З Софійського собору на площу також вийшло духовенство з хоругвами [81, с. 407].

Прибули члени Директорії на чолі з В. Винниченком. Військовий оркестр виконав національний гімн «Ще не вмерла Україна». У відповідь залунали звідусіль вигуки «Слава!». Після цього відбувся кульмінаційний момент свята [81, с. 407].

Розпочалися урочистості промовою голови західноукраїнської делегації, заступника президента УНРади ЗУНР Л. Бачинського. В ній він, зокрема, зазначив: «Світла Директоріє, Високий Уряде Української Народної Республіки! На цій історичній площі столичного міста Києва стаємо оце ми, законні й вільними голосами нашого народу обрані, представники Західної України, а саме Галичини, Буковини і Закарпатської Русі та доносимо Вам і запевняємо прилюдно перед усім народом України, перед усім світом і перед лицем історії, що ми, український нарід західноукраїнських земель, будучи одною кров'ю, одним серцем і одною душею з усім народом Української Народної Республіки, власною нашою волею хочемо й бажаємо оновити національну державну єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого і Ярослава Мудрого, а до якої стреміли наші великі гетьмани –

Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Від сьогодні Західна Україна лучиться в одно нерозривне тіло, в Соборну й Суверенну Державу. У виконанні того я прошу пана д-ра Льонгина Цегельського, Державного секретаря закордонних справ Західньо-Української Народної Республіки відчитати грамоту від Західньо-Української Народної Республіки до Директорії Української Народної Республіки» [81, с. 407].

Ставши обличчям до членів Директорії, Л. Цегельський оповістив вірчу грамоту, основу якої становила Ухвала УНРади від 3 січня 1919 р. про об'єднання ЗУНР із УНР. Щоб акцентувати присутнім представникам зарубіжних держав на міжнародному значенні цього акта, член західноукраїнської делегації доктор Я. Олесницький прочитав його французькою мовою [81, с. 407].

Після цього грамота урочисто була вручена голові Директорії В. Винниченку. Приймавши її, В. Винниченко привітав делегацію західних українців короткою промовою, в якій наголосив на історичному значенні Акта соборності.

На підтвердження ратифікації договору від 1 грудня 1918 р. і ухвали УНРади від 3 січня 1919 р. голова Директорії попросив члена Директорії професора геології Ф. Швеця проголосити Універсал Директорії УНР [82, с. 191].

Враховуючи важливість цього історичного документа, подаємо нижче повністю його текст. При цьому зазначимо, що з часу своєї появи він публікується в різних виданнях не лише за різними назвами (Акт Злуки, Акт соборності, Акт об'єднання, Універсал соборності тощо), а й з певними, хоча й не дуже істотними, редакційними відмінностями. Відповідно подаємо цей документ за публікацією в першому номері щоденної урядової газети «Вісник Української Народної Республіки», де його було вміщено за назвою «Універсал Директорії Української Народної Республіки». «Іменем Української Народної Республіки, – як зазначалось у документі, – Директорія оповіщає Народ Український про велику подію в історії землі нашої

Української. 3 січня 1919 року в м. Станіславові Українська Національна Рада Західної Української Народної Республіки, як виразник волі всіх українців бувшої Австрійсько-Угорської імперії і як найвищий їхній законодавчий чинник, торжественно проголосила злуку Західної Української Народної Республіки з Наддніпрянською Народною Республікою в одноцільну суверенну Народну Республіку. Вітаючи з великою радістю цей історичний крок західних братів наших, Директорія Української Народної Республіки ухвалила тую злуку прийняти й здійснити на умовах, які зазначені в постанові Західної Української Народної Республіки від 3 січня 1919 року. Однині воєдино зливаються століттями водірвані одна від одної частини Єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина і Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирили кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка. Однині Народ Український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними дружніми зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну самостійну Державу Українську на благо і щастя всього її трудового люду.

22 січня 1919 року у м. Києві. Голова Директорії В. Винниченко. Члени Директорії: Петлюра в. р., Андрієвський в. р., Макаренко в. р. Член-секретар Ф. Швець в. р. Керуючий справами Директорії І. І. Красковський в. р.» [83, арк. 5].

Закінчивши читання Універсалу соборності, Ф. Швець під схвальні вигуки присутніх і у супроводі церковних дзвонів передав його текст Л. Цегельському. Багатотисячна урочистість під давніми стінами Софії завершилася молебнем із побажанням многоліття Директорії, Уряду, війську, українському народові.

Так, святкування з нагоди об'єднання ЗУНР з УНР у Києві продовжувалося. 22 січня з 19 год. майже до півночі в Українському національному клубі відбувалися банкет і урочисте вшанування західноукраїнської делегації.

Зі змістовною промовою виступив на вечорі В. Винниченко. Л. Цегельський відзначив важливість якнайшвидшої ліквідації психологічних кордонів, які виникли між західними та східними українцями внаслідок впливу різних культур. Промовець наголосив на необхідності утворення єдиної загальноукраїнської культури [84, с. 413].

Наступного дня, 23 січня 1919 р., о 16-й год. 45 хв. у приміщенні Київського оперного театру розпочав роботу Конгрес трудового народу України.

Загалом, за твердженням В. Винниченка, конгрес виявився «спокійним» і «покірливим» [85, с. 243]. Відтепер ЗУНР стала називатися Західна область Української Народної Республіки (ЗОУНР) [86, с.11].

Описуючи перебування галицької делегації на урочистостях під час злуки в Києві, Л. Цегельський зазначав: «Здається, що від часів, як галичанин, Петро Конашевич-Сагайдачний, у Києві, на Подолі, фундував Братську школу, а галичани-професори – Кніжницький і Плетенецький – організували її (біля 1615 р.), не було такої «інвазії» Галичан у Києві й такого напливу Галицького духа – зрівноваженого, зріло, організуючого, консервативного, Сильно національного, державницького, всеукраїнського духа. І кияни, здається, зрозуміли значення цієї галицької інвазії та піддавалися їй. Наче відчули, що оці галичани мають якесь національне післанництво: заціплювати, скріпляти та формувати ідею української державності та соборності» [87, с. 318–319].

Л. Цегельський наголошував, що Київ вплинув на свідомість галичан. Вони в результаті цих подій стали більшими українськими соборниками, адже у столиці галичани разом із представниками всіх земель творили нову всеукраїнську історію, свідомо вливалися у загальноукраїнське русло. «До Києва їхали галичани, – як зазначав Цегельський, – з Києва вертали всеукраїнцями» [87, с. 319]. Згодом таке всеукраїнство неодноразово, інколи навіть фатально, відобразилося на політиці й долі багатьох галичан, хоча соборниками вони залишалися назавжди. Однак тоді, як зауважував

Цегельський, «...чар Києва – матері всіх городів українських, символу всієї України – був надзвичайний» [87, с. 319].

Проте навіть працюючи в уряді УНР, Л. Цегельський як державник і соборник не сприймав дій Директорії, зокрема її соціалістичного характеру. Особливо його вразив склад делегатів Трудового конгресу, в якому взяли участь 600 осіб, з яких 550 вважали себе соціалістами і тільки 50 представників західноукраїнської делегації – несоціалістами. Доречно зазначити, що близько 100 делегатів Трудового конгресу репрезентували інші національні меншини, тобто неукраїнці, серед яких було багато противників української державності. Очевидним передусім було те, що ні українські націоналістичні групи М. Міхновського та І. Луценка, ідейно наближені галичанам, ані українські хлібороби-демократи (група братів Сергія і Володимира Шеметів), ані українські хлібороби-державники (група Миколи та Михайла Коваленків), хоча останні дві репрезентували найсильніші та найважливіші верстви населення, не мали ніякого представництва у Трудовому конгресі. Ці групи недопущено як «реакційні» та «буржуазні», а це Л. Цегельський вважав великим політичним промахом Директорії, що дуже знизило загальноукраїнське значення конгресу [87, с. 319–320].

«Якби не присутність галичан і буковинців на Конгресі, – як зазначав Л. Цегельський, – був би це не конгрес України, а тільки конгрес соціалістів з України». Діяч наголошував на відсутності у наддніпрянської інтелігенції політичного та державницького мислення, що було продемонстровано на конгресі, вважав тогочасних наддніпрянських керівників соціалістичними мрійниками, а не державними мужами [87, с. 320].

Згодом це виявилось у практичному втіленні соборності та єдиної української політики, хоча об'єднання УНР і ЗУНР мало об'єктивні історичні, ідейні та правові підстави. Воно ґрунтувалось на справедливих і найзаповітніших прагненнях широких мас і було закріплено відповідними найвищими державноправовими актами двох українських республік – ЗУНР і

УНР, а також загальноукраїнським парламентом – Трудовим конгресом. Однак через непереборні об'єктивні обставини до повної співпраці урядів УНР і ЗУНР не дійшло [87, с. 320].

Проте слід зазначити, що в успішному проведенні Акта Злуки з ініціативи провідних галицьких і східноукраїнських політиків чи не найвагомішою, якщо йдеться про політичну акцію, була роль Л. Цегельського. Це був найпомітніший аспект його державницьких, у тому числі й дипломатичних, зусиль.

Загалом підсумовуючи державотворчу діяльність Л. Цегельського в період національно-визвольних подій 1918–1919 рр., можемо констатувати, що ця постать належить до когорти визначних діячів творення державності в 1918–1919 рр., які визначалися патріотизмом, ораторськими здібностями та активною державно-політичною позицією. Цілеспрямована позиція Л. Цегельського щодо реалізації української державної ідеї виявлялась у всіх подіях та рішеннях за його участю. Очолюючи провідні міністерські відомства, від функціонування яких залежали важливі державні рішення, Л. Цегельський був у постійному пошуку діалогу між наддніпрянськими та галицькими діячами через численні місії, зустрічі, переговори, а в підсумку стояв біля витоків проголошення Акта соборності українських земель.

Таким чином, у період національно-визвольних змагань Л. Цегельський поряд з іншими чільними діячами ЗУНР доклав чимало зусиль для збереження державності на західноукраїнських землях. Проте численні прорахунки у внутрішній та зовнішній політиці керівників молодого держави не дали змоги втілити в життя споконвічні прагнення українського народу – жити в соборній, незалежній державі.

4.2. Внесок Л. Цегельського у розвиток української дипломатії (1918–1923 рр.)

У надзвичайно складних умовах польсько-української війни та міжнародної ізоляції керівництво Західноукраїнської держави приступило до організації власної дипломатичної служби, центрального апарату зовнішньополітичного відомства, завданням яких було встановлення відносин насамперед із сусідніми державами, країнами Антанти та пошуки союзників у боротьбі з польською агресією. Цей процес розгорнувся на початку 1919 р., коли уряд ЗУНР після втрати 22 листопада 1918 р. Львова перебрався до Тернополя, а на початку січня 1919 р. – до Станіслава. Станіславівський період для Л. Цегельського змінив характер його державотворчої діяльності [88, с. 425].

4 січня 1919 р. на черговій сесії Української Національної Ради затверджено новий склад уряду Західноукраїнської Народної Республіки. Президентом (головою) уряду – Ради державних секретарів було затверджено С. Голубовича, який обійняв цю посаду в грудні 1918 р. після відставки К. Левицького. Як і в першому від 9 листопада 1918 р., так і в другому уряді, сформованому 4 січня 1919 р., посаду Державного секретаря закордонних справ посів відомий громадсько-політичний діяч, головний редактор газети «Діло», один з лідерів Національно-демократичної партії та прихильник антантівського вектора зовнішньої політики В. Панейко. Його заступником став провідний діяч УНДП, адвокат і журналіст Л. Цегельський. Коли обов'язки держсекретаря закордонних справ після від'їзду до Парижа В. Панейка перебрав голова уряду С. Голубович, Л. Цегельський керував секретаріатом до 12 лютого, оскільки ці функції надалібули передані С. Вітвицькому. У середині березня до керівництва секретаріатом прийшов знаний юрист, громадсько-політичний діяч, член УНДП М. Лозинський, згодом активний учасник дипломатичних місій і

міжнародних переговорів. З листопада 1919 р. справами відомства керував безпосередньо Є. Петрушевич [89, с. 359].

Варто акцентувати увагу на одному з фактів, коли гетьманський міністр закордонних справ Д. Дорошенко призначив Л. Цегельського в 1918 р. своїм радником. І хоча Л. Цегельський не встиг приступити до виконання обов'язків у МЗС Української Держави, проте цей факт свідчить, що політик із Галичини був знаний за межами Західної України [89, с. 359].

Очоливши відомство зовнішніх справ ЗУНР, Л. Цегельський зіткнувся із багатьма проблемами. Він стверджував: «Людей, котрі надавалися б до такої служби, можна було полічити на пальцях однієї руки.., не існувало традиції й досвіду в такій політиці» [90, с. 217]. Відповідно проблема фаховості серед кадрового персоналу в секретаріаті знову постала на порядку денному. Л. Цегельський у цей період прийняв на роботу адвокатів Я. Олесницького та С. Витвицького, які за його ініціативою були призначені заступниками секретаря. Важливо зауважити, що прийняті на роботу мали досвід стажувань за кордоном та володіли іноземними мовами. У такому складі секретаріат працював до лютого 1919 р. Наголосимо, що перший місяць очолювання зовнішньополітичного відомства Л. Цегельським відзначений двома важливими справами. Серед них організація Державного секретаріату закордонних справ і закордонних представництв та остаточне проголошення злуки ЗУНР із УНР у Києві [91, с. 145–146].

Структура Державного секретаріату закордонних справ відповідала міжнародним стандартам і забезпечувала виконання покладених на відомство завдань, хоча не була настільки розгалуженою, як у подібних органах Гетьманату чи Директорії УНР. Отже, у складі секретаріату було створено три відділи: 1) дипломатичний, який керував формуванням і діяльністю дипломатичних представництв за кордоном та підготовкою робочих документів, зокрема дипломатичних нот; 2) преси – виконував пропагандистські та контрпропагандистські функції й вивчав закордонну пресу; 3) консульський [92, арк. 33–39].

Одним із найважливіших завдань секретаріату було заснування представництв за кордоном, передусім у сусідніх країнах, що постали на території Австро-Угорської імперії. До цього спонукала польсько-українська війна, що потребувало забезпечити кордони держави та знайти союзників. Отже, терміново створюються дипломатичні представництва, що через відсутність визнання ЗУНР не могли мати статусу посольств, але фактично виконували їхні функції [93, с. 347–348].

На Державний секретаріат закордонних справ було покладено також формування і керівництво діяльністю надзвичайних дипломатичних місій для ведення переговорів з урядами чи представниками Гетьманату П. Скоропадського і Директорії УНР, делегаціями Антанти, що прибували в Галичину під час польсько-української війни, а також українських делегацій недипломатичного характеру, зокрема Л. Цегельського, Л. Мишугу скеровано в США, О. Назарука, І. Боберського – в Канаду, П. Карманського – в Південну Америку, де були потужні угруповання галицької діаспори [94, с. 427].

Очолюючи зовнішньополітичне відомство, Л. Цегельський, як це не було складно в умовах польської збройної агресії проти Західної України, вживає практичних заходів щодо «економізації» зовнішньої політики. Саме тоді вперше в українській історії (якщо не брати до уваги окремих аспектів у проведенні Брестських переговорів) міжнародний курс України починає будуватися з урахуванням економічних інтересів держави. Проте хоча помітних успіхів у цьому напрямку не було, але, зважаючи на короткий термін існування ЗУНР – ЗОУНР, згаданий прецедент є значимим [94, с. 427].

Загалом курс зовнішньої політики, що реалізувався Л. Цегельським, базувався на положеннях постанови Української Національної Ради від 10 листопада 1918 р., що визначала стратегічним пріоритетом об'єднання всіх українських земель у єдиній і неподільній державі. Ця постанова була прийнята за активної участі Л. Цегельського, якого вважали одним із

найбільш авторитетних членів УНРади. Отже, можна стверджувати, що саме цю зовнішньополітичну лінію намагалися проводити усі його наступники, доки Варшавська угода 1920 р. і пов'язані з нею події остаточно не розірвали державну єдність УНР.

Як найважливішу частину реалізації Державним секретарем закордонних справ своєї зовнішньополітичної концепції, можна розцінювати участь діяча у подальшому процесі возз'єднання ЗУНР і УНР. Л. Цегельський бере безпосередню участь у підготовці «Ухвали Української Національної Ради з дня 3 січня 1919 року про злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою», яку від імені ЗУНР він підписує спільно з Д. Левицьким [95, с. 410–411].

Важливо також, що Л. Цегельському вдалося в ході переговорів про об'єднання отримати відповідні гарантії від прибулої до Галичини делегації УНР на чолі з членом Ради народних міністрів М. Шаповлом щодо збільшення обсягів надання необхідної військової та фінансової допомоги у війні з Польщею. Це дало можливість протистояти польській агресії й використовувати цей час для реалізації спроби отримати військово-політичну підтримку від держав Антанти [96, с. 249–250; 97, с. 161].

Як згадувалось у попередньому підрозділі, 16 січня 1919 р. у складі державної делегації ЗУНР керівник західноукраїнської дипломатичної служби відбуває до Києва, де об'єднання ЗУНР і УНР оформлюється офіційно за нормами міжнародного права. Саме Л. Цегельському було передано від імені уряду УНР Універсал Директорії УНР про Злуку із Західною Україною [98, арк. 3].

Після Акта Злуки 22 січня 1919 р., відповідно до протоколу, який підписали західноукраїнська делегація і Директорія УНР про створення єдиного державного об'єднання, Л. Цегельський як державний секретар закордонних справ ЗУНР автоматично отримав посаду першого заступника чи, як тоді називали, «товариша міністра закордонних справ» Української Народної Республіки. Однак цей пост був номінальний – Л. Цегельський до

Києва не переїхав. Проте як представник УНР здійснив кілька закордонних поїздок [99, арк. 7].

До проголошення Акта Злуки обидві українські держави співпрацювали тільки у військовій сфері. У зовнішній політиці як УНР, так і ЗУНР, вели свій політичний курс незалежно одна від одної. Закордонні представництва УНР та ЗУНР представляли та захищали інтереси обох українських республік без узгодження дій між собою. Тільки після 22 січня 1919 р. відбулося формальне злиття зовнішньополітичних відомств республік. Закордонні представництва ЗУНР (крім дипломатичних місій в Австрії, Угорщині та Чехословаччині) об'єднувались із дипломатичними місіями УНР [99, арк. 7].

Слід зауважити, що проголошення Акта Злуки та об'єднання із ЗУНР чимало політичних діячів Наддніпрянщини сприйняли неоднозначно. Голова Ради народних міністрів І. Мазепа у спогадах наголошував, що політики обох частин, не лише УНР, виявили неготовність до спільної боротьби «соборним фронтом». Вважав, що наддніпрянці та галичани мали різний рівень громадсько-політичної, державної та правової свідомості, що не могло не вплинути на відносини в складних умовах українського військового протистояння на трьох різних фронтах: більшовицькому, польському, денікінському [100, арк. 120–127; 101, с. 218].

Не заперечуючи загалом важливості морально-політичного значення події, В. Винниченко до неї ставився скептично. Насамперед він вважав, що «...більшість Національної Ради складалась з представників дрібнобуржуазних партій, з парламентських і соймових послів, у більшості своїй націонал-демократів ... з обмеженим, обсмоктаним псевдоевропейською цивілізацією світоглядом». Отже, за В. Винниченком, керівництво ЗУНР не сприймало революційного духу Наддніпрянської України й лише під тиском народу «...мусіло піти на уступки й згодитися на з'єднання. Але це було тільки формальне поєднання» [102, с. 395–398].

М. Шаповал вважав, що через значну відмінність соціально-політичних і економічних характеристик УНР і ЗУНР «...не мали підстав для органічного об'єднання. На відміну від УНР, де влада свідомо формувалася Директорією так, щоб вона належала трудовому народу (через Трудовий Конгрес), утворена на західноукраїнських теренах Українська Національна Рада складалася з українців-депутатів... представників трьох партій». Саме ця обставина, як стверджував він, була причиною різного розуміння керівництвом обох державних утворень зовнішньої та внутрішньої політики, а тому «...фатальною для всеукраїнської революції» [103, с. 251].

Зазначимо, що процес об'єднання зовнішньої політики обох українських держав був не менш складним, оскільки йшлося про пошуки союзників на Заході [104, с. 43].

Однак призначення на посаду заступника міністра закордонних справ Української Народної Республіки було тільки теоретичним, оскільки єдиної зовнішньої політики так і не проводилось. За свідченням Л. Цегельського, цю посаду він формально обіймав з 23 січня до 13 лютого 1919 р., коли Директорія УНР змушена була залишити Київ [105, с. 251].

У цей час Л. Цегельському випала одна з нелегких місій – евакуація галицької делегації з обложеного Києва. Крім того, на нього як заступника міністра поклали обов'язки закриття міністерства закордонних справ. Однак найважчим було відчуття втрати української державності. «Падіння Директорії, – як пізніше напише Л. Цегельський у спогадах, – було початком кінця Української держави. Вся героїчна боротьба опісля, всі зусилля Січових стрільців, С. Петлюри, Галицької армії, Армії УНР і інших від весни 1919 р. аж до боїв під Замостям у час наступу С. Будьоного і М. Тухачевського на Львів-Варшаву (1920) – це лиш безуспішні намагання повернути втрачене у результаті історичного промаху т. зв. української демократії з листопада 1918 р.» [105, с. 279].

Л. Цегельському вдалося без втрат вивезти з Києва і доставити у Галичину делегацію галичан разом з охороною, а також ті українські родини,

які не захотіли залишатися в окупованій столиці. Це було останнім офіційним дорученням уряду Директорії [105, с. 279].

По дорозі у Вінницю Л. Цегельський зустрівся з С. Петлюрою й отримав від нього доручення поїхати у Прагу до Т. Масарика та його уряду як «надзвичайний уповноважений посол». Майже нездійсненне завдання полягало у тому, щоб з допомогою Т. Масарика та його оточення як посередників домогтися підтримки Заходу, Антанти, а також придбати зброю і боєприпаси.

Про ці події Л. Цегельський згадував: «Ви, – говорив Петлюра до мене (ми знали ще з його побуту в Галичині, далеко до війни), – знайомі добре, як я чув, з Масариком та іншими чехами, ще з парламенту. Чи не піднялись б Ви поїхати від Директорії до Чехії, в місії до призедента Масарика та до чеського уряду, шукати їх посередництва до Франції і до Вилсона. Щоправда Винниченко волів би говорити з Леніном та Чічеріном, але я, Андрієвський та Макаренко маємо іншу думку. Нам треба спертися об захід, на Аліянтів. Ви знаєте добре наші відносини і знаєте макож Масарика та інших чеських політиків. Їдьте до Праги, як наш спеціальний посол, шукати зв'язку, визнання та помочі. А до того в Чехії є фабрики гармам та амуніції Скоди. В нас скоро не стане зброї ні амуніції. Ми дамо Вам фахівця від артилерії. З ним разом поїдете та допоможете йому розмовитись із Чехами, бо він не знає іншої мови, крім російської».

Очевидно – я згодився. Місія не була легка, бо Аліянти гляділи на Україну (Придніпрянщину) як на частину неподільної Росії, що була союзником Аліянтів у світовій війні. Але я не міг відмовити. Треба було поспробувати всіх можливостей. Отде я згодився поїхати до Праги. Мені видано повновласть «спеціального уповноваженого посла» від Директорії Української Народньої Республіки з місією до президента Чесько-Словацької Республіки – Масарика та до влади в Празі взагалі. До того Чехівський вложив на мене ще другу місію, а то відвідати посольства Української Народньої Республіки у Відні, Празі і в Берліні та

поінформувати їх про положення в Україні. Ось так із згаданими повно властями в кишені я залишив Вінницю» [105, с. 304–305].

Л. Цегельський і Т. Масарик були добре знайомі. Під час Першої світової війни Л. Цегельський, будучи членом Головної Української Ради, деякий час також брав участь у діяльності Української бойової управи у Відні. Розуміючи безперспективність подальшого політичного співробітництва з віденською владою, що використовувала національні прагнення українців, він змушений виїхати через нейтральні країни до Сполучених Штатів Америки. На північноамериканському континенті Л. Цегельський увійшов до складу Співки народів Австро-Угорщини, яку організував Т. Масарик – згодом президент Чехословаччини [106, с. 163]. Основним завданням співки була боротьба за державну незалежність після закінчення Світової війни поневолених двоєдиною монархією народів [107, с. 56, 62]. Саме в цей період Л. Цегельський встановлює дружні відносини з Т. Масариком, що активно використало керівництво ЗОУНР і УНР у ході чесько-польських суперечностей.

Повернувшись із Вінниці, у лютому 1919 р. Л. Цегельський розпочав переговори з президентом Т. Масариком, чеським прем'єром В. Тусаром, міністром національної оборони В. Клофачем. З їхньою допомогою він домігся зустрічі з французьким маршалом М.-С.-Ж. Пелле, колишнім керівником штабу французької армії. Йому Л. Цегельський подав меморіал про Україну «...як важливу проблему Сходу Європи». Проте домогтися зміни позицій Антанти у такий спосіб було малоймовірно. Однак, як зазначає у спогадах Л. Цегельський, французький маршал перейнявся питанням української державності та пообіцяв свою підтримку в Парижі [108, с. 134].

29 січня 1919 р. у рамках Паризької мирної конференції створено спеціальну комісію з польських справ. Під керівництвом французького дипломата Ж. Камбона за участю представників Франції, Англії, США та Італії було сформовано військову місію під керівництвом французького

генерала Ю. Бартелемі (Barthélemy) (в деяких публікаціях подається прізвище Бертелемі чи Бартельмі), яку в лютому скеровано до Польщі й Галичини, щоб посприяти в укладенні миру між Польщею та Західною Україною [109, с. 204].

Генерал Ю. Бартелемі підготував план припинення війни, згідно з яким до Польщі відходили Львів, Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн – загалом більше половини території ЗУНР [109, с. 204].

Отже, від початку діяльності місії Ю. Бартелемі в Галичині вона виявила відверту прихильність до поляків, що засвідчив перший раунд переговорів з українцями у ставці головнокомандувача Галицької армії генерала М. Омеляновича-Павленка в Ходорові. 22 лютого 1919 р. антантівська місія зустрілася з представниками ЗУНР. До її складу, крім генерала Ю. Бартелемі, входили генерал Картон (Англія), професор Лорд (США), майор Стабіле (Італія) та інші. Є. Петрушевич, за погодженням із В. Панейком, який перебував у Парижі, доручив Л. Цегельському вести переговори з комісією [110, с. 145–146].

Спогадів про ці переговори не маємо. Вони були надруковані у часописі «Америка», але з невідомих причин не увійшли до книги «Від легенд до правди». Можна здогадуватися, що укладачі та редактори останньої зробили це свідомо, оскільки висновки Л. Цегельського щодо позиції тодішнього президента та більшості членів УНРади були занадто категоричними. Про це можна стверджувати на підставі його поглядів на інших сторінках спогадів.

Спробуємо реконструювати суть розходжень на основі окремих висловлювань Л. Цегельського, думок його сина Юрія з книги «Зага роду Цегельських...», розділу «Місія генерала Бартелемі й наслідок його пропозиції», підготовленого внучкою О. Цегельською за трьома статтями діяча, видрукованими у 1932, 1942 і 1943 р. у часописі «Америка», а також за матеріалами інших друкованих праць та аудіоматеріалів Ю.-М. Цегельського. Цей матеріал, зокрема, подано як завершальний розділ до

другого видання книги «Від легенд до правди», що побачила світ у 2003 р. у Львові [111, с. 295–305].

Суть конфлікту полягала в тому, що Ю. Бартелемі запропонував керівництву ЗУНР укласти мир між Польщею та Західною Україною для створення об'єднаного фронту проти більшовиків. За участь у цій боротьбі Західноукраїнській Республіці гарантували її визнання суверенною державою на чолі з урядом президента Є. Петрушевича та участь західноукраїнської делегації у Паризькій мирній конференції на тих самих умовах, що й інші європейські народи, які здобули незалежність, – чехи, поляки та інші, а також матеріальну і військову допомогу у війні проти більшовицької Росії. Однак комісія, яку очолював Ю. Бартелемі, запропонувала тимчасову демаркаційну лінію між Польщею та Західною Україною. Зазначена лінія проходила по р. Буг, східних кордонах Львівщини, Дрогобиччини, Турківщини та увійшла в історію як «лінія Бартелемі». Проте остаточні кордони мали бути визначені Версальською конференцією за участі галичан. Такий статус-кво був не вигідний, принизливий для українців Галичини [111, с. 295–305].

28 лютого Українська Національна Рада у Станіславові та командування Галицької армії відхилили цю пропозицію двома третинами голосів під приводом того, що їх не сприймав народ і військо. Аргументи були доволі вагомими: йшлося про втрату значної частини української етнічної території й насамперед міста Львова, який тоді належав Польщі. Західний польський кордон не був встановлений. Крім того, Антанта, а отже, і сформована нею комісія, не визнавала Східної України, вважаючи її складовою власного союзника – Росії [112, с. 204–205].

Л. Цегельський опинився серед меншості. Він наполягав на тому, що пропозицію генерала Ю. Бартелемі треба прийняти. Разом із представником уряду у Парижі В. Панейком вони вважали, що у перетракціях із Антантою треба отримати якомога більше територій та здобути інших необхідних поступок. Оскільки Л. Цегельського не підтримали, він зрікся членства в

уряді ЗОУНР. «Це сталося, – як стверджував Л. Цегельський, – головним чином унаслідок моїх розходжень з президентом Є. Петрушевичем щодо альянтської комісії генерала Бартелемі, переходу Української Галицької армії на Велику Україну...» [113, с. 291].

У завершальному розділі спогадів Л. Цегельський так пояснив власну позицію: «Я притримувався думки, що необхідно домовитись із комісією Бартелемі хоч би тому, що така домовленість стала б автоматичним визнанням нас як самостійного українського партнера серед альянтів. Я був за те, щоб УГА відступила в разі потреби в Карпати, а не за Збруч, забезпечуючи собі щонайменше прихильність і допомогу Чехословаччини. Я оцінював наші реальні шанси за Збручем у тодішній ситуації дуже песимістично, бо знав декларативну та паперову вартість усього того, що, зрештою, слабка, пропаганда Директорії намагалася роздути до величини фактів, у які все ж багато наших громадян, а навіть політичних діячів повірили і на тих ілюзіях, на цьому рухомому піску, хотіли в своїй несвідомості чи чуттєвій зацікавленості будувати політично-державну будівлю» [113, с. 291].

Проте слід вказати також на інший аспект, що під час переговорів з комісією генерала Ю. Бартелемі та польськими представниками українська делегація продемонструвала принциповість щодо відстоювання права українського народу на державну незалежність у його етнографічних межах і безкомпромісне протистояння спробам Польщі окупувати західноукраїнські землі, в тому числі й за сприяння чи мовчазної згоди країн Антанти [114, с. 67].

Подавши у відставку, Л. Цегельський не відійшов від політичної діяльності. Є. Петрушевич як диктатор, а не як президент, доручив йому переїхати спочатку до Відня, а згодом утворити посольство ЗУНР у Вашингтоні [114, с. 67].

Сформувалось критична ситуація, оскільки Директорія, знехтувавши фактом злуки українських земель, підписала так званий Версальський договір, згідно з яким територія Західноукраїнської республіки відходила до

Польщі. Зокрема, 25 червня 1919 р. Найвища рада Антанти прийняла ухвалу щодо уповноваження Польщі продовжувати наступ на українській території до річки Збруч – колишнього кордону між Австро-Угорською та Російською імперіями, що означало повну ліквідацію державного існування ЗУНР – ЗОУНР [114, с. 67].

Улітку 1919 р. Л. Цегельський виїхав із дипломатичною місією за кордон і більше до краю не повернувся. У цей період серед окремих громадських і політичних діячів за кордоном виникла думка заснувати Український культурний інститут з осередком у Празі, який у разі втрати української державності мав бути національним архівом, музеєм, бібліотекою та взагалі притулком для української культурної праці за кордоном. Д. Дорошенко серед діячів, які були на зборах ініціативної групи, що обговорювали проект інституту і підписали статут, згадує також Л. Цегельського. Однак цей проект не був реалізований через відсутність коштів [115, с. 467].

У вересні 1919 р. до Відня прибула делегація Українського горожанського комітету (УГК) у Львові, до складу якої входили С. Федак, В. Струк та Є. Гуцайло. Ця делегація вимагала від уряду ЗУНР збільшення фінансування краю з державних фондів. У Відні в цей час діяла канцелярія Державного секретаріату на чолі з О. Бурачинським, який представляв за кордоном інтереси ЗУНР. Проте ні О. Бурачинський, ні фінансовий агент УНР Г. Супрун, до якого теж звертався С. Федак, не змогли виділити кошти для Українського горожанського комітету у Львові. З приводу цього питання в жовтні 1919 р. відбулося засідання галицьких емігрантів, на якому було вирішено звернутися за допомогою до США та вислати туди двох делегатів. Першим делегатом було затверджено Л. Цегельського, а стосовно другого виникли дискусії, оскільки на це місце претендували два кандидати: С. Герасимович і В. Струк [116, с. 52].

Після від'їзду С. Федака до Львова у Відні два місяці тривали дебати з приводу вибору кандидатури другого делегата та способу пересилання

грошей. С. Герасимович намагався одержати повноваження від фінансових установ краю для організації у США широких економічних акцій, В. Струк у Празі виношував ідею концентрації всіх майбутніх американських надходжень в Українському банку, який тільки планували створити. Комітет допомоги, заснований у Відні наприкінці 1919 р. під проводом І. Горбачевського, відстоював думку, що всі кошти зі США мають надходити у Відень, де зібралось багато галицьких емігрантів і звідки найкраще було налагоджувати контакти з краєм та пересилати гроші в міру потреби. Край, натомість, був занепокоєний як концепцією В. Струка, так і пропозицією Комітету допомоги, оскільки керівники фінансових установ вважали, що майбутній доларовий фонд має бути створений у Львові, а не за кордоном [117, с. 50].

У грудні 1919 р. до Відня прибув Є. Петрушевич, який визнав поїздку делегатів до США дуже важливою і терміною. Після наради з українською громадою у Відні він вирішив, що слід терміново виїхати до США і Канади. Очолив місію Л. Цегельський, його заступником і водночас головою місії в Канаді став І. Боберський, а в міру потреби долучались С. Герасимович і В. Струк [117, с. 50].

4 січня 1920 р. Є. Петрушевич видав у Відні декрет про створення місії до Сполучених Штатів Америки і Канади. Метою місії було одержання при співучасті українських організацій США і Канади фондів на підтримку ЗУНР (Галичини та Буковини), зокрема фондів для допомоги жертвам польсько-української війни, на національні інституції в Галичині та Буковині та на ведення політики і державних справ ЗУНР, розвиток українських організацій та утримання уряду [118, с. 67; 293, с. 104–105]. Л. Цегельський отримав повноваження від Є. Петрушевича та гроші на поїздку для себе й І. Боберського у розмірі 4400 дол. США із каси посольства у Відні [120, арк. 3].

Після від'їзду Є. Петрушевича до Парижа президія Комітету допомоги у Відні видала Л. Цегельському від свого імені «вірчі грамоти», датовані

24 лютого 1920 р., якими доручала йому та І. Боберському виїхати до Північної Америки з метою організації серед місцевих українців масового збору коштів на допомогу жертвам війни у Галичині та Буковині. Гроші мали надходити Комітетові допомоги у Відень, а звіди – до Українського горожанського комітету у Львові [121, с. 117].

12 березня 1920 р. Л. Цегельському було видано коротку інструкцію, названу «регумемін», із підписами О. Бурачинського та С. Голубовича (від уряду ЗУНР), В. Сінгалевича (від посольства ЗУНР у Відні), К. Левицького та І. Семака (від Комітету допомоги у Відні). Це було здійснено для легітимізації дипломатичної місії та доказу американському урядові, що за потребою матеріальної допомоги стоять як галицька громадськість, так і уряд. Окрім цього, було затверджено склад делегації з чотирьох осіб: Л. Цегельського, І. Боберського, С. Герасимовича і В. Струка [121, с. 117].

Л. Цегельський виїхав до США 23 березня 1920 р. По дорозі він заїхав до Парижа, де отримав від Є. Петрушевича усні доручення налагодити, попри організацію матеріальної допомоги, зв'язки з урядовими колами США. До Америки Л. Цегельський прибув 11 квітня 1920 р. й осів у Нью-Йорку, де його прийняли доволі стримано. Місцева громада ставилася з великим упередженням до галицького уряду як «...сепаратистичного, реакційного, габсбурзького і денікінського», про що Л. Цегельський зазначив в одному зі звітів у жовтні 1921 р. [122, арк. 4–5].

Маючи за мету подвійну місію – гуманітарну і політичну, Л. Цегельський розпочинав діяльність дуже обережно, зважаючи на ворожий настрій американських українців, одні з яких були великими прихильниками комуністів, а інші – сторонниками С. Петлюри. Всі вони поширювали в американській і канадській пресі «найгарячіші клевети» на уряд Є. Петрушевича, його особу і оточення, чим спричиняли негативне ставлення урядових кругів [122, арк. 4–5]. Особливо відзначалися в цій справі М. Січинський та Л. Цеглинський.

За таких умов Л. Цегельський спочатку видавав себе лише уповноваженим Комітету допомоги, намагаючись насамперед здобути прихильність американських українців. Про політичну підтримку й матеріальну допомогу урядові тоді не йшлося. Однак згодом акцію Л. Цегельського підтримали такі організації, як Український народний комітет на чолі з о. П. Понятишиним, Український народний союз, «Провидіння» та часописи «Свобода», «Америка» і «Нова хвиля». Натомість «Українські щоденні вісти», «Народна воля», «Народне слово», «Україна», «Українські січові вісти» та загалом канадська преса ставилися до цієї акції ворожо, вміщаючи в рубриці «Дописи з краю» матеріали, спрямовані на дискредитацію Є. Петрушевича та його уряду [122, арк. 4–5; 123, с. 96–98].

У цей період було засновано Тимчасовий український головний рахунковий комітет (ТУГРК) у США на чолі з Л. Цегельським. ТУГРК розвинув широку агітаційну кампанію у пресі, листах, відозвах та на численних мітингах, на яких виступав Л. Цегельський. Під час одного з мітингів у Клівленді прихильники більшовиків важко побили Л. Цегельського, про що писала не лише американська, а й галицька преса. Метою кампанії була агітація серед так званого Національного табору, схилення суспільної думки на користь уряду ЗУНР та збір пожертвувань, які присилялися до краю [122, арк. 4–5].

Агітаційна кампанія була доволі успішною й окремі впливові кола почали підтримувати позицію уряду ЗУНР. Улітку 1920 р. почали надходити письмові пропозиції до Є. Петрушевича, який тоді перебував у Лондоні, призначити офіційного представника уряду ЗУНР у Вашингтоні. У зв'язку з цими побажаннями та особистим письмовим проханням Л. Цегельського Є. Петрушевич «відручним» листом від 24 вересня 1920 р. призначив «...політичним агентом для заступництва інтересів ЗУНР перед американським урядом» [122, арк. 4–5]. Водночас диктатор висловив побажання, щоб Л. Цегельський поїхав на 4–6 тижнів до Вашингтона і

шляхом особистих аудієнцій доніс до представників американського уряду національні та державні домагання галицького населення. Зокрема, Л. Цегельський мав подати факти репресій польського уряду проти українського населення і якнайшвидше схилити на свій бік уряд США, оскільки галицька делегація виїхала на конференцію до Риги, остерігаючись, що за старань польських представників могли бути прийняті негативні для ЗУНР рішення [124, 6–11].

Навесні й улітку 1921 р. галицькому урядові вперше вдалося широко змобілізувати на підтримку своєї справи українську еміграцію на американському континенті. Український національний комітет у США та збори українських громад різних штатів надсилали до вашингтонської адміністрації численні петиції й телеграми, в яких зверталися до президента США з вимогами припинити польську окупацію Східної Галичини та визнати уряд Є. Петрушевича і незалежність Західноукраїнської Республіки. На початку березня 1921 р. представників УНСоюзу прийняв президент В. Гардінг, який запевнив українських делегатів у симпатії США до справедливих вимог усіх народів. Він зазначив, що США, хоч і не беруть участі в діяльності Ліги Націй, «...будуть мати на увазі бажання східно-галицького громадянства» [124, 6–11].

Доречно зазначити, що Л. Цегельський хотів заручитися також підтримкою діаспори. Проте північноамериканські українці виявилися неготовими надати історичній батьківщині вагому допомогу. Незважаючи на відносну чисельність, українська еміграція в США мала незначні політичні впливи та обмежений доступ до вищих коридорів влади. Українська діаспора, яка складалася переважно з робітників і селян, що виїхали на заробітки наприкінці XIX – на початку XX ст., була молодого й недосвідченою, роз'єднаною та поділеною за соціальними й релігійними ознаками [125, с. 373].

Л. Цегельський почав заводити широке коло знайомств та укладати різноманітні угоди з представниками американського бізнесу. Проте обіцяні

кошти не надходили довготривалий період, тому в галицькому уряді виникли сумніви щодо спроможності Л. Цегельського вести фінансові справи і для допомоги йому скерували уповноважених для цього осіб. Для цього 31 травня 1921 р. було створено Надзвичайну дипломатичну місію у складі Р. Березовського (голови) та Л. Мишуги (секретаря) [126, с. 52–53].

В організаційному статуті від 31 травня 1921 р. було визначено, що ця місія має «уладнати справи фінансові», «підпомочи діяльність» уповноваженого представника уряду в США та домогтися якнайшвидшого визнання ЗУНР. У четвертому пункті було зазначено, що всі найважливіші презентаційні та політичні акції голова місії Р. Березовський має проводити спільно з Л. Цегельським як «дипломатичним представником Уряду» [127, с. 107]. Відповідно до зміни статусу з «політичного агента» на «дипломатичного представника» Є. Петрушевич видав Л. Цегельському 31 травня 1921 р. нові «вірчі грамоти» [127, с. 107].

У липні 1921 р. Л. Цегельський уклав з американсько-канадським бізнесменом Ф.-А. Боером угоду про започаткування в Канаді Державної позики, що передбачала розпродаж облігацій («бонів») уряду ЗУНР на суму 1 млн. дол. і 9 млн. дол. під заставу державного майна (землі, лісів, копалень та іншого) майбутньої незалежної Західноукраїнської Республіки. Діяльність Л. Цегельського підтримували провідні діячі Республіканської партії (вона повернулася до влади після 8-річної перерви), пов'язані з нафтовими монополіями, в тому числі зі «Стандарт ойл компанії», що намагалися орендувати нафтові поля Східної Галичини [128, с. 329–330].

Однак Є. Петрушевич та його уповноважений у справах фінансів, торгівлі та промислу В. Сінгелевич відмовилися затвердити позику Боера – Цегельського, маючи сумніви в її легітимності та результативності. З прибуттям до США «надзвичайної дипломатичної місії» ЗУНР у складі Р. Березовського і Л. Машуги Л. Цегельський залишився на чолі галицького дипломатичного представництва у Вашингтоні (відкрите 1 липня 1921 р.), але не зумів знайти спільної мови з колегами [129, с. 464].

Оскільки виникли непорозуміння у повноваженнях Л. Цегельського і Р. Березовського, 7 липня 1921 р. було проведено спільне засідання двох місій, на якому ухвалили, що «...надзвичайна місія входить в склад дипломатичного представництва та творить з ним одну цілість» [130, арк. 12]. Місію було поділено на два відділи: дипломатичний і фінансово-торговельний. Головою місії та дипломатичним представником був надалі Л. Цегельський. Р. Березовський очолив фінансово-торговельний відділ, а Л. Мишуга став секретарем місії та членом фінансово-торговельного відділу. Всі політичні акції мали обговорюватися на спільних нарадах, на яких у голосуванні за прийняття рішень всі троє членів мали рівне право голосу.

Проте спільної діяльності організовано не було. Л. Цегельський болісно сприйняв появу дипломатичної місії та розцінював її приїзд як вияв недовіри. Між ним і представниками місії розпочалися конфлікти, які швидко набули особистого характеру. За взаємних звинувачень, Р. Березовський у звіті від 26 липня 1921 р. радив Є. Петрушевичу «...сейчасову зміну дипломатичного представництва, бо ніхто його серйозно не трактує і у нікого не має довір'я», а Л. Мишуга у листі до Є. Петрушевича, датованому цим самим числом, зазначив, що Л. Цегельському часопис «Народна воля» закидає зв'язок «...з людьми, які повинні давно піти до криміналу» [130, арк. 12–13].

За таких обставин Л. Цегельський 23 липня 1921 р. подає до Відня прохання про відставку, мотивуючи його обмеженням довір'я, конфліктами, непорозуміннями через двоїстість місії та особистими невдачами з «...фінансовими умовами, що заключалися лише для придбання фондів, щоб урятувати Уряд і Президента» [130, арк. 13].

Однак Є. Петрушевич його відставку не прийняв, натомість 11 серпня 1921 р. Л. Цегельський одержав листа від уряду із завданням «...усіма силами посилити справу політичну» в США. Після переїзду до столиці Л. Цегельський активізувався саме у цьому напрямі. З допомогою сенатора-

республіканця від Нью-Джерсі Д. Фрелінгаузена, який мав добрі стосунки з новим держсекретарем Ч. Гюзом, Л. Цегельський пробував отримати аудієнцію у Ч. Гюза та президента В.-Г. Гардінга. Проте позиція офіційного Вашингтона була чіткою: ні президент, ні держсекретар, ні навіть заступники держсекретаря не приймали представників невизнаних Вашингтоном урядів та держав. Однак 17 вересня 1921 р. Л. Цегельський зустрівся із начальником відділу Західної Європи Держдепартаменту США В. Кеслом, а 20 вересня – з референтом цього відділу професором Ч.-В. Мартином. Проте ці зустрічі результативними не були [131, с. 111–112].

Наприкінці листопада 1921 р. Р. Березовський залишив місію і виїхав із Вашингтона до Відня. Перед від'їздом він заявив Л. Цегельському, що подасть урядові детальний звіт про його діяльність. На цю погрозу, за зізнанням Р. Березовського, Л. Цегельський відповів теж погрозою, що «...відвічальности ніякої не боїться, бо д-ра Костя Левицького має в кишени... цілий уряд боїться його, тому що має такі матеріяли, що як їх лиш оден раз проголосить, то знищить ціле правительство д-ра Петрушевича» [132, арк. 18].

Проте Л. Цегельський, випереджаючи події, висилає 27 листопада 1921 р. лист до Є. Петрушевича, в якому вказує на закиди в його адресу, одночасно спростовуючи кожен із них. У цьому посланні Л. Цегельський зазначає, що «...позиція його стала неможливою, та не тому що скомпромітований, але тому що не має гроша», і знову просить про відставку. Є. Петрушевич надіслав йому телеграфом наказ від 7 грудня 1921 р. залишатися на місці, проводити місію і чекати подальших інструкцій, але Л. Цегельський самовільно із Сполучених Штатів 10 грудня 1921 р. виїжджає до Відня. Із таких причин Є. Петрушевич 18 грудня 1921 р. передає всі справи Л. Мишусі, уповноваживши його «...тимчасово вести справи дипломатичного представництва Галицької Республіки, а також торговельно-фінансового відділу» [133, с. 120].

Після приїзду Л. Цегельського до Відня проти нього було запроваджене дисциплінарне розслідування, яке як керівник відділу

закордонних справ проводив К. Левицький. Проте серед віденської діаспори поширилися чутки, що К. Левицький хоче знищити Л. Цегельського як давнього політичного конкурента, тому для об'єктивного розслідування справи було утворено комісію з трьох осіб: Дольницького, Керановича та Семаки. Ця комісія постановила, що діяльність Л. Цегельського у перший рік перебування в США з 10 квітня 1920 р. до травня 1921 р. була «...дуже видатною і корисною, чим причинився Цегельський до значної збірки підмог грошових для Уряду та для потребуючих в краю і за кордоном українців, але коли з хвилиною як Л. Цегельський почав справу з позичкою для Уряду у різних американських фінансистів, почалися його промахи» [134, арк. 19].

«Промахи», згідно з матеріалами розслідування, були дуже значними. Л. Цегельського звинуватили у перевищенні владних повноважень, фінансових махінаціях, підриві престижу уряду через аморальну поведінку та у розтраті державних грошей. Крім цього, він порушив наказ Є. Петрушевича та самовільно залишив місію [135, с. 109–110].

І хоч Л. Цегельський, Є. Петрушевич та В. Панейко розійшлися у поглядах щодо подальшої політики у вигнанні, адже вони розраховували на співпрацю з більшовиками, щоб забезпечити соборність Української Радянської Соціалістичної Республіки, Є. Петрушевич викликав Л. Цегельського до Відня і взимку 1921–1922 рр. скерував його зі спеціальним дорученням до Японії. Однак документальних даних про цю місію немає [136, с. 360], а отже, мета цієї поїздки невідома.

Отже, після повернення у Вашингтон через політичні розходження з Є. Петрушевичем Л. Цегельський відмовився від виконання обов'язків представника уряду ЗУНР. Згодом через відоме рішення Ради послів у 1923 р. про передачу Східної Галичини до Польщі представництво перестало існувати.

Таким чином, Л. Цегельський відіграв важливу роль у суспільно-політичному і державотворчому житті ЗУНР, виявивши себе як активний,

поміркований політик, дипломат, відданий ідеалам незалежної та соборної української державності. Основними засадами його державно-політичної діяльності були принципове відстоювання незалежності та територіальної цілісності ЗУНР, послідовний захист національно-політичних і громадянських прав українців в умовах польської окупації, а також підпорядковане цим завданням використання офіційних, легальних методів боротьби. Аналіз державотворчої діяльності Л. Цегельського засвідчує складний характер польсько-українських взаємовідносин, драматизм міжнародного становища молодої західноукраїнської держави, контрверсійність політичних концепцій вирішення проблеми української державності, що загалом негативно вплинуло на національно-визвольну боротьбу.

Відповідно можна стверджувати, що Л. Цегельський, незважаючи на певну трансформацію своїх ідейно-політичних переконань, завжди глибоко відчував вищість загальнонаціонального ідеалу та чітко усвідомлював українські національні інтереси.

Список використаних джерел до розділу 4

1. Вівсяна І. А. Співпраця наддніпрянської та галицької інтелігенції у період Української Центральної Ради // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Вип. 8. Серія : Історія. Збірник наукових праць / за заг. ред. проф. П. С. Григорчука. Вінниця : ДП «ДКФ», 2004. 323 с.
2. Відродження // Діло. 1918. 6 жовт.
3. Заклинський Р. Сучасні завдання // Будучина. Львів, 1918. 2 берез.
4. Дацків І. Б. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії. Тернопіль : КРОК, 2013. 621 с.
5. Клок В. Польська спільнота Східної Галичини і Брестський мир 1918 р. // Наукові зошити історичного факультету Львівського

- університету ім. І. Франка. Збірник наукових праць. Вип. 8. Ч. 2. Львів, 2009. С. 242–250.
6. До Українського народу Галицької землі // Українське слово. 1918. 18 лют.
 7. Українське слово. 1918. 12 лют.
 8. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918–1929 рр. Київ–Івано-Франківськ : Плай, 2002. Т. 1. 536 с.
 9. Українське слово. 1918. 14 лют.
 10. Українське слово. 1918. 12 лют.
 11. Левицький Є. Національно-демократичне сторонництво в 1918 р. // Республіка. 1919. 1 квіт.
 12. ЦДІА України у м. Львові. Ф. 717. Оп. 1. Спр. 1. 29 арк. («Koіo w Wiedniu»).
 13. Гудь Б. Українсько-польські конфлікти новітньої доби: етносоціальний аспект. Харків : Акта, 2011. 472 с.
 14. Левицький К. Великий зрив (до історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів, 1931 (репринтне видання). Нью-Йорк, 1968. 150 с.
 15. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918–1929 рр. Київ, Івано-Франківськ, 2002. С. 74.
 16. Лісоцька І. Р. Національно-визвольний рух у Східній Галичині в 1918–1921 рр.: військово-політичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 20.02.22. Держ. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т гуманіт. освіти. Львів, 2000. 19 с.
 17. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів : Ін-т українознавства НАНУ : Ін-т Центрально-Східної Європи, 1998. 488 с.
 18. За будучність Галицької землі // Українське слово. 1918. 10 верес.
 19. Цегельський Л. Правда про Гетьманщину. Що говорять і пишуть про українську державну політику і що з того правда, а що баламута // Америка. 1931. 15 трав. Ч. 3. С. 25–33.

20. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 р. Львів : Свічадо, 2003. 336 с.
21. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.
22. Цегельський Л. З листопадових днів // Америка. Філадельфія, 1932. 1 листоп. Ч. 126. С. 145–161.
23. ЦДІАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 128. 11 арк. («Стаття Левицького К.»).
24. Василик І. Б. Громадсько-політична діяльність Костя Левицького (остання чверть XIX ст. – 1918) : дис. ... канд. іст. наук. Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. В. Гнатюка, 2007. 227 с.
25. Ярославин С. Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 рр. Філадельфія : Америка, 1956. 182 с.
26. Полич М. Державотворча та дипломатична діяльність Лонгіна Цегельського у роки національно-визвольних змагань (1918–1921 рр.) // Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст» (Івано-Франківськ, 2–3 березня 2012 р.). Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2012. С. 436–443.
27. Правничий вісник (Нью-Йорк). 1963. Кн. 2. С. 96–97.
28. Podhoredecki L. Historia Polska. Warszawa, 1997. S. 135.
29. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан: нариси про ЗУНР. Львів : Світ, 1997. 192 с.
30. Реєнт О. П. Проголошення ЗУНР: проблеми легітимації // Соборність як чинник українського державотворення (До 90-річчя Акту злуки). Київ : Ін-т історії України НАН України, 2009. С. 19–32.
31. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських. Ellicott City, 1992. С. 371–374.
32. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан: нариси про ЗУНР. Львів, 1997. С. 45.
33. Цегельський Л. Від легенд до правди. Львів, 2003. С. 28.

34. Нагаєвський І. Українська держава двадцятого століття. Київ : Укр. письменник, 1993. 413 с.
35. Цегельський Л. 3 листопадових днів // Америка. Філадельфія, 1932. 1 листопада. Ч. 126. С. 145–161.
36. Аркуша О. Г. Галицьке намісництво // Енциклопедія історії України. Т. 2. Київ : Наук. думка, 2005. 672 с.
37. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Історія. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. 628 с.
38. Левицький К. Розпад Австрії і українська справа // Воля. Відень, 1920. Т. 3. Ч. 2. С. 58.
39. Лісоцька І. Р. Національно-визвольний рух у Східній Галичині в 1918–1921 рр. С. 11.
40. Паліїв Д. На чисту воду: з моїх споминів // Літопис Червоної калини. 1930. Ч. 6. С. 14–17.
41. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нарис історії ХІХ – початку ХХ ст. Львів, 1997. С. 46.
42. Нагаєвський І. Українська держава двадцятого століття. Київ, 1993. С. 177–178.
43. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Нью-Йорк : Червона калина, 1970. 228 с.
44. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / В. Ф. Солдатенко (керівник). Київ : Парламертське вид-во, 2007. 576 с.
45. Дашкевич Я. Західно-Українська Народна Республіка: позитивний і негативний досвід // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2000. Вип. 6. С. 355–359.
46. Цегельський Л. Проч зі шляхоцьким соймом! Проч з куріями: жадаємо загального рівного безпосереднього і тайного виборчого права до сойму. Львів : Наклад «Народного комітету», 1905. 55 с.
47. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан. Львів, 1997. С. 50–51.

48. Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів : Каменяр, 2006. 335 с.
49. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу : іст. есе-хроніки : у 4-х т. Т. II. Рік 1918. Київ : Світогляд, 2009. 411 с.
50. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / В. Ф. Солдатенко (керівник). Київ : Парламентське вид-во, 2007. 576 с.
51. Красівський О. Я. Українсько-поліські взаємини в 1917–1923 рр. Київ : ШІЕНД, 2008. 544 с.
52. Дацків І. Дипломатичне співробітництво ЗУНР із УНР в добу Української революції // Історико-філософський журнал «Університет». Київ : Київський славістичний ун-т, 2009. № 1 (27). С. 61–70.
53. Левицький К. Перший Державний Секретаріат у Львові // Український скиталець. 1923. 1 червня.
54. Сергійчук В. Українська соборність. Відродження українства в 1917–1920 роках. Київ : Укр. вид. спілка, 1999. 416 с.
55. Дацків І. Діяльність зовнішньополітичної служби Західно-Української Народної Республіки у 1918–1923 роках // Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець». 2011. № 4 (94). С. 30–33.
56. Українська революція і державність (1917–1920) / [Т. А. Бевз, Д. В. Веденєєв, І. Л. Гошуляк]. Київ : Парлам. вид-во, 1998. 247 с.
57. Тищик Б. Й. Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів : Тріада плюс, 2004. 392 с.
58. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан. Львів, 1997. С. 63.
59. Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923 рр. Коломия : Світ, 1993. 119 с.
60. Цегельський Л. Від легенд до правди. Нью-Йорк, Філадельфія, 1960. С. 42–43.
61. Січовий голос. 1918. 20 листоп.
62. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів. С. 296–297.

63. Цегельський Л. Від легенд до правди. Нью-Йорк, Філадельфія, 1960. С. 67.
64. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр. Тернопіль: Астон, 2009. 520 с.
65. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. С. 297.
66. Конституційні акти України, 1917–1920. Невідомі Конституції України. Київ: Філософ. і соціол. думка, 1992. 262 с.
67. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ : ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. 467 с.
68. Юріїв І. Акт 22 січня 1919 р. // Літопис Червоної калини. Львів, 1938. Ч. 1. С. 3–6.
69. Цегельський Л. Від легенд до правди. Нью-Йорк, Філадельфія, 1960. С. 210.
70. Держархів Львівської обл. Ф. 257. Оп. 1. Спр. 36. 58 арк.
71. Гай-Нижник П. П. УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917–1920 рр.). Київ : ЩеК, 2010. 304 с.
72. Держархів Львівської обл. Ф. 257. Оп. 1. Спр. 36. 58 арк.
73. ЦДАВО України. Ф. 1118. Оп. 1. Спр. 5. 3 арк. («Акт злуки»).
74. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. С. 300.
75. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / В. Ф. Солдатенко (керівник). Київ : Парламертське вид-во, 2007. 576 с.
76. Шаповал М. 22 січня (Спомини і висновки) // Трудова Україна. 1932. №7–8. С. 11–14.
77. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ : ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. 467 с.
78. Левицький К. Великий зрив (До історії Української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів : Червона калина, 1931. 698 с.
79. Українська революція і державність (1917–1920) / [Т. А. Бевз, Д. В. Веденєєв, І. Л. Гошуляк]. Київ : Парлам. вид-во, 1998. 247 с.

80. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку. Київ, 2007. С. 266.
81. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ, 2009. С. 407.
82. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. Київ, 1998. 254 с.
83. ЦДАВО України. Ф. 1429. Оп. 1. Спр. 5. 5 арк.
84. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ, 2009. С. 413.
85. Винниченко В. Відродження нації (Історія укр. революції, марець 1917 р. – груд. 1919 р.) : в 3 ч. Київ–Відень : Дзвін, 1920. Ч. 2. 328 с.
86. Тимченко Р. В. Взаємовідносини Української Народної Республіки й Західно-Української Народної Республіки (листопад 1918 – квітень 1920 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 – історія України. Київ, 2010. 20 с.
87. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. С. 307–322.
88. Дацків І. Б. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії. Тернопіль : КРОК, 2013. 621 с.
89. Павлюк О. Дипломатія незалежних українських урядів (1917–1920) // Нариси з історії дипломатії України. Київ : Альтернативи, 2001. С. 314–397.
90. Цегельський Л. Від легенд до правди: спомини про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 р. Львів, 2003. С. 217.
91. Сем'яник О. Лонгин Цегельський та його державотворча діяльність у період 1918–1919 рр. // Аналітично-інформаційний журнал «Схід». 2012. № 2 (116). Берез.-квіт. С. 143–147.
92. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 1. 63 арк.

93. Дацків І. Діяльність дипломатичної служби Західно-Української Народної Республіки // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 18. Західно-Українська Народна Республіка: до 90-річчя утворення / гол. редкол. Я. Ісаєвич. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. С. 346–352.
94. Дацків І. Б. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії. Тернопіль, 2013. С. 427.
95. Табачник Д. В. Українська дипломатія: нариси історії (1917–1990). Київ : Либідь, 2006. 768 с.
96. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма (Виклади в Америці). Прага : Вільна спілка, 1928. – 335 с.
97. Дацків І. Б. Військово-політична і дипломатична підтримка Директорією УНР визвольних змагань ЗУНР // Соборність як чинник українського державотворення (До 90-річчя Акту злуки). Київ : Ін-т історії України НАН України, 2009. С. 159–170.
98. ЦДАВО України. Ф. 1429. Оп. 1. Спр. 5. 3 арк.
99. ЦДАВО України. Ф. 3695. Оп. 2. Спр. 133. 7 арк.
100. ЦДАВО України. Ф. 3936. Оп. 2. Спр. 275. 120–127 арк.
101. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. Київ : Темпора, 2003. 608 с.
102. Винниченко В. Відродження нації (Історія укр. революції, марець 1917 р. – груд. 1919 р.) : в 3 ч. Київ–Відень : Дзвін, 1920. Ч. 3. 535 с.
103. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. Прага, 1928. С. 251.
104. Дацків І. Особливості дипломатичного співробітництва між ЗУНР і УНР // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2011. № 10. С. 41–47.
105. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 р. Львів : Свічадо, 2003. 336 с.
106. Soubigou A. Tomaš Garrigue Masaryk. Praha : Paseka, 2004. 456 s.

107. Захисник малих народів у Європі Томащ Гарріг Масарик [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://history.org.ua/LiberUA/Book/europe/3.pdf>.
108. Здоровега М. В. Суспільно-політичні погляди Лонгіна Цегельського : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2010. 192 с.
109. Красівський О. Я. Українсько-поліські взаємини в 1917–1923 рр. Київ, 2008. С. 204.
110. Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. Київ : Планета людей, 2002. 458 с.
111. Цегельський Л. Від легенд до правди. Львів, 2003. С. 295–305.
112. Красівський О. Я. Українсько-поліські взаємини в 1917–1923 рр. Київ, 2008. С. 204–205.
113. Цегельський Л. Від легенд до правди. Львів, 2003. С. 291.
114. Панейко В. З'єдинені держави Східної Європи: Галичина і Україна супроти Польщі й Росії. Відень, 1922. 82 с.
115. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920). Мюнхен : Укр. вид-во, 1969. 543 с.
116. Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Директорії Української Народної Республіки (грудень 1918 – 1921 рр.) // Гілея: науковий вісник. 2013. Вип. 77 (№10). С. 48–57.
117. Батюк Т. Дипломатична місія Лонгіна Цегельського у США (1920–1921) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького педагогічного університету ім. І. Франка. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2008. Вип. 22. Історія. С. 48–57.
118. Павлюк О. Три місії до Вашингтона // Політика і час. 1997. № 1. С. 65–74.
119. Водотика Т. С., Іваницький І. В. Слідча справа Лонгіна Цегельського: джерелознавча характеристика // Архіви України. 2014. № 3 (291). С. 104–112.

120. ЦДАВО України. Ф. 4460. Оп. 1. Спр. 2. 3 арк.
121. Батюк Т. Надзвичайна дипломатична місія УНР до США // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2008. С. 116–122.
122. ЦДАВО України. Ф. 4460. Оп. 1. Спр. 2. 4–5 арк.
123. Юшкевич В. В. «Американський кружок» у національному освідомленні та духовній опіці над північноамериканськими українцями // Часопис української історії. Збірник наукових праць. Вип. 17. Київ, 2010. С. 91–101.
124. Камінський Є. Є. Політика США в українському питанні (1917–1990 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : 07.00.03. Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Український ін-т міжнародних відносин. Київ, 1993. 36 с.
125. Нариси з історії дипломатії України. Київ : Вид. дім «Альтернативи», 2001. 736 с.
126. Батюк Т. Дипломатична місія Лонгіна Цегельського у США (1920–1921). Дрогобич, 2008. С. 52–53.
127. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). Київ : Вид. дім «КМ Akademia», 1996. 188 с.
128. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів : Олір, 1995. 362 с.
129. Матвієнко В. Зовнішня політика Західноукраїнської Народної Республіки в персоналіях // Україна дипломатична : наук. щорічник. Київ, 2002. Вип. 2. С. 456–474.
130. ЦДАВО України. Ф. 4460. Оп. 1. Спр. 2. 12–13 арк.
131. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). С. 111–112.
132. ЦДАВО України. Ф. 4460. Оп. 1. Спр. 2. 18 арк.

133. Батюк Т. Надзвичайна дипломатична місія УНРади ЗУНР до США. Дрогобич, 2008. С. 120.
134. ЦДАВО України. Ф. 4460. Оп. 1. Спр. 2. 19 арк.
135. Водотика Т. С., Іваницький І. В. Слідча справа Лонгіна Цегельського: джерелознавча характеристика // Архіви України. 2014. № 3 (291). С. 104–112.
136. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.

РОЗДІЛ V

Л. ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ В ЕМІГРАЦІЇ

5.1. Громадсько-політичний вектор активності

Період українських національно-визвольних змагань виявив плеяду цікавих харизматичних постатей, які стали творцями політики, економіки, дипломатії українських державних утворень. Серед них одне із провідних місць посідає Л. Цегельський – один з організаторів Західноукраїнської Народної Республіки. Важливо наголосити, що без детального та всебічного вивчення видатних постатей революційної доби українська історіографія не зможе сформувати адекватного уявлення про події ХХ ст. Разом із тим, доречно пам'ятати, що великі постаті періоду революції активно продовжували свою політичну, громадську та наукову діяльність в еміграції.

Значна частина активних борців за незалежність України змушена була залишити батьківщину. Тільки в перші повоєнні роки кількість емігрантів з українських земель досягла близько 100 тис. осіб [1, с. 6]. Еміграційний період життя та діяльності Л. Цегельського фактично розпочався після поразки національно-визвольних змагань українського народу.

Довготривалий період громадсько-політична діяльність Л. Цегельського замовчувалась, що спричинило неправильне трактування як його особи, зокрема в історії України, так і ролі в історичних подіях національно-визвольних змагань у 1918–1923-х рр.

Доречно наголосити, що сучасній історичній науці маловідомі або зовсім незнані погляди Л. Цегельського про українську державність, національні ідеали суспільного, культурного життя, про бажану форму державного правління й специфіку політичної системи в Україні, її політичних інститутів та організацій.

Завдяки дослідженням Я. Дашкевича, Ф. Заставного, С. Віднянського, О. Ковальчук, М. Павленка, І. Срібняка в 1990-х рр. були закладені підвалини для зародження нового напрямку в українській науці – діаспорознавства,

становленню якого тоді сприяли матеріали наукового збірника «Українська діаспора», що видавав із 1992 р. Інститут соціології НАН України спільно з редакцією «Енциклопедії української діаспори» при НТШ в США. Проте громадсько-політичний вектор активності Л. Цегельського в еміграції у цих дослідженнях не отримав повного висвітлення [1, с. 10].

Підґрунтям діяльності Л. Цегельського та його творчості як в Україні, так і в еміграції, є найважливіше положення – вільна, суверенна Українська держава. Витоки ідейної боротьби патріота за самостійну Українську державу беруть початок із таємного студентського товариства (проводу), яке об'єднувалось навколо редакційної колегії студентського журналу «Молода Україна». Л. Цегельський був одним із редакторів цього журналу, членом товариства, у програмі якого визначено найголовніше завдання боротьби за Українську самостійну державу [1, с. 10]. На українському політичному олімпі Л. Цегельський виокремлюється як цілеспрямований, самовідданий поборник української національної ідеї суверенності й української незалежності держави.

Еміграційний період життя і діяльності доктора Л. Цегельського розпочинається із виступу, в якому висловлено різку незгоду щодо курсу уряду ЗУНР, унаслідок чого він 13 лютого 1919 р. подав у відставку [3, с. 2].

Так, після відставки Л. Цегельський прожив деякий період у Відні (Австрія). Незабаром доктор Л. Цегельський отримав від Є. Петрушевича як диктатора доручення очолити посольство Західноукраїнської Народної Республіки у Вашингтоні, куди виїхав 15 березня 1920 р. і 10 квітня 1920 р. прибув до Нью-Йорка. Відтоді Л. Цегельський жив в Америці. Використовуючи особисті знайомства та контакти, виконував завдання домогтися визнання ЗУНР Сполученими Штатами Америки, а також організовував постачання в Галичину медикаментів і боєприпасів. У Нью-Йорку Л. Цегельський створив Тимчасовий головний український рятунковий комітет «Поміч старому краю» та згодом став його головою [3, с. 2].

Варто вказати на цікавий факт, що у Клівленді (штат Огайо) 30 травня 1920 р. на великому українському народному віче у справі порятунку рідного краю, зорганізованому місцевим Українським рятунковим комітетом, стався замах на життя доктора Л. Цегельського. В ті дні в американській газеті «Свобода» було опубліковано: «В неділю, дня 30-го сього місяця стався в Клівленді страшний злочин, якого серед українців на Американській землі не було ще, відколи зачалася українська іміграція на сю вільну землю; злочин, якого не було ніколи на Галицькій Україні.

Того дня більшовицька банда напала в розбишацький спосіб на д-ра Лонгина Цегельського серед улиці і в звірський спосіб побила його так, що тяжко раненого, непритомного і отікаючого з крові відвезено його до тутешнього шпиталю» [4, с. 1].

Таким чином, можна констатувати, що громадсько-політична діяльність за кордоном проводилась у складних умовах.

Узимку 1921–1922 рр. Є. Петрушевич викликав Л. Цегельського до Відня, де оголосив про спеціальне дипломатичне доручення поїхати в Японію. Мета цієї поїздки невідома. Після неї Л. Цегельський повернувся до Вашингтона, але, не погоджуючись з курсом прорадянської політики Є. Петрушевича, він зрезигнував посадою посла, яку зайняв доктор Л. Мишуга (свого часу входив до складу делегації ЗУНР, яка робила спроби протидіяти укладенню Ризького мирного договору 1921 р. – Авт.).

Після рішення Ради послів 14 березня 1923 р., коли східна частина Галичини остаточно ввійшла до складу Польської держави [5, арк. 1; 6, арк. 5], Л. Цегельський не вважав за потрібне повертатися до Львова. Він мав пропозиції з польської сторони за посередництвом консула Я. Ріпи з Пітсбурга повернутися до краю. Однак ці пропозиції було відхилено [7, с. 346].

У США Л. Цегельський не мав постійного місця роботи та заробітку. Певний період працював викладачем українознавчих студій у протестантській теологічній семінарії, зокрема в її українському філіалі в

Балтиморі штату Нью-Джерсі. В цей період Л. Цегельський опублікував книгу «Про історію протестантизму». За відмову перейти у протестантизм і стати протестантським пастором він був змушений залишити роботу. У Нью-Йорку деякий час редагував часопис «Український вістник», а згодом переїхав до Філадельфії, де працював редактором дієцезіального журналу «Шлях» [8, с. 321–322].

У 1937 р. Л. Цегельський видає монографію «Митрополит Андрей Шептицький. Короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності» [9], якого знав особисто. Дослідження Л. Цегельського схвально оцінив митрополит. Нарис про А. Шептицького мав бути за фактичним матеріалом найбільшим новим життєписом митрополита. При цьому Л. Цегельський наголошував, що, крім інформаційного матеріалу, намагався надати праці «виховного характеру». Так, у праці про життя й пасторську діяльність митрополита висвітлено декілька питань історико-політичного та просвітницького характеру. Намагаючись із нових позицій часу підійти до традиційного для української історії питання про зраду інтересів народу з боку його аристократії, Л. Цегельський зазначає: «Наша аристократія, всі оці Сапіги, Сангушки, Чорторійські, Шептицькі, Дідушицькі, Тишкевичі, коли згадати тільки західноукраїнську адміністрацію, – погрішила проти нашого народу. Але й українська суспільність не без вини проти цих старих та багатих родів, бо відганяла їх від українства гайдамацьким радикалізмом, а то й просто відкидала їх оферту співпраці на українській ниві» [9, с. 6]. Акцентуючи на півстолітньому служінні А. Шептицького Богові та українському народові, Л. Цегельський стверджував, що його діяльність вплинула на всі сфери суспільно-політичного життя в українських землях. Він називав митрополита найбільшою постаттю, найвизначнішою індивідуальністю історичного процесу цього часу: «Його особистість домінує над цим півстоліттям. – Історія цього півстоліття – це у великій мірі історія діяльності митрополита Шептицького. Він був її співтворцем в найбільшій мірі з тих українців, що жили і діяли за цих 50 літ. Андрей Шептицький – це

історична постать» [10, арк. 2–5]. Підсумовуючи, автор наголошує, що праця про митрополита А. Шептицького має бути наукою для радикализованого українського громадянства, оскільки «...українство та любов до народу можуть жити не тільки у курній хаті, але й у магнатській палаті, та що поворот наших магнатів до нашого народу ще сьогодні попри всі перевороти і радикальні зміни лежить в інтересі України» [9, с. 50].

У США Л. Цегельський долучився до громадсько-політичного життя української діаспори. Проте його політична діяльність була доволі обмеженою. Незважаючи на велику чисельність, українська суспільність була роздрібнена, її суспільно-політична й організаційна діяльність не стала вагомим чинником політики цієї держави. Робилися окремі спроби щодо її консолідації, навіть організовувалися конгреси, в яких брав участь Л. Цегельський. Однак ці заходи були не постійними й не особливо ефективними. З приходом нацистів до влади у Німеччині Л. Цегельський дуже обережно сприйняв це, а згодом став їхнім противником, зрозумівши, яку загрозу вони становлять для європейських народів, у тому числі й українців [11, с. 321].

Улітку 1938 р. він здійснив одномісячну подорож до Європи, де мав «приватні» аудієнції з різними державно-політичними діячами – японським консулом у Львові, який спеціально прибув з Ужгорода, німецьким міністром Й. фон Ріббентропом у Берліні, Т. Масариком і Е. Бенешем у Празі, польським міністром закордонних справ Ю. Беком у Варшаві. Такі зустрічі для Л. Цегельського влаштовували американські дипломатичні представництва в цих державах. З одного боку, ці відвідини були нібито приватні, а з іншого – мали дипломатичний характер [11, с. 321–322; 12, с. 362–363]. Під час своєї поїздки Л. Цегельський також зустрічався із колишніми колегами і рідними у Варшаві та Львові.

Опосередкованим підтвердженням того, що це були не лише приватні поїздки, може бути той факт, що, перебуваючи у Львові, Л. Цегельський відвідав Кам'янку Струмилову, звідки походив родом, де його заарештувала

польська поліція. Однак невдовзі політика звільнили, оскільки з Варшави надійшло підтвердження його дипломатичного імунітету. 6 серпня побував на весіллі сина Юрія (автора книги «Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову») у Львові, який одружився із Веронікою Дроздовською, вчителькою за фахом та співачкою за покликанням. Із документальних свідчень приїзду Л. Цегельського до Галичини залишились, зокрема, сімейна фотографія, зроблена в 1938 р. у Кам'янці-Струмиловій, та лист-подяка Л. Цегельському за грошову допомогу науковій бібліотеці НТШ. Після відвідин батьківщини він повертається до Філадельфії [13, с. 9].

Разом з тим, справжні причини приїзду громадсько-політичного діяча у Європу досі невідомі. Ймовірно, із записів Л. Цегельського та його спогадів, існування яких засвідчують члени родини, можна було б отримати відповідну інформацію, але домашній архів політика, в тому числі рукописи, зник після його смерті [12, с. 363].

За час перебування в Північній Америці українці розбудували широку мережу громадсько-політичних, релігійних, професійних установ. Найстарішою українською організацією у США є Український народний союз (УНС), який засновано у 1894 р. За статутом це страхове товариство. Найбільш чисельними об'єднуючими організаціями української громади є Український конгресовий комітет Америки (УККА) і Українська американська координаційна рада (УАКРада). Український конгресовий комітет Америки, співтворцем якого був Л. Цегельський, заснований 24 травня 1940 р. на 1-му Конгресі українців Америки, який відбувся у Вашингтоні за участю понад 800 делегатів від 188 місцевостей та з ініціативи українських організацій взаємодопомоги у розпал Другої світової війни [14, с. 29–30]. Зауважимо, що згодом він об'єднав 100 тис. членів із 60-ти українських організацій, маючи 15 відділів у різних містах США і більше 100 філій у місцях проживання української еміграції [15, с. 13]. Український конгресовий комітет Америки став центральним представницьким органом українців в Америці [16, с. 151]. Його діяльність зосереджувалася на

просвітництві, шкільництві, репрезентації українців перед американським урядом та допомозі Україні в усіх ділянках життя [17, с. 5]. Л. Цегельський, будучи одним із засновників УККА, брав участь у численних з'їздах, конференціях, дискусійних семінарах в американських університетах. Окрім того, одним із його завдань було надавати допомогу українцям у переселенні з Європи до Америки.

У період 1940–1943 рр. Л. Цегельський – викладач Українських освітніх курсів для молоді Канади й Америки, ініціатором проведення яких був П. Маценко [18, с. 164–167]. Можна вважати, що відтоді Л. Цегельський повернувся у лоно Української греко-католицької церкви (УГКЦ). В цей час було вжито заходи щодо заснування греко-католицького єпископства в Америці [19, арк. 32]. Доречно наголосити, що Л. Цегельський надавав великого значення Церкві у відбудові майбутньої Української держави. «Церква грає роль однієї з головних основ державного життя», – наголошував він [20, с. 61].

У першій половині ХХ ст. простежується швидкий розвиток української преси у США та її диференціація за тематикою і політично-програмовими ознаками. Цьому сприяла передусім поява у США численних українських організацій різної політичної орієнтації. Однією із тогочасних популярних газет, що видається у Сполучених Штатах Америки, є часопис «Америка». Редакція видання розташована у Філадельфії (Пенсільванія). Історія часопису «Америка» розпочинається з 1912 р. Офіційно вона є органом Об'єднаних українських католиків Америки «Провидіння» і виходить тричі на тиждень [21, с. 28–29]. Преса в українській діаспорі в цей період стала засобом перетворення етносу в свідому націю, мобілізуючи його в економічно-державне будівництво; вона була друкованою зброєю в боротьбі за ідеали народу, правду та справедливість, демократичний принцип волі народам і волі людині. На сторінках емігрантської преси, зокрема у часописі «Америка», вільно висвітлювалися найсуттєвіші питання українського народу [21, с. 29].

Активним співробітником часопису «Америка» Л. Цегельський став у 1937 р. Із 1943 по 1950 р. працював на посаді редактора цього популярного видання. За робочим столом у редакції часопису він відійшов у вічність 13 грудня 1950 р. Редакторська праця давала можливість Л. Цегельському певною мірою втілювати свої політичні задуми. У часописі «Америка» та редакції книжкових календарів «Провидіння» Л. Цегельський опублікував значну кількість ґрунтовних статей на історичні, політичні та культурно-мистецькі теми з історії України [21, с. 23]. Саме тоді написані його спогади та роздуми про події, пов'язані з 1 листопада 1918 р. На основі цих матеріалів написана праця «Від легенд до правди» – одне з найцінніших, хоча й дещо, на нашу думку, суб'єктивних джерел для вивчення подій 1918–1919 рр. не тільки в Україні, а й за її межами. Текст цієї праці є частиною спогадів автора про боротьбу за незалежність України, які друкувалися в США у часописі «Америка» [21, с. 23].

Книга «Від легенд до правди» містить декілька важливих пластів інформації. Її своєрідною основою є хроніка 1918–1920 рр., яка відображає тогочасні події у Східній Галичині, Україні й загалом в Європі, свідком чи безпосереднім учасником яких був автор. При опрацюванні книги саме цю обставину слід брати до уваги, адже, перебуваючи у США, Л. Цегельський не мав доступу до джерел і документів. До того ж свої спогади він написав, переосмислюючи описані події через 15–20 років [21, с. 93–94].

Після війни Л. Цегельський публікує в українській емігрантській пресі статті за загальною назвою «Більше правди про гетьмана П. Скоропадського» [22, арк. 102], в яких аргументовано полемізує із соціалістами щодо характеру влади гетьманату.

На основі доступних йому фактів, документів, а також особистих вражень, політик Л. Цегельський намагається акцентувати, що П. Скоропадський був державником, зміцнював Україну, вів розумну й послідовну міжнародну політику щодо повернення українських земель, зокрема Криму й Бессарабії. На думку Л. Цегельського, гетьман не був

деспотом і тираном. Спростовуючи ці звинувачення, об'єктивний історик на основі фактів підтверджує, що П. Скоропадський, прийшовши до влади, запропонував увійти в його уряд представникам різних українських партій, у тому числі соціалістам, проголосив українську мову державною, сприяв створенню Української академії наук, розпорядився розпочати підготовку утворення виборного загальноукраїнського законодавчого органу. Однак у бібліотеках США не збереглися повні комплекти «Америки», а у 1960-х рр. згорів склад видань цього часопису [23, с. 363].

Проте наявні джерела дають підстави стверджувати, що діяльність Л. Цегельського в США була доволі продуктивною. Один із соратників вченого Б. Катамай, який впродовж тривалого часу працював з Л. Цегельським у редакції часопису «Америка» (був менеджером. – Авт.), характеризує його як авторитетного та блискучого оратора, якого запрошували на різні зустрічі. «Як посол до австрійського парламенту ще перед Першою світовою війною, як співтворець Листопадового перевороту 1918 р., як міністр українського уряду Західної України, як співтворець Злуки Українських Земель 1919 р. в Києві й як посол українського народу до Вашингтону й як справжній оратор, – як зазначає Б. Катамай, – він був найпопулярнішим бесідником, якого наші поселенці в Америці слухали із запертим віддихом без огляду на довжину його промови» [24, с. 761–762].

Загалом редаговані Л. Цегельським часописи, як і його статті, публіцистика, завжди були речниками української історії, культури, політичної думки, боротьби за національну державність. Проживаючи у США, Л. Цегельський завжди залишався активним громадсько-політичним діячем: це праця в громадсько-політичних організаціях, участь у численних засіданнях, нарадах, комісіях, редагуванні закликів, меморіалів, листування з українськими організаціями тощо. Він був постійним співробітником багатьох часописів, де розмістив велику кількість статей на суспільно-політичну тематику, спогадів та ін. Важливим напрямом діяльності

Л. Цегельського було об'єднання українців з усіх земель, незважаючи на політичні та психологічні розбіжності між ними, в один соборницький тип.

5.2. Здобутки журналістської та науково-видавничої діяльності

Після повернення у Вашингтон через політичні розходження з Є. Петрушевичем Л. Цегельський відмовився від виконання обов'язків представника уряду ЗУНР. Згодом через рішення Ради послів у 1923 р. про передачу Східної Галичини Польщі це представництво перестало функціонувати.

Однак, здійснюючи консолідацію емігрантських сил, Л. Цегельський не припиняв журналістської та публіцистичної діяльності.

Варто зауважити, що особистий архів Л. Цегельського зник після його смерті 13 грудня 1950 р. Через втручання родини деякі речі було повернено, проте значна частина книг і рукописів, серед яких були спогади, зникла. Події з фактичним викраденням документів є досі вкриті таємничістю. Син Л. Цегельського Юрій-Михайло вважав, що архів зник, оскільки в ньому могли «...бути такі документи, що відносилися не тільки до справ посольства Західноукраїнської Народної Республіки до Вашингтона у 1920-х роках, але також інших ще» і що «...скористалися з того комуністичні агенти, під прикриттям українських націоналістів» [25, с. 303].

У спогадах, а також у публікаціях газети «Америка» за 1933–1941 рр. та інших, котрих немає у книгозбірнях, містилися певні цікаві та контроверсійні факти, які були б неоціненним матеріалом для істориків та біографів. Відомий учений Я. Дашкевич у згаданій передмові до книги «Від легенд до правди» на основі праці Г. Миронюка та О. Лужницького «Довідник з українсько-американських газет на мікрофільмах» стверджує, що мікрофільми тих номерів «Америки» існують. Автор також припускає, що рукопис названих спогадів Л. Цегельського опинився у відомого

українського історика І. Кедрина-Рудницького і ймовірно «...їх можна знайти у його спадкоємців» [26, с. 9–10].

Не применшуючи історичної ваги зниклих документів Л. Цегельського, зазначимо, що доступні джерела, однак, дають змогу визначити особливості його суспільно-політичних поглядів. На тлі своєї доби Л. Цегельський виступає переконаним націонал-демократом, у світогляді якого з'являються елементи поміркованого консерватизму. Це один із тих політичних діячів першої половини ХХ ст., які не тільки теоретично обґрунтували необхідність й доцільність будівництва незалежної Української держави, а й боролись за неї, втілюючи власні ідеї в життя.

Крім наукових і публіцистичних праць, Л. Цегельський залишив визначний твір спогадів про діяльність ЗУНР та історичні події того часу, які він завжди називав «прископам'ятними», вносячи в це поняття елемент духовної віри, святості. Йдеться про книгу спогадів Л. Цегельського «Від легенд до правди. Спомини про події в Україні, зв'язані з Першим листопада 1918 р.» [27, с. 158].

Отже, книга спогадів Л. Цегельського – це результат довготривалих роздумів автора, опрацювань пережитого у знаменні дні існування ЗУНР. Упродовж тривалого періоду, починаючи з 30-х рр. ХХ ст., Л. Цегельський публікував свої спогади окремими статтями, переважно на сторінках україномовного часопису «Америка», згодом готував їх до публікації окремою книгою. І хоча за життя він не спромігся опублікувати цю працю, спогади, за висловом сина Ю.-М. Цегельського, вийшли «трохи підцензурованими». Вміщений у книзі матеріал вирізняється оригінальним баченням важливих історичних подій, що не завжди корелюється з усталеними оцінками визначених історичних фактів [27, с. 158].

Л. Цегельський, зокрема, вважав за потрібне залишити спогади, які базувалися б на істинних фактах, історичній правді, свідком яких він був: «Стільки бачив я, стільки пережив, у стількох (майже в усіх) державотворчих

акціях брав участь – у Відні, в Галичині, в Києві, Вінниці, Рівному. Є про що згадувати та є що передати грядучим поколінням у науку» [28, с. 23–24].

Дослідник переконував, що він не пише, не створює легенд, а навпаки, спростовує їх «...хоч би коштом моєї популярності», посилаючись на М. Драгоманова, який свого часу зауважував: «Часто, коли хочеться бути правим, треба перенести непопулярність» [28, с. 24].

Л. Цегельський висвітлює велику кількість прикладів і фактів з історії, літератури, усної поетичної творчості українського народу, що засвідчує його обізнаність та наукову ерудицію. Він акцентує увагу на справжніх фактах і вимислах. До останніх Л. Цегельський зараховує «легенду» про роль Українських січових стрільців і сотника Д. Вітовського у Листопадовому зриві 1918 р. [28, с. 24].

Започаткували цю легенду, на думку Л. Цегельського, описи листопадових подій О. Кузьми і М. Лозинського, які хибували неточностями й тенденційністю, адже обидва автори не були безпосередніми учасниками перевороту 1 листопада 1918 р., а також стаття К. Трильовського про Д. Вітовського, написана у стилі спогадів, хоч такою бути не могла. К. Трильовського в листопадові дні не було у Львові, а тому його оповідання про те, хто і як готував та здійснював Листопадовий чин, як і спогади попередніх авторів, ґрунтуються, за висловом Л. Цегельського, на чутках і є «...перебалакуванням балаканини інших балакунів». Отже, історична вартість їхня є незначною [28, с. 19].

Л. Цегельський подає ґрунтовну характеристику Д. Вітовського: «Вітовський, сотник Січових стрільців, а після полковник Української Галицької Армії та Секретар війни у правительстві Західної Української Республіки, був справді лицарською особистістю. Як молодий сотник Січових Стрільців від 1914 до 1918, він визначався ідейністю, відвагою, самопожертвуванням, погордою смерті. Ішов у бій на чолі своєї сотні як у танець. Доказував чудес хоробрости та очайдушности, а притім був прикладом витривалості, завзяття і виконання обов'язку» [28, с. 15].

Запрошення Д. Вітовського на час перевороту як коменданта до Львова пов'язували з його популярністю у середовищі Українських січових стрільців. Д. Вітовський прибув до Львова 30 жовтня 1918 р., тобто, за твердженням Л. Цегельського, коли «...терен був підготовлений Бубелою, Огоновським, Паліївим» й іншими військовими, яким Українська Національна Рада доручила здійснити переворот [28, с. 96].

На посаді коменданта Львова виявилася, проте, повна безпорадність сотника Д. Вітовського, як зазначав Л. Цегельський, «...відсутність усякого ладу в командуванні, брак дисципліни та творчої руки». Автор згадував також, що першого дня (1 листопада) на Костелівці (передмістя Львова) з'явилися перші слабкі польські відділи, і «...цю агресію у зародку не ліквідували, а дали їм можливість об'єднуватись і уфортифікуватись. У самому штабі командування, що також пояснює склад керівництва, постійно були присутні чужі люди, нікого (...) не затримували. Просто біля оперативних телефонів стовбичили гурмами якісь цивільні, вони чули рапорти, накази і т. д.» [28, с. 96].

Такий вибір першого українського коменданта Львова є тією фатальною помилкою, яка уможливила польським легіонерам у перші два дні захопити Костелівку і Політехніку. «Це гірка правда і прикро про неї говорити, – як зауважував Л. Цегельський, – але фактом залишається те, що лише нездатність м'якого і нервового Д. Вітовського як головного бойового провідника спричинила втрату Львова, а за ним і всієї Галичини» [28, с. 20].

«Різні історики, – як зазначав Л. Цегельський, – описуючи ті листопадові події 1918 р., поводяться з історичною правдою просто безцеремонно, даючи волю своїй багатій уяві». Першим із них був К. Трильовський, ветеран галицького радикалізму, який перший написав про Д. Вітовського як головного керівника і організатора Листопадового чину.

Переворот 1 листопада 1918 р., як стверджував Л. Цегельський, готувався тижнями, якщо не місяцями, «...систематично, планово і в подробицях» [28, с. 23]. Він детально розкриває послідовність підготовки та

проведення Листопадового чину, наводить прізвища тих, хто був подвижниками підготовки й проголошення Західноукраїнської Народної Республіки, описує їхній особистий внесок.

Аналізуючи здобутки і недоліки Листопадового чину, Л. Цегельський наголошував: «Коли хтось завинив у тому, що українці втратили Львів, то були саме Січові Стрільці. Є багато інших моментів в історії, де вони дійсно здобули лаври та доконали історичних чинів. Але не в листопаді 1918 р. Немає сумніву, що якби ми втримали Львів, Антанта була б нас, напевно визнала, – так як вона хотіла визнати нас згодом у січні та березні 1919 р. та тільки тепер уже тодішній наш уряд того визнання без Львова вирішив не приймати, що також було помилкою» [28, с. 22].

Л. Цегельський аргументовано розкриває важливу роль Української Національної Ради як ідейного керівника проведення Листопадового чину. Водночас він спростовує твердження М. Лозинського, К. Трильовського і В. Винниченка, що Українська Національна Рада не хотіла проголошувати незалежності українських земель під Австрією, з'єднуватись з Великою Україною, а натомість «...бажала держатися цісарської поли» [29, с. 386].

Л. Цегельський детально подає хроніку битви за Львів. Він з однаковою повагою ставиться до героїчних вчинків як з боку українців, так і поляків. Описуючи, зокрема, героїзм українських вояків, автор особливо відзначає добровільні частини під командуванням отамана А. Долуда, який став майже міфічним героєм: «Бо був це не лише вибух численної степової козацької енергії ... мав він ідею ... соборності України» [28, с. 67].

Така ідея – ідея націєтворення й побудови соборної Української держави – була для Л. Цегельського дороговказною: з перших виступів на студентських вічах, перших статей у журналі «Молода Україна» і до останніх днів життя.

Л. Цегельський завжди був ініціатором соборності, він розробляв і зачитував перед велелюдним зібранням на Софійській площі Києва історичний документ про об'єднання українських земель. І кожного разу, як

засвідчують його спогади, відчував велику радість і гордість, що утвердилась повернена за 550 років Українська держава.

З приводу Акта Злуки Л. Цегельський, зокрема, зазначав: «Те, що ми переживали у ті дні в Києві, було історією нації у творенні епогею національно-державного відродження. Ми були її свідками, її авторами і діячами. Ми творили історію. І щоби там не думали майбутні покоління про нас, учасників тих подій, як вони не осуджували б нас усіх, тодішніх українських політиків і яким шляхом вони не вели б подальші змагання нашого народу до самостійної та соборної України – завжди будуть змушені нав'язувати до тих історичної ваги актів, що їх ми там, у Києві, тоді доконували» [28, с. 247–248].

Акт Злуки, як стверджував учений, засвідчив перед усім народом України, усім світом й історією, що «...український народ західноукраїнських земель одним серцем і однією думкою єднається з усім народом Української Народної Республіки і тим прагне обновити національно-державну єдність нашого народу, що існувала за В. Великого та Я. Мудрого і до якої стреміли наші великі гетьмани Б. Хмельницький, П. Дорошенко та І. Мазепа. Від сьогодні Західна Україна лучиться в одне нероздільне тіло, соборну та суверенну Українську державу» [28, с. 254].

Доречно зазначити, що на перших етапах політичної діяльності Л. Цегельський був прихильником ідей М. Драгоманова й не заперечував силових революційних методів боротьби. Це, зокрема, виявилось в його ранніх публіцистичних статтях, звернених до українських селян, які на початку ХХ ст. виступали проти визискувань і гноблення панства. З часом погляди Л. Цегельського зазнали еволюції й наблизилися до національно-демократичних позицій з елементами консервативно-монархічних ідей.

Так, у 1931 р. у часописі «Америка» Л. Цегельський вміщує велику за обсягом й полемічну статтю «Правда про Гетьманщину. Що говорять і пишуть про українську державну політику і що з того правда, а що баламута», в якій викриває критиків політики гетьмана П. Скоропадського.

Особливо нищівну критику автор скерує проти українських соціалістів [30, с. 25–33].

Зокрема, Л. Цегельський наголошує, що гетьманщина – це втілення української історичної традиції й ідеї української державної суверенності. «Гетьманщина була (...) одиноким часом в революції, коли справді існувала впорядкована українська держава із правильно функціонуючим правительством і адміністрацією, з початками української армії, здоровими фінансами, торгівлею та комунікацією, із сильною валютою, із заграничним дипломатичним апаратом, з гарними основами для української культури (три університети, опера, театри, Академія Мистецтв, Академія Наук, Україна за гетьмана була першою державою на світі, де було міністерство мистецтва (науки). При гетьманові було виділено мільйонні фонди на українські театри, на Українську Академію Мистецтва» [30, с. 25–33].

Констатуючи та негативно сприймаючи політику гетьмана П. Скоропадського за «...збочення із самостійницької дороги на федарелістичні манівці», Л. Цегельський зазначає, що це була хвилинка зневіра «...під напором обставин, а не його програм», адже «...час гетьманщини був одиноким часом за української революції від 1917 до 1921 року, коли дійсно існувала українська держава і коли справді будовано її» [30, с. 29].

Захоплення гетьманською владою, монархічним правлінням П. Скоропадського не було тільки наслідком еволюції, зміни політичної орієнтації Л. Цегельського, а диктувалося практикою, важливими умовами державного будівництва.

Наприкінці 1940-х рр., підсумовуючи наслідки українських національно-визвольних змагань, Л. Цегельський наголошував: «Сьогодні, з відстані отриманого мною у ті дні досвіду, я не мав би охоти вдруге будувати демократичну державу, бо така демократія, на жаль, дуже часто й легко, перетворюється в хомократію». Для демократії потрібно передусім «...виховання народу в твердій монархічній школі – щойно тоді демократія

функціонує і тому лише до того часу, поки маловартісні елементи не візьмуть верху (ще великий Аристотель зауважив, що державні форми чергуються від аристократії через демократію до олігархії, тиранії або охлократії). Демократія є найскладнішою формою державного ладу і тому найслабшою. А в нерозвиненій суспільності вона просто самогубна» [30, с. 31–32].

Зауважимо, що аналіз процесу творення української державності в Східній Галичині та Центральній Україні, який подає Л. Цегельський, характеризує його чітко й безкомпромісне ставлення до зображених подій. Усі факти він оцінює крізь призму достовірності, істинності, відповідності тодішнім обставинам.

Останнє, зокрема, стосується позитивного сприйняття діяльності частини галицьких москвофілів як повітових адміністраторів й сподвижників української державності у період ЗУНР, оскільки проти москвофільства у Східній Галичині Л. Цегельський тривало й послідовно боровся: «Годиться зазначити й те, що ми мали кількох повітових комісарів Української держави з колишніх москвофілів. Вони виявилися найлояльнішими слугами-урядовцями Української держави та відмінними адміністраторами, продемонструвавши безоглядну дисципліну супроти центрального українського проводу, підтримуючи постійно у своїх повітах авторитет влади і лад. Обсервуючи їх, я зрозумів, скільки позитивного було в наших «старорусинів». З постановом Української держави вони, як з'ясувалося, стали найкращим резервом адміністрації» [31, с. 170].

Л. Цегельський неодноразово наголошував, що революції, війни – це страждання тисяч, мільйонів людей, «...це море людського горя, тисячі, сотні тисяч людей в обличчі смерті – ось те справжнє тло, що на ньому ми мусили будувати державу». Його надихають ідеї добра й гуманізму навіть у ситуації військових, державних переворотів. «На жаль, – як наголошує Л. Цегельський, – ми часом забуваємо, що ми люди. В ложці води один одного втопив би – лише за те, що він не моєї партії» [31, с. 87].

Аналізуючи визвольні змагання українців із позицій набутого досвіду, Л. Цегельський підсумовує їх так: «Самостійна й соборна Українська держава була в наших руках. Усі обставини спершу склалися так, що можна було втримати та закріпити її, здисциплінувати розбурхані маси, налагодити апарат, здобути її міжнародне визнання. Однак нам не вдалося здійснити це. І не вдалося не тому, що об'єктивно було це неможливо – навпаки, я твердо переконаний, що ми мали ідеальну нагоду збудувати самостійну державу, та нам забракло політичного розуму» [32, с. 160].

Свої спогади Л. Цегельський окремими статтями публікував у різних виданнях упродовж багатьох років, починаючи з публікацій у 1919 р. в «Українському прапорі» та завершуючи в газеті «Америка» навіть після смерті [33, с. 59].

Варто наголосити, що за деякий проміжок часу, працюючи викладачем українознавчих студій у протестантській теологічній семінарії, зокрема в її українському філіалі у Балтиморі штату Нью-Джерсі, Л. Цегельський опублікував книгу «Про історію протестантизму». Однак, за відмову перейти у протестантизм і бути протестантським пастором Л. Цегельський змушений залишити місце роботи. Деякий час він редагував часопис «Український вістник» у Нью-Йорку, згодом дієцезіальний журнал «Шлях» у Філадельфії, а потім став редактором газети «Америка» [33, с. 59].

У Філадельфії Л. Цегельський у 1937 р. опублікував монографію «Митрополит Андрей Шептицький. Короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності», яку високо оцінив митрополит. Описуючи півстолітнє служіння А. Шептицького Богові та українському народові, Л. Цегельський наголошував, що діяльність митрополита вплинула на всі сфери суспільно-політичного життя в Україні. Він назвав митрополита найбільшою постаттю, найвизначнішою індивідуальністю історичного процесу окресленої доби: «Його особистість домінує над цим півстоліттям. Історія цього півстоліття – це ... історія діяльності митрополита Шептицького... Андрей Шептицький – це історична постать» [34, с. 321].

Як зазначалось вище, в часописі «Америка» Л. Цегельський опублікував серію статей-спогадів про Листопадовий чин і пізніші події. Згодом ці статті перевидало видавництво «Булава» за назвою «Від легенд до правди».

Загалом у публіцистичній спадщині Л. Цегельського багато уваги приділяється державотворчим питанням. На основі виголошеного та написаного діячем щодо національно-визвольних змагань 1917–1923 рр. у будівництві Української держави та після поразки української революції можна скласти уявлення про його ідеали державної влади та еволюцію поглядів із цього питання. Л. Цегельський неодноразово акцентував, що політика ЗУНР була спрямована на національну, а не соціальну революцію, вона захищала верховенство закону, права та соціальної справедливості. Будучи прихильником проведення перетворень в Україні винятково мирним, парламентським шляхом, Л. Цегельський мав багато опонентів серед сучасників і здобув не найкращу славу через тенденційне сприйняття його теоретичної спадщини та практичної діяльності.

Список використаних джерел до розділу 5

1. Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921–1945). Київ, 1994. 82 с.
2. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спогади. Нью-Йорк–Філадельфія : Булава, 1960. 313 с.
3. Купчик В. Лонгин Цегельський – речник Української Держави (Життєпис) // Поступ. 2001. № 130 (788). 28–29 серп.
4. Скритовбивчий замах на життя д-ра Лонгина Цегельського // Свобода. Нью-Джерсі. 1920. № 68. 5 черв.
5. ЦДІАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 104. 121 арк.
6. Держархів Львівської обл. Ф. 1. Оп. 52. Спр 217. 23 арк.
7. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів : Олір, 1995. 362 с.

8. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. С. 307– 322.
9. Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький: короткий життєпис і огляд його народно-церковної діяльності. Львів : Місіонер, 1995. 77 с.
10. ЦДІАЛ України. Ф. 750. Оп. 1 Спр. 1. 5 арк. («Митрополит Андрей Шептицький. Короткий життєпис»).
11. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів, 2009. С. 321–322.
12. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.
13. Дашкевич Я. Лонгин Цегельський та українська політична думка 1900–1917 рр. [Передмова до кн. : Цегельський Л. Русь–Україна і Московщина– Росія. Історико-політична розвідка]. Львів : Априорі, 2007. 104 с.
14. Бачинський Ю. Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки. Київ : ІНТЕЛ, 1995. 340 с.
15. Національно-культурні ініціативи української діаспори (кінця 50-х – початку 90-х рр. ХХ ст.) / за ред. О. А. Шевчук. Київ : Рідний край, 1997. 60 с.
16. Комарницький Я. Громадсько-публіцистична діяльність Василя Мудрого у США (1949–1966) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2008. Вип. двадцять другий. Історія. С. 149–162.
17. Сухоніс Ф. А. І знову я в Америці. Дніпропетровськ : Пороги, 2011. 71 с.
18. Ясинчук Л. Українське шкільництво поза рідними землями // Українці у вільному світі. Нью-Джерсі : Вид. Укр. народного союзу, 1954. С. 164–170.
19. ЦДІАЛ України. Ф. 408. Оп. 796. Спр. 1. 32 арк.

20. Цегельський Л. Проблема української нації // Універсум. 2002. № 11-12. С. 58 – 61.
21. Хімяк О. Українська переса на Американському континенті (кінець XIX – початок XX ст.) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С. 27–31.
22. ЦДІАЛ України. Ф. 789. Оп. 1. Спр 18. 230 арк. («Спогади «Гетьманська січ»»).
23. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських. Ellicott City, 1992. С. 363.
24. Катамай Б. Післяслово редактора // Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.
25. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських. Ellicott City, 1992. С. 303.
26. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 р. Львів : Свічадо, 2003. 336 с.
27. Здоровега М. В. Суспільно-політичні погляди Лонгіна Цегельського : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2010. 192 с.
28. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 р. Львів : Свічадо, 2003. 336 с.
29. Винниченко В. Відродження нації. (Історія укр. революції, марець 1917 р. – груд. 1919 р.) : в 3 ч. Київ–Відень : Дзвін, 1920. Ч. 3. 535 с.
30. Цегельський Л. Правда про Гетьманщину. Що говорять і пишуть про українську державну політику і що з того правда, а що баламута // Америка. 1931. 15 трав. Ч. 3. С. 25–33.
31. Цегельський Л. Від легенд до правди. С. 87, 170.
32. Цегельський Л. З листопадових днів // Америка. Філадельфія, 1932. 1 листоп. Ч. 126. С. 145–161.
33. Полич М. І. Еміграційний період діяльності Лонгіна Цегельського // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія :

Історія, міжнародні відносини. Вип. 18. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 254–261.

34. Патер І. Лонгин Цегельський // Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. С. 307–322.

ВИСНОВКИ

Джерельна та історіографічна база дослідження, що є значною та різноманітною, дала змогу комплексно й цілісно дослідити та об'єктивно охарактеризувати життя й основні напрями діяльності Л. Цегельського, зокрема його внесок у розвиток суспільно-політичної думки і державотворення в Україні.

Л. Цегельський був співтворцем нового етапу національного відродження в галицько-українській політиці. Його покоління, вийшовши переважно з родин греко-католицьких священників, на зламі ХІХ–ХХ ст. перебрало політичний провід в українському русі. У цей час західноукраїнському суспільству, що перебувало у правовому полі конституційної Австро-Угорської монархії, доводилося прискореними темпами долати відставання від сусідніх народів у різних сферах суспільного життя. Відбувалася стрімка модернізація українського національного руху, утвердження національної свідомості серед широких верств населення, а політики набували розуміння того, що запорукою успішного розвитку народу є весь комплекс його здобутків в економічній, політичній і культурній сферах; з урахуванням нових підходів формувалися українсько-польські відносини. Реалії суспільного життя висували перед новою українською політичною елітою в Галичині важливі виклики, пошук відповідей на які потребував неординарних зусиль і здібностей.

Формування поглядів Л. Цегельського як громадського й політичного діяча відбувалося насамперед у родинному середовищі, що належало до національно свідомого греко-католицького духовенства, а згодом – у навчальних закладах, де він формувався під впливом українських педагогів і розпочав громадську діяльність у національних учнівських і студентських товариствах. Життєвий шлях Л. Цегельського до його висунення на провідні ролі в українській політиці був загалом типовим для покоління нової української світської інтелігенції, представники якої, вийшовши зі

священницького середовища і винісши з нього засади національної самосвідомості, відкинули перспективи духовної кар'єри як єдиноможливої для українців і обирали світські професії. Формування цих діячів як майбутніх лідерів українського національного руху в Галичині відбувалось у середовищі львівських народовців. Участь Л. Цегельського у студентських товариствах продемонструвала вибір ним української національної ідеї.

Різнобічну діяльність Л. Цегельського засвідчує також його редакційно-публіцистична спадщина. Актуальні українознавчі проблеми Л. Цегельський розкриває у таких працях, як «Русь–Україна і Московщина», «Русь – Україна, а Московщина – Росія», «Самостійна Україна», «Звідки взялися і що значать назви «Русь» і «Україна», а також в інших науково-публіцистичних статтях, опублікованих упродовж перших двох десятиліть минулого століття у часописах «Молода Україна», «Самостійна Україна», «Свобода», «Діло», «Українське слово», «Літературно-науковий вістник» тощо. У своїх працях вчений навчає любити Україну, знати та поважати її історію. Він розкриває кращі сторони суспільного побуту українців, переконує, що сучасні покоління мають зміцнювати національну свідомість, гідність, патріотизм, які історично властиві українському народові.

Л. Цегельський був універсальною особистістю і виявив себе як активний діяч у багатьох сферах діяльності. Він відігравав провідну роль в Українській національно-демократичній партії, зокрема входив до її виконавчого органу – Народного комітету. Був активістом громадських та політичних організацій «Академічна громада», «Сокіл-Батько», Головної Української Ради, Загальної Української Ради та учасником масових політичних акцій.

Можна стверджувати, що він став видатним галицьким діячем зі студентських років. Практично впродовж свого життя Л. Цегельський – непримиренний і послідовний борець за наш національний ідеал – незалежну Україну. І при тому він був галичанином і одним із найбільших репрезентантів Галичини, адвокат і публіцист. Не перераховуючи всі заслуги

Л. Цегельського перед нашим народом, варто наголосити, що, будучи активним членом УНДП, він активно пропагував ідею самостійності України.

Громадська діяльність Л. Цегельського була прикладом реалізації на практиці програмних завдань українського руху, керівники якого в той час розуміли, що сила нації визначається не механічним переліком політичних прав, а комплексом здобутків в економічній, соціальній, культурній, науковій та інших сферах суспільного життя.

Депутат до австрійського парламенту та Галицького сейму Л. Цегельський був відомим і досвідченим політиком, який професійно працював у вищому представницькому органі Ціслейтанії, мав суттєвий вплив на розробку законодавчих актів, їхнє обговорення та прийняття. В його полі зору, крім загальноавстрійських, постійно перебували загальноукраїнські та галицькі проблеми. Він неодноразово заявляв про захист соціальних прав і ставав виразником національних інтересів українців, викривав етнополітику австрійської та польської адміністрації.

Під час Першої світової війни став членом Головної Української Ради і тісно співпрацював із лідерами Союзу визволення України. Після Листопадового чину і проголошення Західноукраїнської Народної Республіки Л. Цегельський стає членом Української Національної Ради ЗУНР, державним секретарем внутрішніх справ, а згодом – заступником міністра зовнішніх справ. Саме Л. Цегельський разом із Д. Левицьким підписали вступний договір із Директорією про злуку ЗУНР і УНР. Громадсько-політичний діяч відіграв важливу роль у суспільно-політичному і державотворчому житті ЗУНР, виявивши себе як активний, поміркований політик, дипломат, відданий ідеалам незалежної і соборної української державності.

Період державотворчої діяльності в Україні завершився для Л. Цегельського виїздом до США, де він очолював дипломатичну місію у Вашингтоні. Залишившись в еміграції, разом із журналістською та публіцистичною діяльністю, Л. Цегельський не припиняв здійснювати

консолідацію емігрантських сил. Він, зокрема, був одним із організаторів Конгресу українців Америки, на основі якого сформувався Український конгресовий комітет, а також стояв біля витоків Українсько-американського допомогового комітету, був членом Літературно-мистецького клубу у Філадельфії. До кінця життя у період еміграції боровся за відновлення Української незалежної держави як словом, так і пером.

Лонгин Михайлович Цегельський увійшов в історію як знаний юрист, політик, дипломат і громадський діяч, фаховий журналіст і публіцист. Його громадсько-політична діяльність є джерелом до історії України першої половини ХХ ст. Введені в науковий обіг нові джерела дали можливість більш комплексно дослідити діяльність Л. Цегельського на громадській та політичній ниві.

На основі вивчених документів та матеріалів слід констатувати, що подальше дослідження громадсько-політичної діяльності Л. Цегельського матиме не лише важливе пізнавальне значення, а й прагматичний відтінок, набуваючи нового змісту для сучасних політичних сил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акт злуки // ЦДАВО України. Ф. 1118 («Міністерство торгівлі і промисловості Української Держави, м. Київ»). Оп. 1. Спр. 5. 3 арк.
2. Біографії письменників, вчених і політичних діячів // ЦДІАЛ України. Ф. 328 («Редакція «Української енциклопедії», м. Львів»). Оп. 1. Спр. 104. 94 арк.
3. Висновок судді Яворського в справі політичного агента ЗУНР у Америці Цегельського Л., обвинувачуваного в перевищенні влади та зловживаннях. 6 червня 1922 року // ЦДАВО України. Ф. 4460 («Президіальна канцелярія Диктатора ЗУНР, м. Відень, 1920–1922»). Оп. 1. Спр. 2. 28 арк.
4. Держархів Львівської обл. Ф. 26 («Львівський університет»). Оп. 3. Спр. 545. Арк. 79.
5. Доповіді, аналітичні статті, огляди, перспективні рекомендації, листування та ін. документи про діяльність дипломатичної служби ЗУНР у Лондоні та Відні // ЦДІАЛ України. Ф. 581 («Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР і ЗУНР»). Оп. 1. Спр. 104. 121 арк.
6. Загально-політичний відділ // Держархів Львівської обл. Ф. 1 («Львівське воєводське управління. Загально-політичний відділ»). Оп. 52. Спр. 217. 23 арк.
7. Законопроекти по Міністерству закордонних справ, поданих на затвердження уряду. Грудень 1918 – листопад 1919 р. // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 1. Спр. 6. 37 арк.
8. Звернення Української Національної Ради до українського народу про створення незалежної української держави на землях бувшої Австро-Угорщини. 1 листопада 1918. // ЦДАВО України. Ф. 3505 («Документи повітових комісарів ЗОУНР»). Оп. 1. Спр. 38. 1 арк.
9. Звіти Боберського І., Цегельського Л. і Сінгалевича В. про стан частин Українських січових стрільців // ЦДІАЛ України. Ф. 353 («Легіон Українських січових стрільців, м. Львів»). Оп. 1. Спр. 13. 23 арк.

10. Інформаційні листи від радника міністерства Геронімуса про відношення різних українських угруповань за кордоном до уряду УНР про діяльність за кордоном ЗУНР та про створення у Відні Всеукраїнської національної Ради. 6 вересня 1920 – 1 квітня 1921 р. // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної республіки»). Оп. 2. Спр. 21. 98 арк.
11. Інформації, доповіді, огляди політичних подій міжнародного становища, подані міністру. Огляди-події на Україні за 1919 рік. Грудень 1918 – грудень 1919 р. // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 1. Спр. 65. 80 арк.
12. Інформація УТА у газеті «Республіка» про святкування у Києві злуки Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою. 2 лютого 1919 р. // ЦДАВО України. Ф. 3505 («Документи повітових комісарів ЗОУНР»). Оп. 1. Спр. 36. 83 арк.
13. Лист-звернення до українських вояків. 1919 // Держархів Львівської обл. Ф. 257 («Львівське наукове товариство з вивчення оборони Львова і Південно-Східних воєводств в 1918–1920 рр.»). Оп. 2. Спр. 198. 14 арк.
14. Лист українських послів до українських товариств в Америці про створення Головної української ради у Львові, негативну діяльність її голови К. Левицького та М. Василька і прохання матеріально допомогти для створення після війни нової організації 1914–1916 рр. // ЦДІАЛ України. Ф. 581 («Колекція документів про діяльність урядів та армій Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки (1914 – 1939 рр.)»). Оп. 1. Спр. 91. 26 арк.
15. Листи о. Михайла Цегельського до Барвінського Олександра Григоровича з Камінки Струмилової 1892–1912 // ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. Ф. 11 («Барвінських»). Спр. 2682. 52 арк.
16. Листи письменників представників товариств про опублікування їхніх творів, статей, дописів, об'яв-реклам 1908–1927 рр. // ЦДІАЛ України. Ф. 401 («Редакція журналу «Літературно-науковий вісник» у Львові»). Оп. 1. Спр. 13. 110 арк.

17. Листи Хоткевича Г., Цегельського Л., Цегелевича В., Антоновича А. до Охримовича В. 1902 – 1925. // ЦДІАЛ України. Ф. 372 («Володимир Охримович»). Оп. 1. Спр. 92. 16 арк.
18. Листи Цегельського Л., Цегельського Р., Целевича В. та Цурковської М. 1915–1936 рр. // ЦДІАЛ України. Ф. 682 («Тит Войнаровський-мітрат»). Оп. 1. Спр. 200. 15 арк.
19. Листи Цегельського Л., Целевича В. до о. Пристая О. 1921–1935 рр. // ЦДІАЛ України. Ф. 789 («о. Олекса Пристай»). Оп. 1. Спр. 38. 44 арк.
20. Листи Цегельського Л., Целевича В., Чапельського до о. Пристая О. 1921–1935 рр. // ЦДІАЛ України. Ф. 789 («о. Олекса Пристай»). Оп. 1. Спр. 59. 60 арк.
21. Листування з головою Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Франції – М. Тишкевичем про конференцію в США та участь в ній делегації України. 31 липня 1919–31 березня 1921 р. // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 2. Спр. 304. 27 арк.
22. Листування з департаментом чужоземних зносин про дипломатичні відношення з Польщею. Доповіді, ноти і інші документи уряду УНР про політичні військові взаємовідносини, кордони, поводження поляків з українським населенням і інших державних справ. 17 грудня 1918 – грудень 1919 р. // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 1. Спр. 30. 72 арк.
23. Листування з членами товариства та приватними особами про видання наукових праць, пересилку літератури та ін. 1938 р. // ЦДІАЛ України. Ф. 309 («Наукове товариство ім. Т. Шевченка, м. Львів»). Оп. 1. Спр. 229. 92 арк.
24. Митрополит Андрей Шептицький. Короткий життєпис // ЦДІАЛ України. Ф. 750 («Український національний музей у Львові»). Оп. 1. Спр. 1. 5 арк.
25. Нота та меморандуми уряду УНР до уряду Речі Посполитої Польської, протоколи засідань польсько-української конфедерації, звіти членів української дипломатичної місії в Речі Посполитій Польській, про

- декларацію УНР Речі Посполитій Польській, 17 жовт. 1919 р. – 14 лют. 1920 р. // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 2. Спр. 275. 186 арк.
26. Огляди сучасного міжнародного становища УНР і закордонної політики УНР, ноти, декларації, меморандуми. 1919–1920 // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 2. Спр. 278. 215 арк.
27. Положення про компетенцію і склад Ради // ЦДІАЛ України. Ф. 440 («Загальна Українська Рада, м. Відень»). Оп. 1. Спр. 3. 5 арк.
28. Програми та листування міністра закордонних справ УНР Темницького у Відні з Винниченко, Яковлевим, Василько, Панейко, Славнським та іншими про конференцію в Люцерні, становище петлюрівського війська на Україні, дипломатичних переговорів, призначень на посади тощо. 8 липня – 1 листопада 1919 р. // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 2. Спр. 9. 130 арк.
29. Проекти законів та постанов уряду УНР, 1918 р. // ЦДАВО України. Ф. 3696 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 2. Спр. 1. 63 арк.
30. Протоколи засідань Загальної Української Ради у Відні. 1916 р. // ЦДАВО України. Ф. 3807 («Особовий фонд Андрія Жука (1880–1968)»). Оп. 1. Спр. 3. 332 арк.
31. Протоколи і резолюції засідань 16 червня 1915 р. – 23 вересня 1916 р. // ЦДІАЛ України. Ф. 440 («Загальна Українська Рада, м. Відень»). Оп. 1. Спр. 2. 37 арк.
32. Ради Держсекретарів // Держархів Львівської обл. Ф. 257 («Товариство вивчення історії оборони Львова і південно-східних областей воєводства у 1918–1920 рр. у Львові»). Оп. 1. Спр. 36. 58 арк.
33. Рецензія на працю проф. Яковлева «Договір гетьмана Б. Хмельницького з Москвою 1654 р.» 1928 // ЦДАВО України. Ф. 3695 («Особистий фонд

- члена Центральної Ради, сенатора і професора Сергія Павловича Шелухина»). Оп. 2. Спр.133. 135 арк.
34. Резолюції про реорганізацію Головної української ради // ЦДІАЛ України. Ф. 440 («Загальна Українська Рада, м. Відень»). Оп. 1. Спр. 4. 5 арк.
35. Списки старшин і членів товариства Сокіл-Батько у Львові // ЦДІАЛ України. Ф. 312 («Українське спортивне товариство «Сокіл-Батько» у Львові»). Оп. 1. Спр. 158. 118 арк.
36. Списки українських товариств і емігрантів які знаходяться на території США і Канади (1920 – 1921) // ЦДІАЛ України. Ф. 58 («Колекція документів про діяльність урядів та армій Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки (1914 – 1939 рр.)»). Оп. 1. Спр. 132. 7 арк.
37. Спогади про діяльність місії західноукраїнської республіки у Вашингтоні, листи Валюха, І. Мишуги. 1921 – 1929 // ЦДІАЛ України. Ф. 789 («о. Олекса Пристай»). Оп. 1. Спр 15. 151 арк.
38. Спогади про діяльність організації «Гетьманська січ» в Америці. 1925–1935 // ЦДІАЛ України. Ф. 789 (о. Олекса Пристай). Оп. 1. Спр 18. 230 арк.
39. Статті, рецензії та огляди Лонгіна Цегельського // ЦДІАЛ України. Ф. 401 («Редакція журналу «Літературно-науковий вісник», м. Львів»). Оп. 1. Спр. 113. 158 арк.
40. Статті та рецензії Хомишина М., Хруцького С., Цвіляка Д., Цегельського Л. // ЦДІАЛ України. Ф. 406 («Редакція газети «Нова Зоря», м. Львів»). Оп. 1. Спр. 241. 59 арк.
41. Стаття Левицького К. про створення УНРади і боротьбу між українськими суспільно-політичними течіями Східної Галичини в справі об'єднання ЗУНР і УНР в єдину державу – початок 1922 р. // ЦДІАЛ України. Ф. 581 («Колекція документів про діяльність урядів та армій Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки (1914–1939 рр.)»). Оп. 1. Спр. 128. 11 арк.

42. Стаття Цегельського Лонгина «Правда про зраду в Східній Галичині» 5 січня 1915 р. // ЦДІАЛ України. Ф. 440 («Загальна Українська Рада, м. Відень»). Оп. 1. Спр. 35. 17 арк.
43. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії (про створення Західно-Української Народної Республіки). 13 листопада 1918 // ЦДАВО України. Ф. 3505 («Документи повітових комісарів ЗОУНР»). Оп. 1. Спр. 35. 179 арк.
44. Титульна сторінка історико-політичної розвідки Л. Цегельського «Русь–Україна і Московщина–Росія». 27 липня 1915 р. // ЦДАВО України. Ф. 4405 (Союз Визволення України, м. Відень). Оп. 1. Спр. 95. 87 арк.
45. З «Академічна громада» – книга кореспонденційна» (листи, записки, оголошення 1898–1899 рр.) // ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. Ф. 119 («Академічна громада» – товариство у Львові, АГ»). 364 арк.
46. За «Академічна громада» – книга кореспонденційна (листи, записки, оголошення січень 1899 – 30 березня 1899 р.) // ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. Ф. 119 («Академічна громада» – товариство у Львові, АГ»). 88 арк.
47. Універсал Директорії Української Народної Республіки про злуку з Західно-Українською Народною Республікою, 22 січня 1919 р. // ЦДАВО України. Ф. 1429 («Фонд канцелярії Директорії УНР»). Оп. 1. Спр. 5. 5 арк.
48. ЦДІАЛ України. Ф. 408 («Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів»). Оп. 796. Спр. 1. 32 арк.
49. ЦДІАЛ України. Ф. 717 («Польський посольський клуб в Австрійському парламенті»). Оп. 1. Спр. 1 («Koio w Wiedniu»). 29 арк.
50. Цегельський Лонгин (1875 – д. с. н.). Вирізки і виписки з періодичних видань 1900–1902 рр. // ВР ЛНБ ім. В. Стефаника. Ф. 167 («Біографічний словник І. Левицького»). Оп. 2. Спр. 3298. 12 арк.
51. Штати та списки співробітників Міністерства закордонних справ. 1920 – 1921 // ЦДАВО України. Ф. 3936 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки»). Оп. 2. Спр. 166. 65 арк.
52. Андрієвський В. З минулого. Т. 2. Від гетьмана до Директорії. Ч. 2. Директорія. Берлін : Укр. слово, 1923. 308 с.

53. Андрухів І. О. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. Івано-Франківськ, 1996. 79 с.
54. Аркуша О. Анджей Потоцький: біографія політика на тлі українсько-польських відносин. Ч. І: Формування політичної кар'єри. Вісник Львівського університету. Серія : Історія. 2009. Вип. 44. С. 107–162.
55. Аркуша О. Г. Галицьке намісництво. Енциклопедія історії України. Київ, 2005. Т. 2. 672 с.
56. Батюк Т. Дипломатична місія Лонгіна Цегельського у США (1920–1921). Проблеми гуманітарних наук. Дрогобич, 2008. Вип. 22. Історія. С. 48–57.
57. Батюк Т. Надзвичайна дипломатична місія УНРади ЗУНР до США. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів. Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття. 2008. С. 116–122.
58. Бачинський Ю. Економічні підстави самостійності націй. Націоналізм. Київ, 2000. 869 с.
59. Бачинський Ю. Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки. Київ : ІНТЕЛ, 1995. 340 с.
60. Боберський І. Щоденник 1918–1919 рр. / упор. Ю. Мицик. Київ, 2003. 224 с.
61. Василик І. Б. Громадсько-політична діяльність Костя Левицького (остання чверть ХІХ ст. – 1918) : дис. ... канд. іст. наук. Тернопіль, 2007. 227 с.
62. Василик І. Б. Видавнича і публіцистична діяльність Костя Левицького. Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ, 2008. Т. ХХІІ. С. 164–172.
63. Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів : Каменярь, 2006. 335 с.
64. Величава маніфестація Русинів. Діло. 1906. 3 лют.
65. Верига В. Визвольні змагання в Україні, 1914–1923 : в 2 т. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. Т. 1. 523 с. Т. 2. 502 с.

66. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біограф. довідник. Київ, 1998. 254 с.
67. Винниченко В. Відродження нації: (Історія укр. революції, марець 1917 р. – груд. 1919 р.) : в 3 ч. Київ–Відень : Дзвін, 1920. Ч. 2. 328 с.
68. Винниченко В. Відродження нації: (Історія укр. революції, марець 1917 р. – груд. 1919 р.) : в 3 ч. Київ–Відень : Дзвін, 1920. Ч. 3. 535 с.
69. Витвицький С. Галичина в міжнародній політиці в 1914–1923 роках: спогади. Український історик. Нью-Йорк, Торонто, Мюнхен, 1995. № 1/4. С. 100–118.
70. Вівсяна І. А. Співпраця наддніпрянської та галицької інтелігенції у період Української Центральної Ради. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2004. Вип. 8. Серія : Історія. 323 с.
71. Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921–1945). Київ, 1994. 82 с.
72. Відродження. Діло. 1918. 6 жовт.
73. Вістник Союзу визволення України. Відень, 1915 (15 серп.). Ч. 23–24. С. 20–21.
74. Віче львівських Русинів. Діло. 1905. 10 жовт.
75. Віче львівських Русинів. Діло. 1906. 3 груд.
76. Водотика Т. С., Іваницький І. В. Слідча справа Лонгіна Цегельського: джерелознавча характеристика. Архіви України. 2014. № 3 (291). С. 104 – 112.
77. Войнаровський Т. Низка споминів з мого життя / Сохоцький І. Історичні постаті Галичини ХІХ–ХХ ст. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1961. С. 15–66.
78. Газета «Діло» та її вплив на формування політичної свідомості українців Галичини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2009. Вип. 21. С. 45–49.

79. Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Директорії Української Народної Республіки (грудень 1918 – 1921 рр.). Гілея. 2013. Вип. 77 (№ 10). С. 48–57.
80. Гай-Нижник П. П. УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917–1920 рр.). Київ : ЩєК, 2010. 304 с.
81. Галицький сойм. Діло. 1914. 17 лют.
82. Галицький сойм. Діло. 1914. 21 лют.
83. Галущинський М. З Українськими січовими стрільцями: спомини з рр. 1914–1915. Львів : Діло, 1934. 216 с.
84. Галущинський М. Українська молодіж в р. 1899. Молода Україна. 1900. Ч. 2. С. 74–82.
85. Герасименко М., Дудикевич Б. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною. Київ : Вид-во політ. літ-ри УРСР, 1960. 222 с.
86. Гермайзе О. Матеріали до історії українського руху за Світової війни. Український археографічний збірник. К., 1926. Т. 1. С. 303–304.
87. Головацький І. Старосольський Володимир-Степан. Українська журналістика в іменах. Львів, 1995. Вип. 2. С. 205–206.
88. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності: (від ідеї до Акту Злуки). Київ : ШІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. 467 с.
89. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
90. Грушевський М. Новий період історії України: (за роки від 1914 до 1919). Київ : Либідь, 1992. 44 с.
91. Грушевський М. Справа українсько-руського університету у Львові. Львів, 1899. 35 с.
92. Гудь Б. Українсько-польські конфлікти новітньої доби: етносоціальний аспект. Харків : Акта, 2011. 472 с.
93. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. Київ : Либідь, 1993. 288 с.

94. Дацків І. Б. Військово-політична і дипломатична підтримка Директорією УНР визвольних змагань ЗУНР. Соборність як чинник українського державотворення: (до 90-річчя Акта злуки). Київ : Ін-т історії України НАН України, 2009. С. 159–170.
95. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр. Тернопіль : Астон, 2009. 520 с.
96. Дацків І. Дипломатичне співробітництво ЗУНР із УНР в добу Української революції. Університет. 2009. № 1(27). С. 61–70.
97. Дацків І. Діяльність дипломатичної служби Західно-Української Народної Республіки. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2009. Вип. 18. Західно-Українська Народна Республіка: до 90-річчя утворення. С. 346–352.
98. Дацків І. Діяльність зовнішньополітичної служби Західно-Української Народної Республіки у 1918–1923 роках. Мандрівець. 2011. № 4 (94). С. 30–33.
99. Дацків І. Особливості дипломатичного співробітництва між ЗУНР і УНР. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2011. № 10. С. 41–47.
100. Дацків І. Б., Полич М. І. Лонгин Цегельський в історії української дипломатії (до 140-річчя від дня народження). Український історичний журнал. 2015. № 3. С. 108–121.
101. Дацків І. Б. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії. Тернопіль : КРОК, 2013. 621 с.
102. Дашкевич Я. Західно-Українська Народна Республіка: позитивний і негативний досвід. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2000. Вип. 6. С. 355–359.
103. Дашкевич Я. Лонгин Цегельський та українська політична думка 1900–1917 рр.: [передмова]. Цегельський Л. Русь–Україна і Московщина–Росія. Історико політична розвідка. Львів : Апріорі, 2007. 104 с.
104. Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури. 2-ге вид., випр. й допов. Львів : Піраміда, 2007. 808 с.

105. Дипломатія УНР та Української Держави в документах та спогадах сучасників : у 2 т. Т. 2. Київ : Укр. письменник, 2008. 379 с.
106. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки, листопад 1919 – листопад 1920 р.: документи і матеріали. Т. 1 / упоряд. В. Верстюк. Київ, 2006. 687 с.
107. До всего руського народу в Галичині. Діло. 1902. 28 лип.
108. До Українського народу Галицької землі. Українське слово. 1918. 18 лют.
109. Добржанський О. Українські депутати австрійського парламенту та місцевих сеймів у роки Першої світової війни. Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. Чернівці, 2000. С. 42–46.
110. Довідник з історії України / ред. І. Підкови, Р. Шуста. 2-ге вид., доопр. і допов. Київ : Генеза, 2001. 1136 с.
111. Дорошенко В. Заслуги Діла. Діло. 1938. 14 січ. С. 2–3.
112. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. : у 2 т. Т. 2. Українська Гетьманська Держава 1918 р. Ужгород, 1930. 530 с.
113. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки) : наук.-попул. вид. Київ : Темпора, 2007. 632 с.
114. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920). Мюнхен : Укр. вид-во, 1969. 543 с.
115. Доценко О. Літопис революції: матеріали і документи до історії укр. революції, 1917–1923 рр. Т. 2, кн. 4. Київ, Львів, 1923. 362 с.
116. Дроздовська О. Цегельський Лонгин Михайлович. Українська журналістика в іменах. 1997. Вип. IV. 268 с.
117. Друге віче української академічної молодіжи. Молода України. 1900. Ч. 8. С. 291–324.
118. Жерноклеєв О. Національна ідея «Молодої України» (1900–1903). Галичина. 1997. № 1. С. 29–36.
119. З року на рік: (огляд найважніших подій за час від 1/X 1906 р. до 1/X 1907 р.). Ілюстративний календар тов. Просвіта на рік 1908. Львів, 1908. С. 77.

120. За будучність Галицької землі. Українське слово. 1918. 10 верес. С. 3.
121. Загальні збори політичного товариства Народна Рада. Діло. 1906.1 січ.
122. Заклинський Р. Сучасні завдання. Будучина. 1918. 2 берез. С. 1–2.
123. Захисник малих народів у Європі: Томащ Гарріг Масарик. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/Book/europe/3.pdf> (08.04.2015).
124. Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. Т. 1. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. 584 с.
125. Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. Т. 2. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. 712 с.
126. Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. Т. 3. Кн. 2. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 680 с.
127. Західно-Українська народна республіка 1918–1923: документи і матеріали. Т. 4. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. 886 с.
128. Західно-Українська народна республіка. 1918–1923: документи і матеріали. Т. 5 : у 3 кн. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. Кн. 1. 944 с.
129. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: історія / кер. авт. кол. й відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. 628 с.
130. Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: історія / кер. авт. кол. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. 628 с.
131. Збірник законів і постанов Українського Правительства відносно закордонних інституцій. Ч. 1 / [упоряд.] І. Храпко. Відень : З друк. Мехітаристів у Відні, 1919. 151 с.
132. Здоровега М. В. Суспільно-політичні погляди Лонгіна Цегельського : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Львів, 2010. 192 с.
133. Здоровега М. Лонгин Цегельський біля витоків української дипломатії. Мандрівець. 2009. № 2. С. 42–44.
134. Іваницький І. В. Лонгин Цегельський на еміграції: (за матеріалами фондів ЦДІАЛ). Гілея. 2015. Вип. 99. С. 96–101.
135. Іваницький І. В. Погляди Лонгіна Цегельського на проблеми російсько-українських відносин. Гілея. 2014. Вип. 83(4). С. 110–114.

136. Інавгураційні сходи в товаристві «Академічна громада» у Львові. Молода Україна. 1900. Ч. 9–10. С. 370–379.
137. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924 рр.): документи і матеріали / упоряд. Л. В. Андрієвська [та ін.]; редкол. : К. І. Грищенко (голова) [та ін.]. Київ : Вид-во гуманіт. літ-ри, 2010. 592 с.
138. Камінський Є. Є. Політика США в українському питанні (1917–1990 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : 07.00.03. Київ, 1993. 36 с.
139. Карпенко О. До питання про характер революційного руху в Східній Галичині у 1918 р. З історії західноукраїнських земель. Київ, 1957. Вип 1. С. 59–90.
140. Карпенко О. Імперіалістична інтервенція на Україні, 1918–1920. Львів : Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1964. 256 с.
141. Касьянов Г. Ідеологія організації українських націоналістів. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Київ : Наук. думка, 2005. С. 445–478.
142. Катамай Б. Післяслово редактора. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.
143. Качкан В. Противник кайдашизму в українській політиці: біографічна канва Лонгіна Цегельського. Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2000. Кн. IV. С. 92–99.
144. Качмар В. За український університет у Львові: ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.). Львів : ЛДУ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 118 с.
145. Кедрин І. Життя – події – люди: спомини і коментарі. Нью-Йорк : Червона калина, 1976. 724 с.
146. Кліш А. Б. Кирило Студинський: життя та діяльність. Тернопіль : В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. 220 с.

147. Клок В. Польська спільнота Східної Галичини і Брестський мир 1918 р. Наукові зошити історичного факультету Львівського університету ім. І. Франка. Львів, 2009. Вип. 8. Ч. 2. С. 242–250.
148. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях ХІХ–ХХ ст. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. 420 с.
149. Комарницький Я. Громадсько-публіцистична діяльність Василя Мудрого у США (1949–1966). Проблеми гуманітарних наук. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2008. Вип. двадцять другий : Історія. С. 149–162.
150. Компанієць І. І. Революційний рух в Галичині, Буковині та Закарпатській Україні під впливом ідей Великого Жовтня (1917–1920 рр.). Київ : Вид-во АН УРСР, 1957. 112 с.
151. Кондратюк К. Історія України: від половини ХІХ століття до 1917 року. Тернопіль, 1994. 176 с.
152. Конституційні акти України, 1917–1920: невідомі Конституції України. Київ : Філософ. і соціол. думка, 1992. 262 с.
153. Кордуба С. Передмова. Цегельський Л. Від легенд до правди. Нью-Йорк : Булава, 1950. С. 3–12.
154. Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст.: проблеми польсько-українських стосунків. Львів : Вид-во ЛФУАДУ, 2000. 416 с.
155. Красівський О. Я. Українсько-поліські взаємини в 1917–1923 рр. Київ : ПіЕНД, 2008. 544 с.
156. Крип'якевич І. П. Історія України / ред. Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович. Львів : Світ, 1990. 520 с.
157. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень. Київ : Кондор, 2003. 192 с.
158. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії: нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 200 с.
159. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії 1918–1929 рр. Київ – Івано-Франківськ : Плай, 2002. Т. 1. 536 с.
160. Кугутяк М. Українська націонал-демократії. 1918–1939 : у 4-х т. Т. 2. Київ – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. 704 с.

161. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів : Червона калина, 1931. 448 с.
162. Купчик В. Лонгин Цегельський – речник Української держави. URL : http://postup.brama.com/010828/130_8_1.html.
163. Купчик В. Лонгин Цегельський – речник Української Держави: (життєпис). Поступ. 2001. № 130 (28–29 серп.).
164. Лазарович М. В. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль : Джура, 2005. 592 с.
165. Левицький Є. Національно-демократичне стороництво в 1918 р. Республіка. 1919. 1 квіт. С. 2.
166. Левицький К. Великий зрив: (до історії Української державности від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів : Червона калина, 1931. 698 с.
167. Левицький К. Великий зрив: (до історії української державности від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів, 1931. 150 с. (Репринтне вид. Нью-Йорк, 1968).
168. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни. 1914–1918. Львів : Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1928. Ч. 1. 776 с.
169. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848–1914. Львів : Друкарня оо. Василян у Жовкві, 1926. 736 с.
170. Левицький К. Перший Державний Секретаріат у Львові. Український скиталець. 1923. 1 черв. С. 2–3.
171. Левицький К. Розпад Австрії і українська справа. Воля. Відень, 1920. Т. 3. Ч. 2. С. 58.
172. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. Львів : Діло, 1936. Ч. 2. С. 70–72.
173. Левицький К. Дипломатична діяльність З.У.Н.Р. (1918–1923). Літопис Червоної калини. 1938. Ч. 11. С. 3–4.
174. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 1. 530 с.
175. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т. 2. 573 с.

176. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів : Ін-т українознавства НАНУ, 1998. 488 с.
177. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів : Олір, 1995. 362 с.
178. Лісоцька І. Р. Національно-визвольний рух у Східній Галичині в 1918–1921 рр.: військово-політичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 20.02.22. Львів, 2000. 19 с.
179. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Нью-Йорк : Червона калина, 1970. 228 с.
180. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. Київ : Темпора, 2003. 608 с.
181. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан: нариси про ЗУНР. Львів : Світ, 1997. 192 с.
182. Макух І. На народній службі: спогади / упоряд. В. Великочий, О. Жерноклеєв. Київ : Основні цінності, 2001. 613 с.
183. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ : Генеза : Довіра, 1996. 942 с.
184. Маніфест до всіх Русинів галицької землі. Діло. 1906. 30 марта. С. 2–3.
185. Матвієнко В. Зовнішня політика Західноукраїнської Народної Республіки в персоналіях. Україна дипломатична. Київ, 2002. Вип. 2. С. 456–474.
186. Матвієнко В., Головченко В. Історія української дипломатії ХХ століття у постатях. Київ : Київ. ун-т, 2001. 266 с.
187. Мірчук П. Перший листопад. Торонто : Ліга визволення України, 1958. 59 с.
188. Міхновський М. Націоналізм – всесвітня сила. Націоналізм. Київ, 2000. 869 с.
189. Міхновський М. Націоналізм і космополітизм. Націоналізм. Київ, 2000. 869 с.
190. Молода Україна. 1900. № 1.
191. Нагаєвський І. Українська держава двадцятого століття. Київ : Укр. письменник, 1993. 413 с.
192. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. Київ, 2002. 271 с.

193. Назарук О. Рік на великій Україні: спомини з української революції. Відень : Укр. прапор, 1920. 392 с.
194. Нариси з історії дипломатії України. Київ : Альтернативи, 2001. 736 с.
195. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. I. 371 с.
196. Національні відносини в Україні у ХХ ст.: збірник документів і матеріалів / упоряд. Панчук М. І. [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1994. 558 с.
197. Національно-культурні ініціативи української діаспори (кінця 50-х – початку 90-х рр. ХХ ст.) / ред. О. А. Шевчук. Київ : Рідний край, 1997. 60 с.
198. Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. Київ : Планета людей, 2002. 458 с.
199. Павлюк О. Три місії до Вашингтона. Політика і час. 1997. № 1. С. 65–74.
200. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). Київ : КМ Akademia, 1996. 188 с.
201. Павлюк О. Дипломатія незалежних українських урядів (1917–1920). Нариси з історії дипломатії України. Київ : Альтернативи, 2001. С. 314–397.
202. Паліїв Д. Листопадова революція: з моїх споминів. Львів : Новий час, 1929. 44 с.
203. Паліїв Д. На чисту воду: з моїх споминів. Літопис Червоної калини. 1930. Ч. 6. С. 14–17.
204. Панейко В. Перед Першим листопадом: шматок спогадів. Діло. 1928. 1 листоп. С. 1–2.
205. Панейко В. З'єдинені держави Східної Європи: Галичина і Україна супроти Польщі й Росії. Відень, 1922. 82 с.
206. Патер І. Лонгин Цегельський. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. С. 307–322.
207. Патер І. Союз Визволення України: проблеми державності і соборності. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. 294 с.
208. Перед соймом. Діло. Ч. 126 (7 (20) черв.). 1902.

209. Передвиборчий рух. Діло. 1911. 22 мая.
210. Передвиборчий рух. Діло. 1911. 4 мая.
211. Передвиборчий рух. Діло. 1911. 8 мая.
212. Пилипишин О. Роль Юліана Романчука в заснуванні Українського університету у Львові (кінець XIX – початок XX ст.). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. Тернопіль, 2012. Вип. 1. С. 155–159.
213. Письма з краю. Діло. 1911. 16 жовт.
214. Полич М. Державотворча та дипломатична діяльність Лонгина Цегельського у роки національно-визвольних змагань (1918–1921 рр.). Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст. Івано-Франківськ, 2012. С. 436–443.
215. Полич М. До питання про парламентську діяльність Лонгина Цегельського. Гілея. 2012. Вип. 65. С. 135–143.
216. Полич М. Громадсько-політична діяльність Лонгина Цегельського в контексті суспільно-політичного життя Східної Галичини кінця XIX – початку XX ст. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2013. Вип. 22. С. 193–202.
217. Полич М. І. Еміграційний період діяльності Лонгина Цегельського. Україна–Європа–Світ. Серія : Історія, міжнародні відносини. Тернопіль, 2016. Вип. 18. С. 254–261.
218. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова) [та ін.]. Київ : Парламентське вид-во. 2012. 807 с.
219. Полонська-Василена Н. Історія України 1900–1923 рр. Київ, 1991. 136 с.
220. Попик С. Д. Українці в Австрії: австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. Київ–Чернівці : Золоті литаври, 1999. 236 с.
221. Послідні вісти. Народний з'їзд. Діло. 1902. 26 груд. С. 2.
222. Правничий вісник (Нью-Йорк). 1963. Кн. 2. С. 96–97.
223. Прикарпатская Русь. Львов, 1915. № 1692. С. 4.
224. Про рід Цегельських. Енциклопедія українознавства : у 10 т. Париж–Нью-Йорк : Молоде життя, 1984. Т. 10. С. 3647.

225. Проголошення Української Держави. Діло. 1918. 22 жовт. С. 1–2.
226. Расевич В. Українська національно-демократична партія (1899–1918) : дис. канд. іст. наук : 07. 00. 01. Львів, 1996. 221 с.
227. Реєнт О. П. Проголошення ЗУНР: проблеми легітимації. Соборність як чинник українського державотворення: (до 90-річчя Акту злуки). Київ, 2009. С. 19–32.
228. Ріпецький С. Листопад 1918 року в кривому дзеркалі споминів Лонгіна Цегельського. Нью-Йорк–Детройт : Братство Українських січових стрільців, 1961. 49 с.
229. Ріпецький С. Українське січове стрілецтво: визвольна ідея і збройний чин. Нью-Йорк : Червона калина, 1956. 360 с.
230. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939). Київ : Ін-т історії України НАН України, 2004. 648 с.
231. Рух політичний. Діло. 1912. 13 лют.
232. Рух політичний. Діло. 1912. 23 січ.
233. Рух політичний. Діло. 1912. 27 січ.
234. Сем'яник О. В. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського (кінець ХІХ ст. – 1919 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. Переяслав-Хмельницький, 2014. 24 с.
235. Сем'яник О. В. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського (кінець ХІХ ст. – 1919 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Переяслав-Хмельницький, 2014. 186 с.
236. Сем'яник О. Лонгин Цегельський та його державотворча діяльність у період 1918–1919 рр. Схід. 2012. № 2 (берез.-квіт.). С. 143–147.
237. Сем'яник О. В. Від студентського активіста до громадсько-політичного лідера: початки суспільно-політичної діяльності Лонгіна Цегельського наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Ітелігенція і влада. Серія : Історія. Одеса : Астропринт, 2011. Вип. 23. С. 262–268.
238. Сем'яник О. В. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського у роки Першої світової війни. Схід. 2012. № 6 (120). С. 145–148.

239. Сем'яник О. В. Парламентсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського напередодні Першої світової війни. Вісник Прикарпатського університету. Серія : Історія. 2011. Вип. 20. С. 198–202.
240. Сергійчук В. Українська соборність: відродження українства в 1917–1920 роках. Київ : Укр. вид. спілка, 1999. 416 с.
241. Симоненко Р. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України в 1919 р. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. 440 с.
242. Симоненко Р. Г. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні (II половина 1919 – березень 1921 р.). Київ : Наук. думка, 1965. 302 с.
243. Січковий голос. 1918. 20 листоп.
244. Скритовбивчий замах на життя д-ра Лонгіна Цегельського. Свобода. Нью-Джерсі. 1920. № 68, 5 черв. С. 5.
245. Сливка Ю. Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. Київ : Наук. думка, 1973. 255 с.
246. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: іст. есе-хроніки : у 4-х т. Т. 2. Рік 1918. Київ : Світогляд, 2009. 411 с.
247. Сохоцький І. Будівничі новітньої української державності в Галичині. Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1961. С. 77–90.
248. Стахів М., Штендера Я. Західна Україна на тлі історії Європи в 1918–1919 рр. Т. 1. Філадельфія, 1969. 213 с.
249. Стахів М. Західна Україна: нарис державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1919 рр. Т. 3. Скрантон : Укр. роб. союз, 1960. 212 с.
250. Стахів М. Західна Україна: нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 : в 6 т., 7 кн. Скрантон : Укр. роб. союз, 1959–1961.
251. Стахів М. Західна Україна: нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 : в 6 т., 7 кн. Скрантон : Укр. роб. союз, 1960. Т. 4. 122 с.
252. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 514 с.

253. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом: нарис історії XIX – початку XX ст. Львів : ЛДУ ім. І. Франка: Ін-тут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 204 с.
254. Сухоніс Ф. А. І знову я в Америці. Дніпропетровськ : Пороги, 2011. 71 с.
255. Табачник Д. В. Українська дипломатія: нариси історії (1917–1990). Київ : Либідь, 2006. 768 с.
256. Тимченко Р. В. Взаємовідносини Української Народної Республіки й Західно-Української Народної Республіки (листопад 1918 – квітень 1920рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 2010. 20 с.
257. Тищик Б. Й. Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923): Історія держави і права. Львів : Тріада плюс, 2004. 392 с.
258. Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923 рр. Коломия : Світ, 1993. 119 с.
259. Трембіцький В. Американські українці в допомозі Українській Державі і її народові, 1914–1923 рр. Альманах УНС на рік 1971. Джерсі Сіті, 1970. С. 49–66.
260. Три віча у Львові. Діло. 1905. 28 листоп. С. 1–2.
261. Україна в XX ст. (1900–1939) : зб. документів і матеріалів / упоряд.: А. Г. Слісаренко [та ін.]. Київ, 1997. 448 с.
262. Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки / Вольфрам Дорнік [та ін.]; упоряд. В. Дорнік; пер. з нім. В. Кам'янець; наук. ред. Р. Періг. Київ : Ніка-Центр, 2015. 512 с.
263. Українознавчі проблеми в теоретичній і практичній діяльності Лонгіна Цегельського. URL : <http://www.br.com.ua/referats/Politologiya/15748-4.html>. (22. 05. 2016).
264. Українська революція і державність (1917–1920) / І. Л. Гошуляк [та ін.]. Київ : Парлам. вид-во, 1998. 247 с.
265. Українська революція: документи, 1919–1921 / ред. Т. Г. Гунчак; ред. Я. Білінський, В. М. Омельченко, О. Федішин [Джерела до новітньої

- історії України. Т. 2]. Нью-Йорк : Укр. вільна академія наук у США, 1984. 478 с.
266. Українське слово. 1918. 12 лют.
267. Українське слово. 1918. 14 лют.
268. Українське слово. 1918. 27 лют.
269. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку / В. Ф. Солдатенко [та ін.]. Київ : Парламентське вид-во, 2007. 576 с.
270. Ухвала Української Національної Ради від 03.01.1919 р. про злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою. Вісник державних законів і розпорядків Західної області Української Народної Республіки. Станиславів, 1919. Вип. 1. 31 січ. С. 1.
271. Франко І. Молода Україна. Ч. 1: Провідні ідеї й епізоди. Львів, 1910. С. 8–9.
272. Футулайчук Д. Діяльність української парламентської репрезентації у Відні 1907–1911 рр. Схід. Серія : Історія. 2010. № 6 (106), жовт. С. 97–99.
273. Хімяк О. Українська преса на Американському континенті (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. № 24. С. 27–31.
274. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції, 1917–1920 рр. : у 4 т. Відень, 1921–1922 (Українська революція. Розвідки і матеріали; кн. 1, 2, 3, 4). Т. 1. 1921. 152 с. ; Т. 2. 1921. 204 с. ; Т. 3. 1921. 160 с.; Т. 4. 1922. 192 с.
275. Цегельський Л. Русь – Україна, а Московщина – Росія: історико-політична розвідка. Львів : Априорі, 2007. 104 с.
276. Цегельський Л. В 52-і роковини смерті Кобзаря. Діло. 1913. 14 берез. С. 3.
277. Цегельський Л. В зачарованім колесі австрійського парламентаризму. Літературно-науковий вістник. 1912. Річник XV. Т. LVII. Кн. 4. С. 163–178.
278. Цегельський Л. Від легенд до правди: спогади. Нью-Йорк–Філадельфія : Булава, 1960. 313 с.
279. Цегельський Л. Від легенд до правди: спомини про події в Україні, зв'язані з першим листопада 1918 р. Львів : Свічадо, 2003. 336 с.

280. Цегельський Л. Всесвітній соціальний рух а українська національна справа. Молода Україна. 1900. Ч. 6. С. 203–211.
281. Цегельський Л. Довкола виборчої реформи до галицького сойму. Літературно-науковий вістник. 1911. Річник XIV. Т. LVI. Кн. 12. С. 593–601.
282. Цегельський Л. З австрійської України. Літературно-науковий вістник. 1910. Т. 52. Кн. 10. С. 173–183.
283. Цегельський Л. З австрійської України. Літературно-науковий вістник. 1909. Т. 68. Кн. 10. С. 602–615.
284. Цегельський Л. З австрійської України. Галицьке москвофільство в останній його фазі. Літературно-науковий вістник. 1910. Річник XIII. Т. L. Кн. 4. С. 389–406.
285. Цегельський Л. З листопадових днів. Америка. 1932. 1 листоп. Ч. 126. С. 145–161.
286. Цегельський Л. За що ведеться виборча боротьба? Львів: Наклад В. Бачинського, 1913. 22 с.
287. Цегельський Ю.-М. Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову. Ellicott City : Смолоскип, 1992. 787 с.
288. Цегельський Л. Звідки взялися і що значать назви «Русь» і «Україна»? Вінніпег : Укр. вид. спілка, 1917. 92 с.
289. Цегельський Л. М. П. Драгоманов, його думки, діяльність і значення. Молода Україна. 1900. Ч. 6. С. 215–229.
290. Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький: короткий життєпис і огляд його народно-церковної діяльності. Львів : Місіонер, 1995. 77 с.
291. Цегельський Л. Правда про Гетьманщину: що говорять і пишуть про українську державну політику і що з того правда, а що баламута. Америка. 1931. 15 трав. Ч. 3. С. 25–33.
292. Цегельський Л. Проблема української нації. Універсум. 2002. № 11/12. С. 58–61.

293. Цегельський Л. Проч зі шляхоцьким соймом! Проч з куріями: жадаємо загального рівного безпосереднього і тайного виборчого права до сойму. Львів : Наклад «Народного комітету», 1905. 55 с.
294. Цегельський Л. Проч зі шляхоцьким соймом! Проч з куріями! Жадаємо загального рівного безпосереднього і тайного виборчого права до сойму! Львів, 1912. 53 с.
295. Цегельський Л. Русь – Україна, а Московщина – Росія. Львів : Просвіта, 1901. 250 с.
296. Цегельський Л. Соймова криза в Галичині. Літературно-науковий вістник. 1910. Річник XIII. Т. LII. Кн. 11. С. 414–419.
297. Цегельський Л. Суспільна вага ідеалу. Молода Україна. 1900. Ч. 7. С. 253–255.
298. Цегельський Л. Суспільна вага ідеалу. Молода Україна. 1900. Ч. 7. С. 253–255.
299. Цегельський Лонгин (1875–1950). Політологія: кінець XIX – перша половина XX ст. Львів : Світ, 1996. С. 161–165.
300. Шанковський Л. Українська Галицька Армія: воєнно-історична студія. Львів : НТШ у Львові, 1999. 396 с.
301. Шаповал М. 22 січня: (спомини і висновки). Трудова Україна. 1932. № 7/8. С. 11–14.
302. Шаповал Ю. «Діло» (1880–1939 рр.): поступ української суспільної думки. Львів, 1999. 384 с.
303. Шаповал Ю. Г. «Діло» (1880–1939) – перша українська щоденна газета. Рівне, 2007. 68 с.
304. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма: (виклади в Америці). Прага : Вільна спілка, 1928. – 335 с.
305. Шевченкове свято. Жовківщина. Діло. 1914. 28 берез. С. 2.
306. Шевчук С. Пора сказати правду про наші визвольні змагання добитися волі для Галицької землі 1918–1939. Торонто : Вид-во В. Дідука, 1965. 280 с.
307. Юрїїв І. Акт 22 січня 1919 р. Літопис Червоної калини. 1938. Ч. 1. С. 3–6.

308. Юшкевич В. В. «Американський кружок» у національному свідомленні та духовній опіці над північноамериканськими українцями. Часопис української історії. 2010. Вип. 17. С. 91–101.
309. Ярославин С. Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 рр. Філадельфія : Америка, 1956. 182 с.
310. Ясинчук Л. Українське шкільництво поза рідними землями. Українці у вільному світі. Нью-Джерсі : Вид. Укр. народного союзу, 1954. С. 164–170.
311. Armstrong J. A. Ukrainian Nationalism. 2nd edd. Englewood. Colorado, 1990. 290 p.
312. Hornykiewicz T. Ereignisse in der Ukraine 1914–1922: deren Bedeutung und historische Hintergrunde. T. Hornykiewicz. Philadelphia, 1966–1969. Bd. 1–4.
313. Obrona Lwowa 1–22 listopada 1918: Relacje uczestnikow. T. 1 / z wstępnem słowem Generala J. Słachiewicza oraz przedmowa Generala B. Popowicza i prof. St. Zakrewskiego. Lwow : Nakładem Towarzystwa, 1933. 438 s.
314. Podhoredecki L. Historia Polska. 1796–1996. Warszawa, 1997. S. 135.
315. Polacy na Ukraine: zbior dokumentow: cz. 1. Lata 1917–1939 / red. Stanisława Stępnia. Premysl, 1998. 1035 s.
316. Soubigou A. Tomáš Garrigue Masaryk. Praha : Paseka, 2004. 456 s.
317. Źródła do dziejow walk o Lwow i wojewódstwa połudnjowo-wschodnich, 1919–1920: w 3 t. T. 3. Lwow, 1936–1939.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Полич М. І. Участь Лонгіна Цегельського у громадському і політичному житті Східної Галичини кінця ХІХ – 20-х рр. ХХ ст. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. Вип. 1. С. 171–176.
2. Полич М. І. До питання про парламентську діяльність Лонгіна Цегельського на початку ХХ ст. Гілея. Збірник наукових праць. Київ : ВІР УАН, 2012. Вип. 65. С. 135–143.
3. Полич М. І. Формування суспільно-політичних і національних поглядів Лонгіна Цегельського наприкінці ХІХ ст. Історичні записки. Збірник наукових праць. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. Вип. 35. С. 200–208.
4. Полич М. І. Життєвий і суспільно-політичний шлях Лонгіна Цегельського в контексті боротьби за національну ідею та незалежність України // Питання історії України. Збірник наукових праць кафедри історії України Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2012. Т. 15. С. 160–166.
5. Полич М. І. Еміграційний період громадсько-політичної та журналістської діяльності Лонгіна Цегельського // Мандрівець. Національний університет «Києво-Могилянська академія», Вид-во «Мандрівець», 2013. № 1. С. 10–14.
6. Полич М. І. Громадсько-політична діяльність Лонгіна Цегельського в контексті суспільно-політичного життя Східної Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. / голова редкол.: член-кор. НАН України О. П. Реєнт. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2013. Вип. 22. С. 193–202.

7. Полич М. І. Становлення Лонгіна Цегельського як особистості, науковця та громадського діяча (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Вип. 1. Ч. 1. С. 115–120.
8. Полич М. І. Місце Лонгіна Цегельського у політичному і державотворчому житті ЗУНР і УНР // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Історія. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 1. Ч. 2. С. 146–151.
9. Дацків І. Б., Полич М. І. Лонгин Цегельський в історії української дипломатії (до 140-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. 2015. № 3. С. 108–121.
10. Полич М. І. Еміграційний період діяльності Лонгіна Цегельського // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Історія, міжнародні відносини. Вип. 18. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 254–261.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Дацків І. Б., Полич М. І. Лонгин Цегельський – український дипломат і політичний діяч // Матеріали Третьої всеукраїнської наукової конференції «Людина у структурах повсякдення в історії України» (м. Луганськ, 23–24 листопада 2011 р.). Луганськ, 2011. С. 42–44.
12. Полич М. І. Державотворча та дипломатична діяльність Лонгіна Цегельського у роки національно-визвольних змагань (1918–1921 рр.) // Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст. Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Івано-Франківськ, 2–3 березня 2012 р.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. С. 436–443.
13. Полич М. І. Суспільно-політична діяльність Лонгіна Цегельського в добу Української революції 1917–1921 рр. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі

України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)». Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. Ч. 1. С. 147–150.

14. Полич М. І. Лонгин Цегельський: з історії життя та діяльності // Матеріали П'ятої міжнародної наукової конференції «Актуальні питання вітчизняної, світової історії та історії науки: пошуки, роздуми, знахідки» (м. Луганськ, 25–26 квітня 2012 р.). Луганськ, 2012. С. 118–120.
15. Полич М. І. Ідея Української державності у працях Лонгина Цегельського // Матеріали П'ятої всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Білі плями» в історії України в контексті світового розвитку» (м. Луганськ, 10–11 травня 2012 р.). Луганськ, 2012. С. 79–81.
16. Полич М. І. Дипломатична діяльність Лонгина Цегельського // Всесвітня історія та проблеми міжнародних відносин. Статті та матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2012. С. 142–145.
17. Полич М. І. Науково-інформаційна та публіцистична діяльність Лонгина Михайловича Цегельського // Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив. Матеріали Дев'ятої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 19–21 листопада 2012 р.). Ч. 3. К., 2012. С. 10–13.
18. Полич М. І. Постать Лонгина Цегельського в історії української дипломатії // Актуальні проблеми зовнішньої політики України: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Чернівці, 15 листопада 2013 р.). Чернівці : Технодрук, 2013. С. 21–23.
19. Дацків І. Б., Полич М. І. Лонгин Цегельський: штрих до політичного портрета // Науково-теоретичні аспекти глобальних проблем сучасності. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 17–18 квітня 2015 р.). Дніпропетровськ : НО «Відкрите суспільство», 2015. С. 13–16.